



สถาปัตยกรรมบ้านตระกูล ณ ระนอง พ.ศ.2387-2475



โดย

นางสาวธนพร สุขคุณอมรรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

สถาปัตยกรรมบ้านตระกูล ณ ระนอง พ.ศ.2387-2475



วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

HOUSES OF KHAW FAMILY DATED BETWEEN 1844-1932



A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (HISTORY OF ARCHITECTURE)
Department of Architecture and Related Arts
Silpakorn University
Academic Year 2022
Copyright of Silpakorn University

61052204 : ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

คำสำคัญ : ณ ระนอง, หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก, ระบบเหมือง, มณฑลเทศาภิบาล

นางสาว ธนพร สุขคุณอมรรัตน์: สถาปัตยกรรมบ้านตระกูล ณ ระนอง พ.ศ.2387-2475 อาจารย์
ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พินัย สิริเกียรติกุล

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนอง ในภาคใต้ฝั่งตะวันตก ประเทศไทย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2387 - จนถึงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยมีมุ่งวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรมของบ้านในตระกูล ณ ระนอง ที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน และจากอิทธิพลทางการค้าระหว่างประเทศที่ส่งผลต่องานสถาปัตยกรรม การศึกษาใช้หลักฐานทางเอกสารและงานสถาปัตยกรรมบ้านที่ยังคงพักอาศัยอยู่ได้แก่ จวนเจ้าเมืองระนอง และเรือนรับรอง จังหวัดระนอง, บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์ จังหวัดตรัง, บ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดระนอง, บ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จังหวัดระนอง และบ้านทายาทตระกูล ณ ระนอง รุ่นที่ 4 จังหวัดระนอง

การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมจากเกาะปีนัง จากการทำการค้าระหว่างประเทศของตระกูล ณ ระนอง สามารถแบ่งรูปแบบอาคารออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 เป็นอาคารขนาดใหญ่และมีการประดับตกแต่งอาคารอย่างสวยงาม และมีรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนผสมผสานกับสถาปัตยกรรมตะวันตก ซึ่งไม่ได้ใช้งานเป็นบ้านพักอาศัย แต่ใช้ในรับรองพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ รูปแบบที่ 2 เป็นบ้านพักอาศัยเดี่ยวแบบบังกะโล เป็นอาคารที่ใช้วัสดุการก่อสร้างด้วยไม้เป็นหลัก โดยมีการประดับตกแต่งอย่างเรียบง่าย รูปแบบที่ 3 เป็นบ้านพักอาศัยในช่วงระบบมณฑลเทศาภิบาล โดยมีลักษณะแบบบ้านบังกะโล ที่เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน และมีการตกแต่งด้วยปูนปั้นประดับแบบตะวันตก และรูปแบบที่ 4 เป็นบ้านพักอาศัยที่สร้างขึ้นในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปีพ.ศ. 2475 ที่นำลักษณะของอาคารในรูปแบบที่ 2 มาสร้างด้วยวิธีก่อสร้างสมัยใหม่ และมีขนาดที่เล็กลงตามฐานะของทายาทตระกูล ณ ระนอง

ผลจากการศึกษาบ้านตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก แสดงให้เห็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงฐานะ และสถานะทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาที่ก่อสร้างอาคาร โดยอาคารของตระกูล ณ ระนองนั้นมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงที่พักอาศัยของคนในตระกูลเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ทางการเมืองด้วยการใช้เป็นอาคารสำหรับรับรองพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี อันส่งผลให้ตระกูล ณ ระนองได้รับความไว้วางใจจากราชวงศ์จักรี

61052204 : Major (HISTORY OF ARCHITECTURE)

Keyword : Khaw Family, The southwestern, Mao Muang system, Monthonthesaphiban system

MISS Thanaporn SUKKHUNAMONRAT : HOUSES OF KHAW FAMILY DATED BETWEEN 1844-1932 Thesis advisor : Assistant Professor Pinai Sirikiatikul

The thesis is a study of the House of the Khaw family, in the southwestern Thailand during 1844 until the post-political transition era of 1932. This study explores in architecture of Khaw Family house: In Ranong, The governor residence, Phra Buraphathitathorn's residence, Phraya Damrongsujarit Mahisara Phakdi's residence, and Khaw Family residence of the 4th generation: and in Trang, Phraya Ratsadanupradit Mahisara Phakdi's residence. The research found that, first of all, China and maritime trade with Penang played an important influence in the architectural styles of Khaw Family residences.

This study the House of the Khaw family in Southwestern Thailand , were influenced by architectural elements from Penang. These influences can be traced back to the maritime trade activities of the Khaw family. The architectural forms can be categorized into 4 distinct styles ,The first architectural style is large-scale buildings adorned with exquisite decorative elements. This style combines elements of Chinese and Western architecture. This styles not used for housing, But for receive Kings and royalty. The second style are houses influenced by the architectural style of bungalows for accommodation. The houses are constructed primarily using wooden materials. The decoration is relatively simple. The third style is residential houses of important members of the Khaw family during the Thesaphiban system. These houses is bungalows house styles, constructed with brick walls and adorned with exquisite stucco decorations in the Western style. This style gained popularity among Chinese business entrepreneurs in the Southwestern Thailand. And the fourth style is residential houses, constructed during after 1932, incorporating elements from the second style. But, these houses are built using modern construction methods and are smaller in size. Because they aren't as wealthy as the past.

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาวิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลมากมายที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์สำเร็จ ลุล่วงได้ด้วยดี โดยมีผู้ให้ความอนุเคราะห์ดังนี้

ขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินัย สิริเกียรติกุล สำหรับการชี้แนะแนวทาง และให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์อย่างมาก ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.โชติมา จตุรวงศ์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ วีระ อินพันทัง และ ดร.รังสิมา กุลพัฒน์ ให้ความกรุณาเป็นประธานและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำในการแก้ไขรูปเล่มให้สมบูรณ์

ขอขอบคุณ คุณโกศล ณ ระนอง และทายาทตระกูล ณ ระนอง ที่อนุเคราะห์ในการให้ข้อมูล และให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยความเมตตา และห่วงใยเสมอ ,คุณสัญญาชัย ตันทวณิช และ คุณธนกร สุวฒิกุล สำหรับการให้ข้อมูลเชิงลึก ให้คำแนะนำสำหรับการหาข้อมูล และกำลังใจอย่างอบอุ่น

ขอขอบคุณบริษัท อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนลโพรเจกต์แอดมินิสเตรชั่น จำกัด ที่ให้การสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ตลอดมา

ขอขอบคุณครอบครัว และเพื่อนๆ ที่ให้การสนับสนุนในด้านการศึกษา และให้กำลังใจเสมอ รวมถึงผู้ที่ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆอีกจำนวนมากที่ไม่ได้กล่าวถึง ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงในที่สุด ขอระลึกพระคุณไว้ตลอดไป

นางสาว ธนพร สุขคุณอมรัตน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	5
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	5
1.5 ขั้นตอนของการศึกษา.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	6
1.7 ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
บทที่ 2 ประวัติของพื้นที่ภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตก.....	10
2.1 การเมืองและเศรษฐกิจของหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก.....	13
2.1.1 หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 1-2.....	14
2.1.2 หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 3-4.....	15
2.1.3 หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 -พ.ศ. 2475.....	17
2.2 การค้าตึกในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก.....	20
2.3 ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกและเกาะปีนัง.....	23

บทที่ 3 บ้านพักอาศัยตระกูล ณ ระนอง	25
3.1 ชาวจีนในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก.....	25
3.2 ความเป็นมาของตระกูล ณ ระนอง	28
3.3 บทบาททางการเมืองของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก	29
3.4 ภารกิจของตระกูล ณ ระนอง	34
3.5 อิทธิพลรูปแบบที่ส่งต่อสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก.....	36
3.5.1 ตึกแถว (Shophouse)	37
3.5.2 บ้านเดี่ยว.....	43
3.6 บ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก.....	51
3.6.1 จวนเจ้าเมืองระนอง.....	52
3.6.2 เรือนรับรอง จวนเจ้าเมืองระนอง	56
3.6.3 บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี(คอซิมบี๊)	62
3.6.4 บ้านพระบูรพทิศอาทร (คอยู่เพิ่ม).....	68
3.6.5 บ้านพระดำรงสุจริตมหิศรภักดี(คอยู่หัง).....	76
3.6.6 บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์.....	82
3.7 บ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองบนเกาะปำ.....	87
3.7.1 บ้านจักรพงษ์ (Scotia house).....	89
3.7.2 บ้านอัษฎางค์ (Nova Scotia).....	90
3.7.3 บ้านฮาร์ดวิก (Hardwicke House).....	91
3.7.4 บ้านของคอยู่จ่าย.....	92
3.7.5 บ้านของคอยู่ตัก.....	94
3.7.6 บ้านแฟร์มอนท์ (Fairmont House) ปำฮิลล์.....	95
3.8 สรุป	96

บทที่ 4 วิเคราะห์สถาปัตยกรรม	98
4.1 รูปแบบอาคาร.....	99
4.2 แผนผังอาคาร	101
ทางเดิน 5 ฟุต(Five footway).....	103
รั้วน้ำบริเวณภายนอกอาคาร	104
มุขหน้าของอาคาร	104
4.3 การวางผังบริเวณ	106
4.4 วัสดุการก่อสร้าง.....	108
4.5 การเปรียบเทียบรูปแบบอาคาร	110
4.6 สรุป	113
บทที่ 5 บทสรุป	116
5.1 การสร้างเครือข่ายทางการเมืองของตระกูล ณ ระนอง	116
5.2 การใช้สถาปัตยกรรมเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง.....	117
5.3 รูปแบบสถาปัตยกรรมของตระกูล ณ ระนอง	117
5.4 ข้อเสนอแนะ	118
รายการอ้างอิง	119
ประวัติผู้เขียน	124

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 การดำรงตำแหน่งผู้นำในหัวเมืองใต้ของตระกูล ณ ระนอง	33
ตารางที่ 2 ธุรกิจทายาทของตระกูล ณ ระนอง	36
ตารางที่ 3 รูปด้านอาคารทั้ง 4 รูปแบบ	100
ตารางที่ 4 แสดงผังอาคารทั้ง 4 รูปแบบ.....	102
ตารางที่ 5 แสดงวัสดุการก่อสร้าง.....	108
ตารางที่ 6 เปรียบเทียบรูปแบบบ้านพักตระกูล ณ ระนอง.....	111



สารบัญภาพ

	หน้า
รูปที่ 1 แผนที่หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก.....	13
รูปที่ 2 สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค).....	15
รูปที่ 3 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ	18
รูปที่ 4 การขุดหาแร่ดีบุกด้วยแรงงานกุลิฉิน.....	21
รูปที่ 5 เรือขุดแร่ดีบุก ที่เหมืองตำบลหงาว จ.ระนอง.....	22
รูปที่ 6 แสดงเส้นทางการอพยพมายังพื้นที่ภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกของชาวจีน.....	27
รูปที่ 7 รูปสมาชิกตระกูล ณ ระนอง.....	30
รูปที่ 8 ห้างโกหกววน ในปัจจุบัน	34
รูปที่ 9 เรือนแถวไม้ระยะที่ 1 อำเภอเมือง จังหวัดระนอง.....	38
รูปที่ 10 ตึกแถวก่ออิฐถือปูน ระยะที่ 1 อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา.....	39
รูปที่ 11 ตึกแถวก่ออิฐถือปูน ระยะที่ 2 อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา.....	40
รูปที่ 12 ตึกแถวก่ออิฐถือปูน ระยะที่ 3 อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต	41
รูปที่ 13 ตึกแถวที่รับอิทธิพลตะวันตก ระยะที่ 4-5 อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.....	42
รูปที่ 14 ตึกแถวในรูปแบบอาร์คเดโค ระยะที่ 6-7 อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง	43
รูปที่ 15 บ้านบังกะโลแบบปิ่นังตัน (Lo Ami's house)	45
รูปที่ 16 บ้านบังกะโลแบบสรรค์ผสมสานนิยมช่องแคบ เกาะปิ่นัง ประเทศมาเลเซีย	46
รูปที่ 17 บ้านบังกะโลแบบอาร์ตเดโคนิยมช่องแคบ เกาะปิ่นัง ประเทศมาเลเซีย.....	47
รูปที่ 18 บ้านบังกะโลผสมผสานระหว่างแบบปิ่นังระยะต้นและแบบสรรค์ผสมสานนิยม	48
รูปที่ 19 บ้านบังกะโลแบบสรรค์ผสมสานนิยมช่องแคบในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก	48
รูปที่ 20 บ้านบังกะโลแบบอาร์ตเดโคในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก	49
รูปที่ 21 CHUNG KENG KWEE MANSION หรือ PINANG PERANAKAN MANSION เกาะปิ่นัง..	49

รูปที่ 22 CHEONG FATT TZE BLUE MANSION.....	50
รูปที่ 23 TJONG A FIE MANSION เมืองเมตัน ประเทศอินโดนีเซีย	50
รูปที่ 24 บ้านเทียนสีอ จังหวัดระนอง	51
รูปที่ 25 ผังจวนเจ้าเมืองระนอง จังหวัดระนอง.....	54
รูปที่ 26 จวนเจ้าเมืองระนอง จังหวัดระนอง.....	54
รูปที่ 27 จวนเจ้าเมืองระนอง จังหวัดระนอง.....	55
รูปที่ 28 จวนเจ้าเมืองระนอง(ที่เหลือเพียงส่วนเดียวของอาคาร) จังหวัดระนอง.....	55
รูปที่ 29 จวนเจ้าเมืองระนองในปัจจุบัน จังหวัดระนอง.....	56
รูปที่ 30 อาคารรับรอง จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง	57
รูปที่ 31 อาคารรับรองที่ถูกเติมมุขด้านหน้า จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง	57
รูปที่ 32 อาคารรับรองในปัจจุบัน จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง.....	58
รูปที่ 33 อาคารรับรองในปัจจุบัน จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง.....	59
รูปที่ 34 ผังอาคารรับรองจวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง	60
รูปที่ 35 ผังอาคารรับรองจวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง	61
รูปที่ 36 บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง	62
รูปที่ 37 ภายในบ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี.....	63
รูปที่ 38 ลานและเรือนครัว บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี	64
รูปที่ 39 ผังบ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี	65
รูปที่ 40 รูปด้านหน้า บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี.....	66
รูปที่ 41 บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี	67
รูปที่ 42 บ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดระนอง	68
รูปที่ 43 พื้นที่ชั้นล่างบ้านพระบูรพทิศอาทร.....	69
รูปที่ 44 พื้นที่ชั้น 2 บ้านพระบูรพทิศอาทร	70
รูปที่ 45 ผังบ้านพระบูรพทิศอาทร	71

รูปที่ 46 รูปด้าน บ้านพระบูรพทิศอาทร.....	73
รูปที่ 47 บ้านพระบูรพทิศอาทร.....	74
รูปที่ 48 บ้านพระบูรพทิศอาทร.....	75
รูปที่ 49 บ้านพระดำรงสุจริตมหิศรภักดี ในปัจจุบัน.....	76
รูปที่ 50 บ้านพระดำรงสุจริตมหิศรภักดี.....	77
รูปที่ 51 ผังบ้านพระดำรงสุจริตมหิศรภักดี.....	78
รูปที่ 52 บ้านพระดำรงสุจริตมหิศรภักดี จังหวัดระนอง.....	80
รูปที่ 53 บ้านพระดำรงสุจริตมหิศรภักดี จังหวัดระนอง.....	81
รูปที่ 54 บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์ จังหวัดระนอง.....	82
รูปที่ 55 ผังบ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์.....	83
รูปที่ 56 บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์.....	84
รูปที่ 57 บ้านเลขที่ 4 (บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์) ถ.ดับคดี อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง.....	85
รูปที่ 58 บ้านเลขที่ 16 ถ.ชลระอุ อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง.....	86
รูปที่ 59 บ้านเลขที่ 8 ถ.ดับคดี อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง.....	86
รูปที่ 60 ตระกูล ณ ระนองรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปีพ.ศ. 2433 ณ บ้าน ระนอง.....	87
รูปที่ 61 ตำแหน่งบ้านตระกูล ณ ระนองบนเกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย.....	88
รูปที่ 62 บ้านจักรพงษ์.....	89
รูปที่ 63 บ้านอัษฎางค์.....	90
รูปที่ 64 Hardwicke House.....	91
รูปที่ 65 Hardwicke House ในปัจจุบัน.....	91
รูปที่ 66 บ้านของคอปู๋จ่ายหลังที่ 1 ถนนโลแกน.....	92
รูปที่ 67 บ้านของคอปู๋จ่ายหลังที่ 2 ถนนโลแกน.....	93
รูปที่ 68 ผังบริเวณบ้านคู่ของคอปู๋จ่าย ถนนโลแกน.....	93

รูปที่ 69 รูปด้านของบ้านคอยู่ตัก ถนนพาร์คูฮาร์	94
รูปที่ 70 บ้านของคอยู่ตัก ถนนพาร์คูฮาร์	95
รูปที่ 71 บ้านแฟร์มอนท์ ปีนังฮิลล์	95
รูปที่ 72 ผังอาคารที่มีทางเดิน 5 ฟุต	103
รูปที่ 73 ผังรายน้ำของบ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี(ซ้าย) และบ้านพระบูรพทิศอาทร(ขวา)	104
รูปที่ 74 ผังบ้านพักอาศัยที่มีมุขสำหรับจอดพักรถ	105
รูปที่ 75 ผังบ้านพักอาศัยที่มีมุขเป็นโถง.....	105
รูปที่ 76 ผังบ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (ด้านหลังอาคารเป็นเนินเขา).....	106
รูปที่ 77 ผังบ้านพระบูรพทิศอาทร	107



บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ชาวจีนรู้จักดินแดนภาคใต้ของไทยมาอย่างยาวนาน ผ่านการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศจีนและอินเดีย มีพ่อค้าชาวจีนเดินทางผ่านแหลมมลายูเพื่อไปทางตะวันตก สถานที่คนจีนแวะพักได้แก่พื้นที่จังหวัด ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และปัตตานีในปัจจุบัน แต่บางครั้งก็หยุดพัก ณ ชายฝั่งทะเลตะวันตกด้วยเช่นกัน ได้แก่ เกาะภูเก็ตที่มีแร่ดีบุกเป็นสินค้าสำคัญ พ่อค้าจีนรับซื้อแร่จากพวกขุดร่อนแร่ชาวพื้นเมืองและเมื่อพบแหล่งแร่ที่ดีจึงมีการตั้งถิ่นฐานทำเหมืองและถลุงแร่ดีบุกมานับแต่ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นเส้นดินแดนทางภาคใต้ของไทยติดต่อกับคนจีนเสมอมา¹

หัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก หมายถึง บริเวณพื้นที่ทางด้านตะวันตกของคาบสมุทรภาคใต้ซึ่งประกอบด้วย ระนอง พังงา ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง ภูเก็ต กระบี่ ตรัง ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ หัวเมืองฝ่ายตะวันตกเหล่านี้ไม่ค่อยมีความสำคัญมากนัก เป็นเพียงเมืองเล็กๆ หัวเมืองฝ่ายตะวันตกนั้นเริ่มมีบทบาทเด่นชัดขึ้นสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากปรากฏศึกพม่ารุกไล่เข้ามาทางฝั่งตะวันตก จึงเป็นสาเหตุที่เมืองหลวงเริ่มเห็นความสำคัญ ในการเข้าไปจัดการปกครองหัวเมืองฝั่งตะวันตก มีการแต่งตั้งตำแหน่งผู้ว่าราชการ เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลกิจการบ้านเมืองและจัดเก็บภาษี ผู้ว่าราชการเมืองที่มีอิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ และมีการสืบทอดอำนาจผูกขาดในตระกูลอย่างต่อเนื่องกัน ได้แก่ ตระกูล ณ ระนอง, ณ นคร, และ ณ ภูเก็ต การที่พื้นที่ภาคใต้อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจเป็นปัจจัยที่ทำให้เจ้าเมืองสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ แม้จะต้องส่งรายได้เข้าส่วนกลางอย่างสม่ำเสมอก็ตาม²

¹พรรรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2475" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522, 5.

²อุษณีย์ ฉวีกุลรัตน์, "ระบบเหมืองในหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก พ.ศ. 2393-2436" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529, 233.

เกาะหมาก หรือ ปีนัง อยู่ในพื้นที่รัฐไทรบุรี เป็น 1 ในหัวเมืองมลายูซึ่งประเทศราชของไทย มาก่อน ตั้งแต่สมัยสุโขทัย³ หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าแล้ว หัวเมืองมลายูก็ตั้งตัวเป็นอิสระจาก ไทยเรื่อยมาตลอดจนสมัยกรุงธนบุรี⁴ จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ส่ง กองกำลังลงไปโจมตีปัตตานีจนได้ชัยชนะ ทำให้เมืองอื่นๆยอมจำนนกลับมาเป็นประเทศราชของไทย ตามเดิมด้วย⁵ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2314 บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้เข้ามาเจรจาให้ ข้อเสนอกับสุลต่านรัฐไทรบุรี ทำให้สุลต่านแห่งไทรบุรีนี้นำตัวเองเข้ามาผูกพันกับอังกฤษ โดยอังกฤษใน ขณะนั้นสนใจที่จะสร้างศูนย์กลางการค้าที่เกาะปีนัง แต่ไม่ต้องการที่จะนำตัวเองเข้ามาผูกพันในการ ป้องกันไทรบุรี แต่สุลต่านพยายามให้ข้อเสนอกับบริษัทอังกฤษเช่าเกาะปีนังเพื่อแลกกับความคุ้มครอง ของอังกฤษ จนในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ.2329 ฟรานซิส ไลท์จากบริษัทอินเดียตะวันออกได้เข้าไป ดำเนินการจัดตั้งศูนย์การค้าที่เกาะปีนังทั้งๆที่ยังไม่มีสัญญาเช่าประการใด สุลต่านได้ทราบความจริงว่า ถูกหลอกจึงพยายามยึดเกาะปีนังคืนแต่ก็รบแพ้อังกฤษโดยโดนทำลายกองเรือรบเสียย่อยยับ⁶ ในปีพ.ศ. 2337 หลังฟรานซิส ไลท์ถึงแก่กรรมลง เขาได้จัดตั้งนิคมปีนังขึ้นโดย มีพลเมืองเป็นผู้อพยพมาจาก หลายแห่งกว่า 8000 คน การเป็นท่าเรือเสรีทำให้มีผู้อพยพเข้ามามากขึ้น⁷ โดยเฉพาะชาวจีนที่เห็นว่า เมืองปีนังนั้นกำลังพัฒนา การค้ากำลังขยายตัวอย่างรวดเร็วขณะที่กรรมกรไม่เพียงพอกับความ ต้องการ และการบริหารมีระเบียบกฎหมายเป็นหลักปฏิบัติแน่นอน รัฐบาลของนิคมวางระเบียบทาง การค้าไม่เข้มงวดเหมือนของประเทศจีนในการประกอบอาชีพ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกาะปีนังกลายเป็น

³ ทีวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, "การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2411)" ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2515, 12.

⁴ เรื่องเดียวกัน. 14.

⁵ เรื่องเดียวกัน. 18.

⁶ ถนอม อานามวัฒน์. "การตั้งนิคมเป็นอิสระของไทรบุรี : จากอดีตถึงสมัยรัชกาลที่ 2" วารสารประวัติศาสตร์ ฉบับเกษียณอายุของรองศาสตราจารย์สาคร ช่วยประสิทธิ์(2535): 61-64.

⁷ ประชุมพร คงทน, "ความสนใจในการค้าแถบเอเชียตะวันออกของอังกฤษและการจัดตั้งนิคมที่เกาะปีนังและสิงคโปร์," วารสารประวัติศาสตร์ 1, 2 (2519): 40.

นิคมที่ให้ประโยชน์แก่อังกฤษอย่างมากทั้งทางเศรษฐกิจและยุทธศาสตร์⁸ และสยามก็เป็นหนึ่งในประเทศที่เข้ามาทำธุรกิจทั้งส่งออกและนำเข้าสินค้าจากเกาะปีนังแห่งนี้

ตระกูล ณ ระนอง เป็นอีกหนึ่งตระกูลเจ้าเมืองที่สำคัญและมีบทบาทมากของภาคใต้ฝั่งตะวันตกในไทยจนไปถึงเกาะปีนัง ตั้งแต่ พ.ศ.2387 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้นตระกูล ณ ระนอง เป็นชาวฮกเกี้ยน มีนามเดิมว่า ชู้เจียง แซ่คอ คือ คอชู้เจียง อพยพจากประเทศจีนมายังเกาะหมาก(ปีนัง) ทำงานเป็นกรรมกร พอสะสมทุนได้แล้ว จึงย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่เมืองตะกั่วป่า ก่อนที่จะย้ายไปที่เมืองพังงา ระหว่างที่เขาแล่นเรือจากจีนรับซื้อสินค้าตามหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก พบว่าเมืองระนองนั้นมีแร่ดีบุก จึงได้เสนอตัวต่อส่วนกลางขอผูกขาดอากรดีบุกเมืองระนอง และได้เลื่อนฐานะเป็น ว่าที่หลวงรัตนเศรษฐี หลังจากนั้นได้รับตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดระนอง และได้เลื่อนยศเป็น พระรัตนเศรษฐี และได้ขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองในเวลาต่อมา คอชู้เจียงเป็นคนที่มีความสามารถเชิงการค้า นอกจากการผูกขาดภาษีอากรทุกประเภท มีการทำเหมืองแร่ดีบุก และยังรับซื้อสินค้าพื้นเมืองไปขายที่เกาะปีนัง จนเปิดสาขาการค้าได้อีกแห่งหนึ่งในเกาะปีนังชื่อ ห้างโกหงวน⁹ สำหรับซื้อขายสินค้าของเมืองระนอง และขยายการทำเหมืองแร่ดีบุกมาถึงเมืองหลังสวน ใ้ทุนจากห้างโกหงวนมาบำรุงการค้าขายให้เมืองหลังสวนเจริญขึ้น¹⁰ คอชู้เจียง มีบุตรชาย 6 คน ซึ่งต่อมาได้เข้าทำงานในราชการไทยทั้งสิ้น และบุตรชายที่มีบทบาทมากในภาคใต้ฝั่งตะวันตกของไทยคือ คอชิมบี บุตรชายคนที่ 6¹¹

คอชิมบี เป็นบุคคลที่มีบทบาทในเศรษฐกิจและการเมืองของภาคใต้ฝั่งตะวันตกอย่างมาก ท่านถวายเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ 5 มีบรรดาศักดิ์ตั้งแต่หลวงบริรักษ์โลหวิสัย หลังจากนั้นได้เลื่อนเป็น พระอภัยมณีศรีรักษาได้ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ และได้เป็นพระยารัฐานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองตรัง ก่อนที่จะได้รับตำแหน่งเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑล

⁸เรื่องเดียวกัน. 49-50.

⁹อุษณีย์ ฉวีกุลรัตน์, "ระบบเหมืองเมืองในหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก พ.ศ. 2393-2436." ,125-126.

¹⁰สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50 เรื่องตำนานเมืองระนอง** (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2502), 20.

¹¹อาณัติ อนันตภาค, **ชีวิตพิสดารแขกต่างบ้านชนต่างเมือง** (กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุ๊คส์, 2546), 129-131.

ภูเก็ท ในปี พ.ศ.2444¹² ช่วงที่ท่านรับตำแหน่งผู้ว่าราชการการเมืองตรัง ได้พัฒนาเมืองตรังให้กลายเป็น ศูนย์กลางการค้าที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ในช่วงนั้น¹³ ตลอดการทำงานระหว่างปี พ.ศ.2425 – 2456 ท่านได้ทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศชาติในหลายๆด้าน ซึ่งด้านที่โดดเด่นและได้รับการยกย่องคือ ด้านการปกครอง ท่านได้นำเอาความคิดแบบฝรั่ง ไทย และจีนมาประยุกต์รวมกัน จึงทำให้ชาวไทย และชาวต่างชาติยอมรับว่าท่านเป็นบุคคลที่มีแนวความคิดและวิธีการทำงานที่ทันสมัย สามารถเป็น แบบอย่างและได้รับการยกย่องเป็นนักปกครองตัวอย่าง¹⁴

การที่ตระกูล ณ ระนองมีอิทธิพลทางการเมืองในหัวเมืองใต้และมีฐานะร่ำรวยมากตระกูล หนึ่ง จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ที่อยู่อาศัยของผู้คนในตระกูลนี้ มีลักษณะสถาปัตยกรรมอย่างไร จะได้รับ อิทธิพลจีน มลายู ชาติตะวันตก หรือจากไทยเองหรือไม่ สถาปัตยกรรมตระกูล ณ ระนองนั้นเหมือน หรือแตกต่างจากเศรษฐีจีนอื่นในภาคใต้อย่างไร ซึ่งในปัจจุบันหลงเหลืออาคารบ้านพักอาศัยที่สร้างขึ้น ในช่วงเวลาดังกล่าวจำนวนหนึ่ง ที่สามารถแสดงถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของชาวจีนที่ สร้างขึ้นในช่วงเวลาสถานการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมีจุดมุ่งหมายใน การศึกษารูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมของบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนอง ที่ยังคง หลงเหลือให้ศึกษาได้เพื่อศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของขุนนางตระกูล ณ ระนอง โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาดังต่อไปนี้

1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และเศรษฐกิจระหว่างสยาม ปีนัง และ ภาคใต้ เช่น ระนอง ชุมพร และตรัง ที่ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยของตระกูล ณ ระนอง

¹²เรื่องเดียวกัน. 132.

¹³ดวงทิพย์ พรมเขต, “เครือข่ายการค้าปีนัง-ภูเก็ต-ตรัง เหมือนแร่ และชาวจีนโพ้นทะเล(ทศวรรษ 1910 ถึงทศวรรษ 1980)” , วารสารประวัติศาสตร์ (2560) : 73.

¹⁴ดุชฎี ชัยเพชร, "คู่มือแนะนำเอกสารจดหมายเหตุเฉพาะเรื่องของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556, 1.

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลที่ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยของตระกูล ณ ระนอง ช่วง พ.ศ. 2387-หลัง2475

1.2.3 เพื่อศึกษาลักษณะการผสมผสานทางสถาปัตยกรรมของบ้านตระกูล ณ ระนอง ในภาคใต้ของ ประเทศไทยที่เกิดจากอิทธิพลตะวันตก สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมลายูและที่อยู่อาศัยในพื้นที่

1.3 .สมมติฐานของการศึกษา

อิทธิพลทางสถาปัตยกรรมที่ส่งผลต่อรูปแบบของบ้านตระกูล ณ ระนอง ในภาคใต้เป็นไปได้ ว่าอาจมาจากประเทศจีน หรือจากเกาะปีนัง ที่คนในตระกูล ณ ระนองเข้าไปทำธุรกิจ

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1พื้นที่ศึกษา : ศึกษาสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยของคนในตระกูล ณ ระนอง ในพื้นที่ ภาคใต้ฝั่งตะวันตก เช่น จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง, บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี จังหวัด ตรัง, บ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดระนอง, บ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จังหวัดระนอง, บ้าน ทายาทตระกูล ณ ระนองรุ่นที่ 4 จังหวัดระนอง โดยศึกษาเปรียบเทียบกับบ้านของตระกูล ณ ระนอง ในเกาะปีนังที่เคยมีผู้ศึกษามาก่อน

1.4.2 ข้อจำกัด : เลือกศึกษาเฉพาะสถาปัตยกรรมที่ยังเหลือหลักฐานให้สืบค้นได้ในปัจจุบัน ทั้งจากตัวสถาปัตยกรรม ข้อมูลจากทางประวัติศาสตร์ ภาพถ่าย และข้อมูลจากบุคคล

1.5 ขั้นตอนของการศึกษา

1.5.1 การรวบรวมข้อมูล

1.5.1.1 การค้นคว้าข้อมูลจากภาคเอกสารที่เป็นข้อมูลภาษาอังกฤษ และภาษาไทยที่เกี่ยวข้อง

1.5.1.2 การค้นคว้าข้อมูลภาคสนามการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบไปด้วย การเก็บข้อมูล ทางด้านสถาปัตยกรรม และข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของตระกูล ณ ระนอง ณ พื้นที่นั้น

1.5.2 การเรียบเรียงจัดระเบียบข้อมูล

1.5.3 ทำการเขียนแบบสถาปัตยกรรม ได้แก่ ผังพื้นที่และรูปด้านอาคาร ที่จะทำให้สามารถเห็นการใช้ งาน ขนาด และสามารถนำไปเปรียบเทียบกับรูปแบบสถาปัตยกรรมในแหล่งอื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน

1.5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.5.5 การสรุปผล

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ข้อมูลทางสถาปัตยกรรมของบ้านของชาวจีนตระกูล ณ ระนอง ที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากที่ภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกของประเทศไทย

1.7 ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบ้านพักอาศัยของชาวจีนในพื้นที่หัวเมืองใต้ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มีพื้นที่ศึกษาในจังหวัดภูเก็ต และเน้นศึกษาเกี่ยวกับอาคารแถวเป็นหลัก โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมคือ สถานะของเจ้าของบ้าน โดยมีการเมืองและเศรษฐกิจเป็นตัวแปรสำคัญ หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกเริ่มปรากฏบทบาททางสำคัญกับรัฐส่วนกลางในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามารับราชการ และเป็นนายทุนในการนำทรัพยากรธรรมชาติส่งออกการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจของรัฐส่วนกลางที่ทำการค้าระหว่างประเทศเป็นรายได้สำคัญ การศึกษาบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจของชาวจีนในสยามที่ปรากฏใน เรื่อง **ปากไก่และใบเรือ** โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ โดยศึกษาการทำธุรกิจการค้าระหว่างประเทศของรัฐส่วนกลางในสมัยรัตนโกสินทร์ การค้าระหว่างประเทศมีความรุ่งเรืองอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 3 ส่งผลให้รัฐเปลี่ยนจากการผูกขาดสินค้าเป็นการเก็บภาษีอากร และเปิดการค้าเสรีที่ทำให้การค้ากับชาวตะวันตกเติบโตอย่างรวดเร็ว ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ในสภาพเศรษฐกิจรูปแบบนี้คือ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง และโดยเฉพาะชาวจีน ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและการทำธุรกิจกับชนชั้นนำของสยาม และในหนังสือเรื่อง **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์** โดย จี. วิลเลียม สกินเนอร์ โดยศึกษาถึงชาวจีนโพ้นทะเล ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย โดยเข้ามามีบทบาททางการเมือง และระบบเศรษฐกิจของสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงปีพ.ศ. 2499

หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกก็เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีการค้าระหว่างประเทศที่เฟื่องฟู รัฐส่วนกลางจึงให้ความสนใจในการควบคุมดูแลระบบการปกครองในหัวเมืองใต้ขึ้น ซึ่งในวิทยานิพนธ์ของอุษณีย์ ฉวีกุลรัตน์ เรื่อง **ระบบเหมืองเมืองในหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก พ.ศ. 2393-2436** ที่ศึกษาโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ช่วงระบบเหมืองเมืองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก โดยได้ศึกษาวิธีปกครองแบบระบบเหมืองเมืองที่มีการค้าดีบุกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การปกครองหัวเมืองใต้ด้วย

ระบบนี้เอื้ออำนวยให้ผู้ว่าราชการเมืองที่ได้เข้ามาเหมามาเมืองรวมถึงการผูกขาดดีบุกในพื้นที่ที่ปกครองมีฐานะร่ำรวย และกล่าวถึงปัจจัยการล่มสลายของระบบเหมามาเมืองโดยรัฐส่วนกลางที่ต้องการผลประโยชน์ทางการค้าที่สูญเสียให้ขุนนางในพื้นที่ วิทยานิพนธ์ของ พรณี อวนสกุล เรื่อง **กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2475** ศึกษาความเชื่อมโยงของระบบการบริหารหัวเมืองใต้ที่ส่งผลต่อการทำกิจการเหมืองแร่ดีบุกของชาวจีนตั้งแต่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองช่วงมณฑลเทศาภิบาล และการเข้ามาลงทุนเหมืองแร่ดีบุกของชาวตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดโลกที่ทำให้การค้าในพื้นที่หัวเมืองใต้มีความเจริญรุ่งเรือง

การศึกษาเกี่ยวกับ ตระกูล ณ ระนองนั้น มีผู้ศึกษาในด้านทางการเมือง และทางการค้าเป็นหลัก โดยถูกกล่าวถึงในหนังสือ **จันทกษิณ วิถีพลัง** โดยสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิพาณิชย์ และประสิทธิ์ ชินการณ ที่พูดถึงการเข้ารับราชการของสมาชิกในตระกูล ณ ระนองโดยเน้นในช่วงรุ่นที่ 2 ของตระกูลที่บุตรชายของ คอซู่เจียง เข้ารับราชการทั้งหมด และมีอิทธิพลอย่างมากในหัวเมืองใต้จากการรับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองในหัวเมืองใต้ ซึ่งสามารถเห็นถึงสถานะของตระกูล ณ ระนองตั้งแต่ในช่วงระบบเหมามาเมืองจนถึงช่วงมณฑลเทศาภิบาลที่ตระกูล ณ ระนองมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บังคับบัญชาอย่างตระกูล บุณนาคที่สืบทอดตำแหน่งสมุหพระกลาโหมในช่วงระบบเหมามาเมือง เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยอย่างสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้มีบทบาทสำคัญในช่วงต้นของระบบมณฑลเทศาภิบาล และความสัมพันธ์ที่ดีกับพระมหากษัตริย์จึงได้รับความไว้วางใจเสมอ

วิทยานิพนธ์ของ ดร.ณิ แก้วม่วง เรื่อง **พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี(คอซิมบี๊ ณ ระนอง) : ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ. 2444-2456** ศึกษาเกี่ยวกับทายาทคนสำคัญของตระกูลอย่างคอซิมบี๊ ที่รับตำแหน่งในการปกครองตั้งแต่เป็นผู้ช่วยราชการเมือง เลื่อนขึ้นเป็นผู้ว่าราชการเมือง และดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลหลังการปฏิรูปหัวเมืองในช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขุนนางชาวจีนที่ทำการค้ากับต่างประเทศ ได้นำแนวคิดของชาวตะวันตกจากการทำการค้าของธุรกิจครอบครัวในต่างประเทศ เข้ามาใช้กับการบริหารเมืองในการปกครองโดยเฉพาะตอนดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต พ.ศ. 2444-2456 ที่ถือว่าเป็นหนึ่งในช่วงที่บ้านเมืองและการค้ารุ่งเรืองที่สุด นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับการค้าบนเกาะปีนังของตระกูล ณ ระนองในหนังสือเรื่อง **Family and State The Formation of a Sino-Thai Tin-mining Dynasty**

1797-1932 ของ J.W. Cushman ที่กล่าวถึงการใช้บทบาททางการเมืองของตระกูล ณ ระนองเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าส่วนตัว และความรุ่งเรืองทางการค้าภายใต้การบริหารธุรกิจของตระกูล ณ ระนอง รุ่นที่ 2 ก่อนที่จะค่อยๆถดถอยลงในรุ่นที่ 3 ซึ่งจากการศึกษาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงช่วงเวลา ที่รุ่งเรืองที่สุดของตระกูล ณ ระนองทั้งในด้านการเมือง และการค้าระหว่างประเทศ

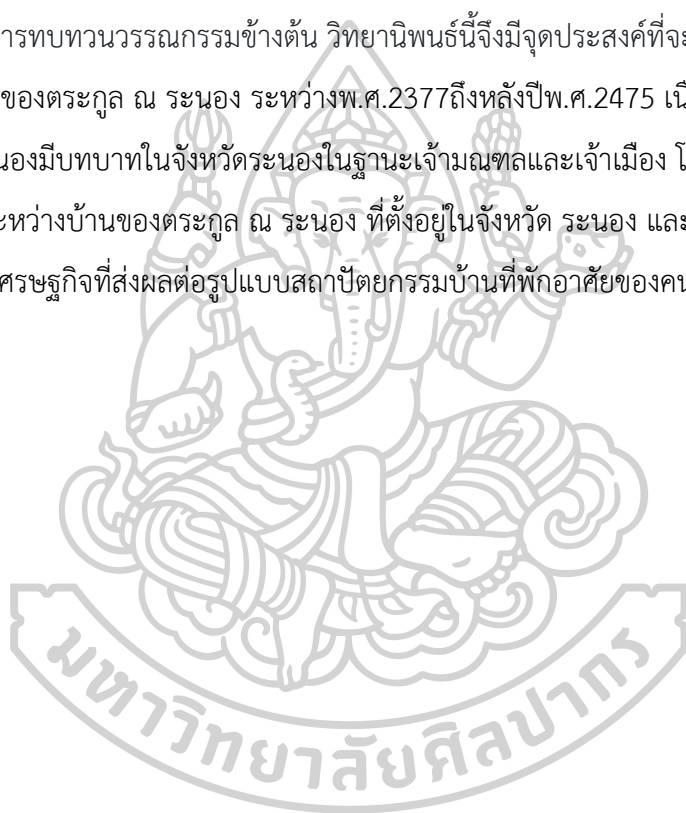
ความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจในพื้นที่หัวเมืองได้แสดงออกให้เห็นในรูปสถาปัตยกรรมตึกแถว การศึกษาเกี่ยวกับตึกแถวในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาพัฒนาการ รูปแบบของตึกแถวจังหวัดตรัง** โดยปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์ โดยแบ่งช่วงเวลาในการก่อสร้างตึกแถวได้ 4 ช่วงจากสภาพทางการเมือง และเศรษฐกิจในเมืองตรัง ตั้งแต่ช่วงหลังพ.ศ. 2380 จนถึงตึกแถวปัจจุบัน ในจังหวัดตรังที่สามารถแสดงถึงพัฒนาการทางรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้นๆ และยังมีการวิจัยเรื่อง **ตึกแถวในภูมิทัศน์ย่านประวัติศาสตร์เมืองเก่าภูเก็ต** วิทยานิพนธ์โดย พัฒนพล สิทธิโชค ที่ศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตึกแถวที่สามารถแบ่งออก ได้เป็น 7 รูปแบบพัฒนาการไปตามระบบเศรษฐกิจในเมืองภูเก็ตตั้งแต่พ.ศ. 2411-2499 ซึ่งการศึกษา ทั้ง 2 ชิ้นนี้สามารถทำให้เห็นถึงรูปแบบศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของบ้านตึกแถวของชาวจีนใน หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกในช่วงเวลาเดียวกับบ้านพักอาศัย ของตระกูล ณ ระนองที่ต้องการศึกษา

ในการศึกษาเกี่ยวกับบ้านพักอาศัยในหัวเมืองภาคใต้ พบเพียงการศึกษาในเมืองภูเก็ตเป็นส่วนมากโดยมีการเก็บข้อมูลของบ้านพักอาศัยในเมืองภูเก็ต คือ **แผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์ และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าภูเก็ต** โดยสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง ที่เป็น การบันทึกข้อมูลทางสถาปัตยกรรมของตึกแถวและบ้านพักอาศัย และแบ่งประเภทของรูปแบบ สถาปัตยกรรมในเมืองภูเก็ต ในหนังสือ **อังกมอเหลา บ้านเก่าแก่ภูเก็ต** โดย มูลนิธิเมืองเก่าภูเก็ต กล่าวถึงที่มาของบ้านพักอาศัยอิทธิพลตะวันตกจากการทำการค้ากับเมืองอาณานิคมของอังกฤษอย่าง เกาะปีนังของพ่อค้าเศรษฐีชาวจีน และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมของบ้านพักอาศัยที่เรียกว่า อังกมอเหลา ในเมืองเก่าภูเก็ตที่เริ่มนิยมสร้างตั้งแต่พ.ศ. 2444 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีการศึกษาใน แนวทางการอนุรักษ์ เรื่อง **แนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอังกมอเหลาในภูเก็ต** วิทยานิพนธ์ ของสุภาวดี จริงจิตร ซึ่งมีกรณีศึกษาทั้งหมด 15 หลัง โดยศึกษาตั้งแต่การวางผัง การใช้งานพื้นที่ใน อาคารอังกมอเหลา และสภาพอาคารในปัจจุบันเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการอนุรักษ์อาคารอังกมอเหลาที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

โดยนอกจากการศึกษาบ้านพักอาศัยในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกแล้ว ก็ยังศึกษาบ้านพักอาศัยใน เกาะปีนังที่เป็นอิทธิพลหลักต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนอง ซึ่งปรากฏ

ในเรื่อง **จอร์จทาวน์ เกาะปีนัง จากเมืองท่าประวัติศาสตร์สู่เมืองมรดกโลก** โดย เกรียงไกร เกิดศิริ และคณะ โดยศึกษาบ้านพักอาศัยของเศรษฐีชาวจีนในเกาะปีนังที่เรียกว่า บ้านบังกะโล หรือบ้านอั้ง หม่อหลาว ที่ได้รับอิทธิพลทางรูปแบบมาจากบ้านพักอาศัยของชาวอังกฤษเจ้าอาณานิคม ที่นำรูปแบบมาจากบังกะโลที่สร้างในประเทศอินเดียอีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเรื่อง **The Penang House and the Straits Architecture 1887-1941** โดย Jon Sun Hock Lim ที่ศึกษาบ้านพักอาศัยในเกาะปีนังในรูปแบบต่างๆ เช่น บ้านแบบบังกะโล และบ้านแบบวิลล่า โดยแสดงผัง และรูปด้านของอาคารพักอาศัยที่เน้นศึกษาในช่วงบ้านพักอาศัยที่ใช้สถาปนิกในการออกแบบ

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น วิทยานิพนธ์นี้จึงมีจุดประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมของตระกูล ณ ระนอง ระหว่างพ.ศ.2377ถึงหลังปีพ.ศ.2475 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ตระกูล ณ ระนองมีบทบาทในจังหวัดระนองในฐานะเจ้ามณฑลและเจ้าเมือง โดยเน้นการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างบ้านของตระกูล ณ ระนอง ที่ตั้งอยู่ในจังหวัด ระนอง และตรัง รวมถึงปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านที่พักอาศัยของคนในตระกูล ณ ระนอง



บทที่ 2 ประวัติของพื้นที่ภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตก

ดินแดนในภาคใต้ มีชื่อเรียกแตกต่างกันตามช่วงเวลาและภาษาที่ใช้ เช่นในพุทธศตวรรษที่ 11 ปรากฏชื่อ “มลายูทวีป” หรือ “ยมทวีป” ในมหากาพย์เรื่องปุราณะของอินเดีย หรือในมหากาพย์เรื่องรามายณะที่ใช้คำว่า “สุวรรณทวีป” ถัดมาในพุทธศตวรรษที่ 9-11 มาตอานูสแห่งเฮอราเคเลียที่กล่าวในหนังสือ Periplus of the Outer Sea โดยใช้คำว่า “เกาะทอง หรือคาบสมุทรทอง (Golden Khersonese)” และในบันทึกการเดินทางของหลวงจิ้นอั้งจิง เรียกบริเวณแถบนี้ว่า เกาะทอง (金洲) ต่อมานักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีรุ่นหลัง นิยมใช้คำว่า “คาบสมุทรมาลายู” หรือ “คาบสมุทรมาเลย์ (Malay Peninsula)” หรือ “คาบสมุทรไทย (Peninsula Thailand)” บางครั้งก็เรียกเฉพาะส่วนที่เป็นภาคใต้ในปัจจุบันว่า “คาบสมุทรภาคใต้”¹⁵

การเรียกชื่อพื้นที่บริเวณภาคใต้ที่ปรากฏในเอกสารของประเทศไทย พบว่าในพระราชกำหนดเก่าในปีพ.ศ 1084 สมัยอยุธยา เรียกว่า “ปากใต้” โดยคำว่าปาก มาจากคำว่า ปากน้ำ (Estuary) คืออาณาเขตน้จากแม่น้ำ หรือแหล่งน้ำไหลเข้าสู่ทะเล เป็นจุดที่ประสานกันระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็ม และใต้ แสดงถึงตำแหน่งของพื้นที่ที่อยู่ทางทิศใต้ ในพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐมีคำเรียกว่า “ปักข์ใต้” ในกฎหมายตราสามดวงส่วนใหญ่ใช้คำว่า “ปากใต้” ส่วนในตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชใช้คำว่า “ปักข์ใต้” แต่ที่พบทั่วไปในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ใช้ทั้งคำว่า “ปากใต้” และ “ปักข์ใต้” โดยในสมัยรัชกาลที่ 4 นิยมใช้คำว่า ปักข์ใต้ ส่วนในรัชกาลที่ 6 นิยมใช้คำว่า ปักข์ใต้ จนกระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้เปลี่ยนมานิยมใช้คำว่า “ภาคใต้” กันอย่างแพร่หลาย¹⁶ ภาคใต้ตั้งอยู่ตอนล่างของประเทศ ปรากฏตามพิกัดทางภูมิศาสตร์ ตั้งแต่ละติจูดที่ 11 องศา 42 ลิปดาเหนือ ลงมาถึงละติจูดที่ 5 องศา 37 ลิปดาเหนือ คิดเป็นระยะทาง 592 กิโลเมตร ส่วนกว้างอยู่ระหว่างลองจิจูด 98 องศาตะวันออก กับลองจิจูดที่ 102 องศาตะวันออก ช่วงที่กว้างที่สุดประมาณ 232 กิโลเมตร และช่วงที่แคบที่สุดอยู่ที่บริเวณคอคอตกกระกว้าง ประมาณ 50

¹⁵ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, พิสิฐ เจริญวงศ์ และปรีชา สุขนุ่น, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12 ภาคตา - เมืองพระเวียง, ภาคใต้, (กรุงเทพฯ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), 5597-5599.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน. 5599.

กิโลเมตร แต่ส่วนที่แคบที่สุดของคาบสมุทรไทยอยู่ที่คลองวาฬ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งมีความกว้างเพียง 10.8 กิโลเมตร

พื้นที่ภาคใต้เป็นผืนดินแคบทอดยาวจากเหนือลงมาได้ มีทะเลขนานอยู่ 2 ด้าน คือมหาสมุทรอินเดีย บริเวณอันดามันอยู่ทางฝั่งตะวันตก และมหาสมุทรแปซิฟิกทางทิศตะวันออก ฝั่งทะเลทั้ง 2 ด้าน ยาวทั้งสิ้นประมาณ 1,672 กิโลเมตร ภาคใต้มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 70,189 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 13.66 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ประกอบด้วย 14 จังหวัด คือ ชุมพร ระนอง พังงา ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี พัทลุง กระบี่ ตรัง นครศรีธรรมราช สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส พื้นที่ในภาคใต้นั้น เขตแดนของภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า ทิศใต้ติดกับประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย โดยมีพรมแดนติดต่อกันยาว 500 กิโลเมตรตลอดแนวชายแดนในเขตจังหวัดสตูล สงขลา ยะลา และนราธิวาส¹⁷

พื้นที่หัวเมืองใต้ในยุคต้นประวัติศาสตร์พุทธศตวรรษที่ 5 ผู้คนในพื้นที่ตั้งชุมชนและประกอบอาชีพกันหลากหลายประเภท ได้แก่ เกษตรกรรม โลหกรรม การประมง การค้าขายทางทะเล ตั้งถิ่นฐานอยู่ในฝั่งทะเลตะวันออกและตะวันตก โดยมีเมืองที่สำคัญได้แก่ ลังกาโคสะ กงหวีป ตักโกละ (ตะโกละ) โดยติดต่อกับการค้ากับจีน อินเดีย และเมดิเตอร์เรเนียน ส่งออกสินค้าพื้นเมือง คือ ภาชนะที่ทำจากพืช เส้นด้าย เส้นเชือก รวมถึงสินค้าจากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น งาช้าง นอแรด สมุนไพร ไหม่มุก เป็นต้น¹⁸ เมื่อเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 7 ชุมชนบางกลุ่มเริ่มพัฒนาเป็นชุมชนเมืองโดยเริ่มมีระบบการปกครองเมืองขึ้นมา และพัฒนาการในด้านการค้าโดยติดต่อกับชุมชนอื่นๆในพื้นที่ภาคใต้เพื่อตอบสนองกับการค้าทางทะเลที่ได้รับความนิยมขึ้นมากจากการเดินทางทางบกที่ถูกปิด การค้าทางทะเลที่รุ่งเรืองทำให้มีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาและนำวัฒนธรรมจากบ้านเกิดมาเผยแพร่เช่น ชาวอินเดีย ที่นำศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธเข้ามาเผยแพร่ในพื้นที่ภาคใต้ ช่วงเวลาต่อมามีหลักฐานแสดงถึงชุมชนที่สำคัญในพื้นที่ภาคใต้ได้แก่ ครหิ หรือไชยา ตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราช สทิงพระ ลังกาสู่¹⁹ ในฝั่งทะเลตะวันออกซึ่งปัจจุบันอยู่ในบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา และจังหวัดปัตตานีในปัจจุบันตามลำดับ อีกฝั่งหนึ่งในด้านอันดามันก็ปรากฏหลักฐานสถานประกอบการค้าขนาดใหญ่ที่ชื่อว่า ตักโกลา บริเวณอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงาที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าและ

¹⁷ เรื่องเดียวกัน. 5600.

¹⁸ อมรา ศรีสุชาติ, **สายรากภาคใต้ : ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ** (กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544), 9.

¹⁹ สงบ ส่งเมือง, **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9 บุ๊ก : พืช - ปาล์มน้ำมัน : พืช** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), 4326-4328.

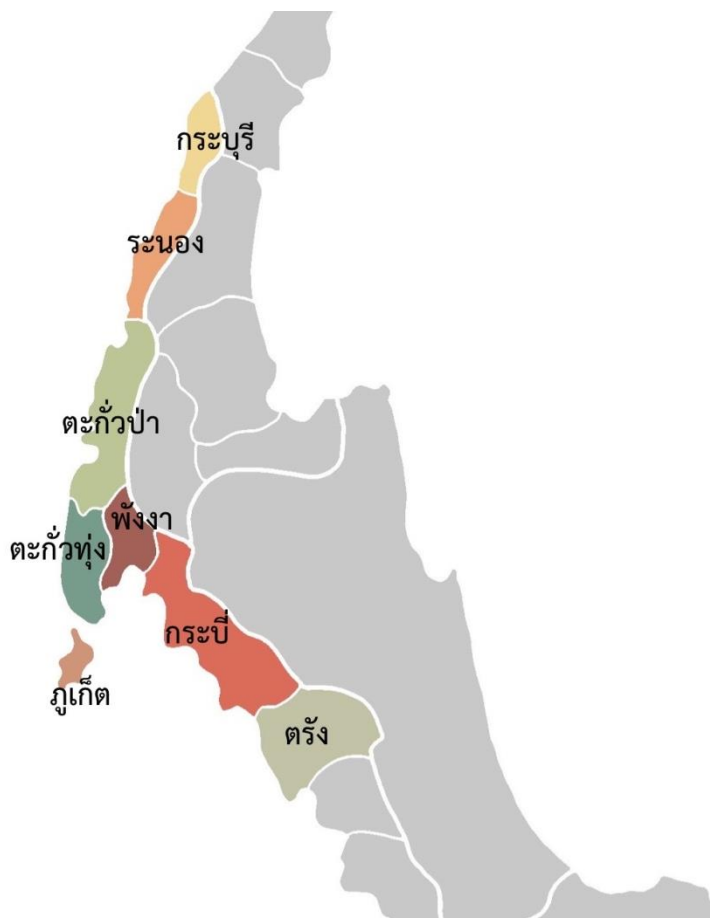
ควนลูกปัด ในจังหวัดกระบี่ที่เป็นส่วนหนึ่งในสถานีการค้าที่สำคัญในบริเวณทะเลตะวันตก²⁰ ซึ่งชุมชนกลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นยุคประวัติศาสตร์ในภาคใต้และมีบทบาทสำคัญร่วมสมัยกับอาณาจักรสุโขทัยในเวลาต่อมา

ช่วงเวลาที่ร่วมสมัยกับสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงรัตนโกสินทร์ สังคมในพื้นที่เริ่มพัฒนาขึ้นมีระบบการปกครองที่วิวัฒนาการไปสู่สังคมศักดินาภายใต้อิทธิพลภาคใต้สยาม สามารถแบ่งรูปแบบการปกครองในพื้นที่ภาคใต้ได้ 2 รูปแบบ คือ เมืองพระยามหานคร(หัวเมืองชั้นนอก) และเมืองประเทศราช โดยเมืองพระยามหานครนั้นเป็นการส่งคนของส่วนกลางของรัฐสยามเข้าไปปกครองและดูแลเมืองต่างๆโดยตรง เช่น นครศรีธรรมราช พัทลุง ไซยา ชุมพร ตะนาวศรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20²¹ ส่วนเมืองประเทศราชนั้นไม่ได้เข้าไปปกครองโดยตรงแต่ให้ความคุ้มครองแก่เมืองนั้นๆ แลกกับการที่เมืองประเทศราชต้องส่งบรรณาการให้เป็นการตอบแทน เช่น ปัตตานี กลันตัน ตรัง กานู ไทรบุรี และปะลิส ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เมืองพระยามหานครและเมืองประเทศราชเหล่านี้สุดท้ายถูกรวบรวมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยรัตนโกสินทร์หัวเมืองพระยามหานครที่ทำหน้าที่กำกับดูแลหัวเมืองใต้ในฝั่งตะวันตกและตะวันออกคือ เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองสงขลา โดยจะมีอำนาจรองลงมาจากสมุหพระกลาโหมเป็น 2 เมืองที่รัฐใช้ถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันเพื่อไม่ให้ใครมีอำนาจเบ็ดเสร็จ แสดงถึงรัฐให้ความสำคัญกับเมืองฝั่งทะเลตะวันออกมากกว่าฝั่งทะเลตะวันตกซึ่งมีประชาชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนน้อย หัวเมืองฝั่งตะวันตกเริ่มปรากฏความสำคัญขึ้นมา ภายหลังการแทรกแซงของชาวตะวันตกที่เข้ามารุกรานประเทศพม่า ทำให้รัฐส่วนกลางพยายามเข้ามาสร้างอิทธิพลในหัวเมืองฝั่งตะวันตกมากขึ้น และธุรกิจสำคัญจากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ฝั่งตะวันตก คือ เหมืองแร่ดีบุก เพื่อตอบสนองต่อความต้องการดีบุกของตลาดต่างประเทศ ทำให้มีชาวจีนอพยพเข้ามาประกอบกิจการเป็นนายทุนและแรงงานในพื้นที่ที่เคยมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนน้อย กลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจและจำนวนประชาชนในพื้นที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ส่วนกลางจึงให้ความสำคัญโดยให้ขึ้นตรงกับส่วนกลางแทนที่จะอยู่ในการดูแลของหัวเมืองใหญ่ในฝั่งทะเลตะวันออก อันทำให้เมืองสงขลาและนครศรีธรรมราชถูกลดบทบาทลง

²⁰ เรื่องเดียวกัน. 4324.

²¹ เรื่องเดียวกัน. 4330.



รูปที่ 1 แผนที่หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก

ที่มา : ปรับปรุงจาก J. W. CUSHMAN, “The Khaw Group: Chinese Business in Early Twentieth-century Penang”, in *Journal of Shoutheast Asian Studies*, (Singapore: National University of Singapore, 1986), 62.

หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ประกอบไปด้วย ระนอง พังงา ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง ภูเก็ต กระบี่ และตรัง เป็นเมืองท่าและพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจของไทย มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ พริกไทย รั้งนก ข้าว เครื่องเทศ สมุนไพร โดยผลผลิตที่ทำรายได้มากที่สุดคือ แร่ดีบุก การเป็นแหล่งแร่ที่อุดมสมบูรณ์ทำให้เกิดการเข้ามาแก่งแย่งผลประโยชน์ทั้งจากรัฐส่วนกลาง พ่อค้า และชาวต่างชาติ อย่างไรก็ตามกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ภาคใต้คือ ชาวจีน เพราะเป็นผู้บุกเบิกการทำเหมืองโดยนำทุนและแรงงานจีนจากมลายูและป็นังเข้ามา

2.1 การเมืองและเศรษฐกิจของหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก

แรกเริ่มนั้นหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกเป็นเพียงเมืองขนาดเล็กที่ขึ้นกับเมืองใหญ่ทางชายฝั่งทะเลตะวันออกเนื่องจากภูมิประเทศในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกนั้นไม่เอื้ออำนวยแก่การทำเกษตรกรรมที่เป็น

วิถีหลักของชาวสยาม ระบบการค้าในประเทศไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นช่วงเศรษฐกิจยังไม่เฟื่องฟูนัก โดยมีการจัดเก็บภาษีในรูปแบบจังกอบ อากร ส่วย และธนา การค้าในช่วงนี้ยังถูกผูกขาดโดยรัฐเป็นส่วนใหญ่ โดยระบบทางการปกครองและเศรษฐกิจนั้นรับจากอิทธิพลรูปแบบจากสมัยอยุธยา²² การปกครองหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกนั้นราชสำนักใช้วิธีส่งขุนนางจากส่วนกลางออกมาปกครองเมืองที่มีความสำคัญทางภาคใต้โดยตรง ซึ่งเป็นเช่นนั้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตำแหน่งที่สำคัญในการปกครองหัวเมืองใต้คือ สมุหพระกลาโหม²³ ที่มีบทบาทในประสานงานระหว่างหัวเมืองใต้และรัฐส่วนกลาง ทำหน้าที่จัดเก็บส่วยภาษีอากร และค่าธรรมเนียมซึ่งอำนาจจากส่วนกลางนั้นมากขึ้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของสมุหพระกลาโหมกับผู้มีอิทธิพลในพื้นที่

2.1.1 หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 1-2

ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกจึงถูกรวมอยู่ภายใต้การดูแลร่วมกับหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันออก เนื่องจากประชากรในพื้นที่หัวเมืองฝั่งทะเลตะวันตกมีจำนวนน้อย ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงโยกย้ายสมุหพระกลาโหมไปอยู่ในการดูแลของกรมท่า ทำหน้าที่ดูแลหัวเมืองภาคใต้รวมถึงเพชรบุรีและแต่งตั้งให้เจ้าพระยามหาเสนา (ปลื) ดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหม กระนั้นก็ตามตำแหน่งสมุหพระกลาโหมยังไม่ได้มีอิทธิพลกับหัวเมืองใต้นัก เนื่องจากทรงแต่งตั้งให้เจ้าพระยาสุรินทรราชา (จันทร์) เป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกทั้ง 8 เมือง คือ ถลาง ภูเก็ต ตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง กิรา พังงา คุระ คุรอด²⁴ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ทับซ้อนกับตำแหน่งสมุหพระกลาโหม อันแสดงให้เห็นว่าผู้สำเร็จราชการเมืองยังคงมีอำนาจเหนือเจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลาง ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองเอกที่เดิมสลับกันขึ้นมา มีอำนาจในหัวเมืองใต้คือ ผู้ว่าราชการเมืองนครศรีธรรมราชและผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลหัวเมืองใต้ในรัชสมัยนี้คือ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ผู้กำกับกรมพระกลาโหม เป็นทั้งผู้บริหารและเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการหัวเมืองใต้ทั้งหมดมี

²² ญาดา ประภาพันธ์, ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเก่า ยุคต้น. (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2524), 107-111.

²³ สมุหพระกลาโหม มีอำนาจในการปกครองราชการฝ่ายทหาร มีอำนาจฝ่ายทหารทุกหัวเมือง และดูแลหัวเมืองใต้ทั้งหมดรวมถึงประเทศราชในแหลมมลายู ตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองหัวเมือง ได้เปลี่ยนจากกรมพระกลาโหม เป็นกระทรวงกลาโหม ทำให้อำนาจนี้ได้จบลงในสมัยรัชกาลที่ 5

²⁴ อุษณีย์ ฉวีกุลรัตน์. “ระบบเหมืองเมืองในหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก” ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529, 55.

อำนาจเหนือ สมุหพระกลาโหม กรมพระราชวังบวรมหาดคีตพลเสพท่านนี้ยังเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าพระยาหนครศรีธรรมราช(น้อย)จากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ส่งผลให้ช่วงนั้นเมืองหนครศรีธรรมราชนั้นมีอิทธิพลมากในหัวเมืองใต้ ยังอยู่ในภาวะสงครามเช่นสมัยที่ เจ้าพระยาหนครศรีธรรมราช(น้อย) ครองตำแหน่งผู้ว่าราชการด้วยแล้วรัฐยังให้ความสำคัญมาก จะเห็นได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 2 อำนาจของการปกครองในหัวเมืองใต้ทั้ง 2 ฝั่งนั้น ยังคงอยู่ภายใต้การดูแลของผู้มีอำนาจในพื้นที่หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันออกมากกว่าสมุหพระกลาโหมที่ถูกส่งมาจากรัฐส่วนกลาง

2.1.2 หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 3-4



รูปที่ 2 สมเด็จพระเจ้าบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค)

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 16 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_66231

ตำแหน่งสมุหพระกลาโหมนั้นเริ่มปรากฏบทบาทเด่นชัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา อันเป็นผลจากการที่สยามทำสนธิสัญญาเบอร์นี (Burney Treaty) กับอังกฤษในปี.ศ. 2368 ข้อตกลงในสนธิสัญญาเกี่ยวกับการเก็บภาษีและการเป็นเสรีทางการค้า ส่งผลให้สยามมีนโยบายการหารายได้ในรูปแบบใหม่ แทนการผูกขาดสินค้าด้วยระบบการจัดเก็บภาษี โดยมอบหมายให้สมุหพระกลาโหมมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อย และเป็นผู้ประสานงานการเก็บภาษีของหัวเมืองใต้ทั้งหมด กลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์อย่างมากจากระบบภาษีอากร คือ ชาวจีน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านการค้าขายและระบบภาษีอากร การที่จีนไม่อยู่ในระบบไพร่ทำให้ไม่ถูกเกณฑ์แรงงานและส่วย เปิดโอกาสให้ชาวจีนได้เข้ามาทำธุรกิจและหาผลประโยชน์จากระบบภาษีอากรจนสามารถสร้างฐานะได้ ภายใต้ระบบเจ้าภาษีนายอากรนั้นผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองมีสิทธิ์ในการประมูลภาษี โดยในแต่ละปีจะจัดส่งส่วน

หนึ่งให้แก่รัฐตามยอดเงินที่ประมูล กำไรนอกเหนือจากนั้นจะตกแก่ผู้ว่าราชการเมืองทั้งหมด นอกจากการเก็บอากรนี้ผู้ว่าราชการเมืองยังอาศัยทุนทรัพย์ลงทุนธุรกิจการค้าของตัวเองขึ้นมา เช่น เมืองระนอง ที่นายคอซู้เจียง ซึ่งแต่เดิมเป็นพ่อค้าชาวจีนที่เมืองพังงา ขอประมูลอากรตีบุกในปีพ.ศ. 2387 ผู้มีอิทธิพลในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันออกอย่างตระกูล ณ นคร ส่งทายาทคือ พระยาบริรักษ์ภูธร และพระยาเสนาอนุชิตเข้าดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองของฝั่งทะเลตะวันตก เมืองพังงาและเมืองตะกั่วป่าเพื่อได้เข้ามาเป็นเจ้าภาษีและนายอากรในพื้นที่เศรษฐกิจเฟื่องฟูจากธุรกิจตีบุก ในปีพ.ศ. 2382 ระบบเจ้าภาษีและนายอากรที่ทำให้ผลประโยชน์อย่างมหาศาลนั้นต่อมา ผู้ที่รับผูกขาดภาษีได้นำไปสู่การปกครองที่มีรูปแบบเฉพาะตัวของหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกที่เรียกว่า ระบบHEMAเมือง

ในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกนั้นมีการปกครองเมืองในรูปแบบการปกครองแบบเฉพาะพื้นที่ ที่เรียกว่า ระบบHEMAเมือง คือ การปกครองเมืองด้วยการดูแล บริหาร และการผูกขาดภาษีอากรทั้งหมด ในเมืองนั้นๆ นั้นเป็นผลประโยชน์ร่วมในการดำรงตำแหน่งนี้ รวมถึงการลงทุนประกอบธุรกิจการค้า รวมถึงมีข้อกำหนดส่วนกลางที่ทำให้การประมูลภาษีของเจ้าเมืองในท้องถิ่นเหล่านั้นนั้นมีอำนาจมากคือ การผูกขาดภาษีตีบุก หากได้รับสิทธิผูกขาดภาษีนี้แล้ว ยังรวมถึงได้สิทธิในการปกครองเขตพื้นที่นั้นๆด้วย²⁵ การผูกขาดภาษีอากรนั้นจะเริ่มจากการไปประมูลจากรัฐส่วนกลาง เป็นการแบ่งรายได้ออกไปตามข้อตกลง ส่วนที่เหลือจะตกเป็นของเจ้าภาษีซึ่งส่วนมากดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองทั้งหมดโดยจะต่างจาก ระบบกินเมือง ที่เป็นการปกครองของหัวเมืองอื่นๆรวมถึงหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันออก โดยผู้ว่าราชการเมืองจะบริหารจัดการการปกครองเมือง และผลประโยชน์ของเมืองส่งมอบให้รัฐส่วนกลางแต่จะสามารถหักค่าธรรมเนียมเพื่อใช้สอยตามจำเป็น ซึ่งความต่างของการปกครองนี้จึงทำให้ผู้ว่าราชการหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกมีความมั่งคั่ง ร่ำรวย ซึ่งส่งผลให้อำนาจการปกครองของเจ้าเมืองมีความมั่นคง เศรษฐกิจในเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาในเมือง จนเรียกได้ว่าหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกนั้นเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ทำรายได้เข้ารัฐส่วนกลางมากที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 3 - รัชกาลที่ 4 จึงกล่าวได้ว่าสนธิสัญญาเบอร์นี ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในระบบเศรษฐกิจของหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก จากผลประโยชน์ที่ต้องเข้าพระคลังสินค้ากลับไปตกอยู่กับผู้นำท้องถิ่นของหัวเมืองใต้ และทำให้พื้นที่หัวเมืองใต้ที่เคยเป็นพื้นที่ที่ห่างไกล ได้รับความเจริญและการอุดหนุนจากรายได้ที่สะพัดเข้าไปในพื้นที่

ในปีพ.ศ.2398 สยามได้ทำสนธิสัญญาเบอร์ริง (Bowring Treaty) กับอังกฤษโดยมีข้อตกลงในการลดหย่อนมาตรการเก็บภาษี ทำให้พื้นที่เป็นสินค้าถูกกฎหมาย และกำหนดขอบเขตการผูกขาด

²⁵ ตราขุ สุวรรณานนท์, "ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของไทยหลังทำสนธิสัญญาเบอร์ริง ปีพ.ศ.2398 จนถึงปี พ.ศ.2453" ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519, 93.

ของกรมพระคลังสินค้า²⁶ อันคือเป็นจุดสิ้นสุดการผูกขาดการค้าเกือบทุกอย่างโดยรัฐ โดยยังคงให้เอกชนประมูลผูกขาดภาษีอากรเป็นรายได้สำคัญ และเป็นนายทุนชาวจีนที่เข้ามาประมูล นอกจากนี้การค้าเสรีที่มากขึ้นเชิญชวนให้เอกชนเข้ามาทำการค้าหลากหลายมากขึ้น ภาคใต้ของไทยจึงเป็นหนึ่งในจุดมุ่งหมายของชาวตะวันตก เนื่องจากบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีผลผลิตอันเป็นที่ต้องการ โดยหนึ่งในสินค้าส่งออกที่ถือว่าสำคัญที่สุดในหัวเมืองใต้คือ ดีบุก เป็นที่ต้องการของชาวตะวันตกอย่างมาก เพราะยุโรปต้องการนำดีบุกไปใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องกระเบื้องซึ่งต้องใช้แร่ดีบุกฉาบด้านในกระเบื้องเพื่อบรรจุอาหาร²⁷ สนธิสัญญาเบาว์ริงจึงเปิดทางให้ชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนในกิจการเหมืองแร่ดีบุกและทำการค้าอย่างเสรี ถึงแม้ว่าสนธิสัญญาจะอำนวยความสะดวกในการเข้ามาทำการค้าของชาวตะวันตกมากขึ้นแต่ยังคงมีอุปสรรคเรื่องแรงงาน เนื่องจากแรงงานที่ทำเหมืองดีบุกส่วนใหญ่เป็นชาวจีน และหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกนั้นมีลักษณะการปกครองที่แตกต่างจากที่อื่น ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองมีอำนาจในการผูกขาดอากรดีบุกแต่เพียงผู้เดียว ผ่านการควบคุมการให้ประทานบัตรทำเหมืองแร่²⁸ ดังนั้นนายทุนเอกชนที่ต้องการทำธุรกิจเหมืองแร่จึงต้องร่วมลงทุนกับผู้ว่าราชการเมือง

2.1.3 หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 –พ.ศ. 2475

ในช่วงต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงใช้การปกครองเช่นเดียวกับช่วงเวลาก่อนหน้า ก่อนจะมีการปฏิรูปประเทศจากสภาพการณ์ในประเทศที่ล่าสมัย และการคุกคามของประเทศมหาอำนาจตะวันตกส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการเมืองในประเทศ ซึ่งหนึ่งในสิ่งที่ถูกปฏิรูปคือ การปกครองหัวเมือง เนื่องจากรัฐส่วนกลางต้องการจัดการปกครองให้เป็นระเบียบแบบแผนเดียวกันทุกหัวเมืองในประเทศและต้องการลดอำนาจของขุนนางที่มีอำนาจมาก โดยเฉพาะตระกูล บุณนาคที่เข้ามามีบทบาทในการดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหมอย่างยาวนาน เป็น

²⁶ จี. วิลเลียม สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุงใหม่, แปลจาก Chinese Society in Thailand: An Analytical History, แปลโดยพรณินัตพรลักษ์ และคนอื่นๆ, (กรุงเทพฯ:มติชน, 2564), 159.

²⁷ พรณิน อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2475" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

²⁸ พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล, "บทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุกของมณฑลภูเก็ต ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 – พ.ศ. 2474" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534, 21-22.

การสืบทอดตำแหน่งต่อเนื่องกันถึง 3 รุ่น ทำให้สิ่งสมอิทธิพลและทรัพย์สินจากหัวเมืองใต้ไปมาก²⁹ โดยพื้นที่หัวเมืองปักษ์ใต้ที่เป็นแหล่งรายได้สำคัญของประเทศที่ตระกูลขุนนาคได้รับผลประโยชน์จากการปกครองหัวเมืองด้วยระบบเหมาเมือง ควบคู่กับโดยมีอำนาจในทางการทหาร ตระกูล ขุนนาคจึงรุ่งเรืองจากทั้งอำนาจและทรัพย์สิน จนกระทั่งหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชพิธีราชาภิเษกครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ. 2416 รัชกาลที่ 5 มีความพยายามในการดึงอำนาจขุนนางที่มีอิทธิพลในการดูแลผลประโยชน์ของส่วนกลางเข้ามาเป็นของรัฐ โดยเริ่มการเปลี่ยนแปลงระบบของประเทศโดยภายในรัฐส่วนกลางจากการปฏิรูปการคลังเปลี่ยนจากการเก็บภาษีอากรที่ผูกกระจายอยู่ในความดูแลของขุนนางในหน่วยงานต่างๆ เป็นการขึ้นตรงต่อหอรัษฎากรพิพัฒน์ เพื่อลดทอนอำนาจขุนนางที่มีอิทธิพลสูงซึ่ง ตระกูลขุนนาค ถูกลดทอนอำนาจลงเรื่อยๆการส่งรุ่นใหม่เข้าไปมาบิบบทบาทในระบบราชการ แทนที่ข้าราชการตระกูลขุนนาคพระบรมวงศานุวงศ์ส่งผลให้ รัชกาลที่ 5 สามารถรวบอำนาจในการบริหารประเทศหลุดพ้นจากการครอบงำทางอิทธิพลของตระกูลขุนนาคได้ในที่สุด



รูปที่ 3 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 16 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.samyam-mitrtown.com/2021/12/01/เปิดประวัติ-วันดำรงราช/>

2021/12/01/เปิดประวัติ-วันดำรงราช/

ในปีพ.ศ. 2437 การปกครองหัวเมืองได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล จากรูปแบบการปกครองที่โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงวางแบบจัดตั้งการปกครองนี้ขึ้นมา จากความต้องการที่จะตัดผลประโยชน์โดยทุจริตของขุนนางเพื่อนำรายได้

²⁹ ดร.ณิ แก้วม่วง, "พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) : ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ.2444-2456" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526, 100.

ทั้งหมดเข้ารัฐส่วนกลางรวมถึงการรวบอำนาจหัวเมืองที่กระจัดกระจายจาก กลาโหม มหาดไทย และ กรมพระคลังเข้ามาเป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการระเบียบการปกครองหัวเมืองโดยหัวเมืองถูกรวมไว้เป็นมณฑล พื้นที่ในหัวเมืองปักษ์ใต้นั้นมณฑลเทศาภิบาลแรกที่เริ่มให้ระบบการปกครองนี้คือ มณฑลภูเก็ต ที่รวบรวมหัวเมือง 6 เมืองเข้ามาเป็นมณฑลคือ เมืองภูเก็ต เมืองกระบี่ เมืองตรัง เมืองตะกั่วป่า เมืองพังงา และเมืองระนอง โดยมีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่เมืองภูเก็ต³⁰ เริ่มแรกใช้วิธีปกครองโดยรัฐส่วนกลางได้ส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จากกรุงเทพฯ เข้าดูแลมณฑลด้วยตำแหน่ง สมุหเทศาภิบาล ซึ่งในช่วงแรกถึงแม้ว่าจะประสบความสำเร็จในด้านการเก็บภาษี แต่ยังคงมีปัญหาในการปกครองไม่ราบรื่นเนื่องจากผู้ปกครองจากส่วนกลางไม่สามารถเข้ามาปกครองหัวเมืองได้ได้ ในบางมณฑลจึงเลือกใช้บุคคลในพื้นที่นั้นๆ ในการปกครอง เช่น มณฑลชุมพร ในปีพ.ศ. 2438 คอซิมก๊อง (พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพร มณฑลภูเก็ต ในปีพ.ศ. 2444 คอซิมบี้ (พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี) ซึ่งในเวลานั้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองตรังได้เข้ามาดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต³¹ เป็นต้น

ในด้านเศรษฐกิจในช่วงระบบมณฑลเทศาภิบาลนั้น เมื่อขุนนางที่เคยผูกขาดทางการค้าถูกลดทอนอำนาจลงส่งผลให้เกิดการแข่งขันทางการประมูลอย่างเปิดกว้าง³² จากการค้าที่อิสระมากขึ้น ทำให้ช่วงเวลาการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลมีชาวตะวันตกเข้ามาทำธุรกิจในหัวเมืองได้ฝั่งตะวันตกมากขึ้น ที่เข้ามาขยายระบบทุนนิยมในประเทศไทย ที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางเศรษฐกิจจากการทำการค้าแบบผลิตเพื่อยังชีพ เป็นระบบการค้าแบบการผลิตเพื่อขายโดยชนชั้นขุนนาง ชาวจีน และชาวตะวันตก โดยเฉพาะระบบสาธารณูปโภคที่สำคัญ ได้แก่ รถไฟ โทรเลข และถนนที่ตัดลงมาหัวเมืองได้เชื่อมกับหัวเมืองมลายู จึงเกิดศูนย์กลางทางการค้าสมัยใหม่ที่มีเครือข่ายกว้างไกลยิ่งขึ้น

³⁰ เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์, เอกสารเสด็จตรวจราชการเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ภาพสะท้อนสังคมท้องถิ่นในสมัยรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2563), 38.

³¹ ดร.ณิ แก้วม่วง, "พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี้ ณ ระนอง) : ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ.2444-2456." 49-50.

³² พรรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2475.", 48-50.

ธุรกิจเหล่านี้ดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งหลังช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ประเทศไทยต้องพบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จนกระทั่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475³³ และได้มีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรไทยในปีพ.ศ. 2476³⁴ อันถือเป็นจุดสิ้นสุดของระบบมณฑลเทศาภิบาล

2.2. การค้าตึกในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก

แร่ตึก ถูกมนุษย์เริ่มเอามาใช้ประโยชน์มากกว่า 2,500 ปีแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ถือว่าเป็นโลหะประเภทแรกๆที่มนุษย์นำไปประดิษฐ์สิ่งของ เช่น เครื่องใช้ อาวุธ และเครื่องประดับ ตึกจึงเป็นแร่ที่มีความต้องการอย่างมากในตลาดโลก ซึ่งแหล่งตึกที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก คือ คินตา วัลเลย์(Kinta Valley) ในรัฐเปรัก ซึ่งปัจจุบันคือประเทศมาเลเซีย ผู้ที่มีบทบาทในการเข้าไปดำเนินกิจการและพัฒนาเหมืองแร่ในบริเวณนี้คือ ประเทศอังกฤษ ตึกนั้นเป็นที่ต้องการอย่างมากในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของชาวตะวันตกที่ได้คิดค้นวิธีชะลอการเกิดสนิมบนแผ่นเหล็กด้วยการทำแผ่นเหล็กผิวลาด หรือเหล็กอาบตึก ที่จะนำไปใช้บรรจุอาหารกระป๋องความต้องการแร่ตึกจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว

การทำกิจการแร่ตึกในสยามช่วงต้นรัตนโกสินทร์ เริ่มต้นจากคนในพื้นที่โดยการขุดแร่ที่หน้าผาผิง ตึกเป็นหนึ่งในสินค้าต้องห้ามที่ผูกขาดการค้ากับต่างชาติโดยรัฐทำให้ไม่สามารถซื้อขายได้ แต่ในหลัง พ.ศ.2368 ทำให้เอกชนได้เปิดตลาดการส่งออกสินค้าไปยังต่างประเทศอย่างเสรี ในช่วงต้นของกิจการแร่ตึกเริ่มมีชาวจีนบางส่วนได้มาเข้าร่วมธุรกิจจำนวนไม่มากนัก จนกระทั่งมีชาวจีนที่สะสมทุนของตัวเองจากการใช้แรงงานและกิจการการค้าขึ้นมาเป็นนายทุนทั้งในด้านการลงทุนทำเหมืองและธุรกิจการค้าตึกร่วมกับผู้ว่าราชการเมือง เมื่อมีกิจการขึ้นมาจึงทำให้ต้องการแรงงานที่ขาดแคลนในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก เนื่องจากมีประชากรอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนน้อยนายทุนจึงกลับประเทศเพื่อชักชวนชาวจีนที่ต้องการอพยพไปทำงานนอกประเทศเข้ามาเป็นแรงงานในเมืองแร่ตึก ซึ่งชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่เป็น ชาวจีนฮกเกี้ยน ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำเหมืองแร่มากกว่าชาวจีนกลุ่มอื่น ชาวจีนได้เข้ามาควบคุมการทำกิจการเหมืองแร่ทั้งหมดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3

³³ ศุภการ สิริไพศาล, **พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย จากอดีตถึงปัจจุบัน** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2560), 59.

³⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **เทศาภิบาล** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545), 224.

จนถึงสิ้นสมัยรัชกาลที่ 5 จากการผลิตเพื่อเป็นอาชีพเลี้ยงตัวกลายเป็นการผลิตเพื่อส่งออก เพื่อตอบสนองความต้องการของโลก³⁵ โดยมีเกาะปิ้งเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าจากหัวเมืองใต้



รูปที่ 4 การขุดหาแร่ดีบุกด้วยแรงงานกุลีจีน
ที่มา: อเนก นาวิกมูล และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, บรรณาธิการ, สมุดภาพเมืองระนอง (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2516), 232.

การทำเหมืองของชาวจีนในช่วงปีพ.ศ. 2433 ส่วนใหญ่เป็นเหมืองขนาดเล็ก ใช้คนงานประมาณ 9-10 คน ส่วนน้อยที่เป็นเหมืองที่เรียกว่าใหญ่มีคนไม่เกิน 60 คน การขุดแร่ทำเหมืองในช่วงเวลานี้ใช้แรงงานคนทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการขุดแร่ เเทแร่ลงราง และล้างแร่แยกกรวดทรายออก และตักออกจากราง หลังจากนั้นจึงนำแร่ไปที่โรงกลึงแร่(โรงกลวง)ใช้การกลึงแร่แบบเตาด้วยดินเป็นรูปเหมือนกระบอกลมมีปลอกเหล็กรัด มีรูเจาะข้างกันเผา สำหรับให้โลหะไหลออก เจาะรูด้านตรงกันข้ามอีกรูในระดับที่สูงกว่า เพื่อให้ลมเข้าไปในเตาได้ นำสินแร่ดีบุกปนถ่านไม้ใส่ต่อนบนของเตาสลับกันเป็นชั้นๆสุบลมเข้าเตา แร่ดีบุกที่ถูกหลอมจะออกทางรูข้างกันเตา นำแร่ที่ไหลออกมาถูน้ำ 2-3 ครั้ง จน

³⁵ พรรณี อวนสกุล, "กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411-2475.", 74.

ได้แร่ดีบุกจึงเทลงในพิมพ์ทิ้งไว้จนแข็งตัวเป็นแท่งดีบุก ขั้นตอนการถลุงแร่นี้ใช้เวลาประมาณ 2-3 วัน³⁶ ด้วยวิธีการผลิตที่ใช้แรงงานคนเป็นหลัก ทำให้ได้ผลผลิตในอัตราที่ช้า

การทำธุรกิจแร่ดีบุกในหัวเมืองใต้ด้วยการผูกขาดภาษี ส่งผลให้นายเหมืองชาวจีนรายย่อยไม่สามารถค้าขายได้อย่างอิสระ ส่งผลธุรกิจเหมืองขนาดเล็กปิดตัวลง ซึ่งกระทบไปยังรัฐส่วนกลางที่ได้ผลผลิตจำนวนน้อยลง ในปีพ.ศ. 2436 รัฐส่วนกลางจึงยกเลิกการผูกขาดภาษีแร่ดีบุก ตลาดการรับซื้อดีบุกมีการขยายตัวขึ้นเพื่อรองรับการผลิตแร่ดีบุกจากเหมืองขนาดเล็ก³⁷



รูปที่ 5 เรือขุดแร่ดีบุก ที่เหมืองตำบลหางาว จ.ระนอง
ที่มา: อเนก นาวิกมูล และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, บรรณาธิการ, สมุดภาพเมืองระนอง (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2516), 97.

³⁶ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิพาณิชย์, และประสิทธิ์ ชินการณ, **จีนทักษิณ : วิถีและพลัง** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544), 84.

³⁷ พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล, "บทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุกของมณฑลภูเก็ต ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 - พ.ศ. 2474." 94.

ในปีพ.ศ. 2444 รัฐบาลไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเหมืองแร่ ที่อนุญาตให้ชาวตะวันตกสามารถเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ในแผ่นดินไทยได้ วิธีการผลิตแร่จึงได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อให้สัมพันธ์กับความต้องการดิบในตลาดโลก และในปีพ.ศ. 2450 มีชาวออสเตรเลียคือ Edward T. Mile เริ่มนำเรือขุดแร่ดิบเข้ามาใช้ในไทย ซึ่งเป็นการนำเรือขุดแร่เข้ามาใช้ สามารถลดเวลาและค่าใช้จ่ายแรงงานคน โดยเรือขุดแร่มีคุณสมบัติขุดได้ทั้งในน้ำและบนบกได้ลึกกว่าแรงงานคน ส่งผลให้สามารถผลิตดิบได้มากขึ้น³⁸

2.3 ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกและเกาะปีนัง

ในพื้นที่หัวเมืองใต้เครือข่ายการค้าเกิดขึ้นทางทะเลเป็นหลักโดยพื้นที่ที่มีอิทธิพลทางการค้าสำคัญคือ เกาะหมากหรือเกาะปีนัง ภายใต้การดูแลของบริษัทอินเดียตะวันออก(East India Company)ของรัฐบาลอังกฤษที่เริ่มเข้ามาครอบครองโดยการเช่า เมื่อปีพ.ศ. 2329 โดยเปิดเป็นเมืองท่าเสรีเพื่อดึงผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยและประกอบธุรกิจอยู่ จนกระทั่งปีพ.ศ. 2344 มีการเริ่มเก็บภาษีการค้าขาเข้าและขาออก³⁹ ส่งผลให้มีประชากรหลากหลายเชื้อชาติ เช่น จีน อินเดีย และอินโดนีเซียที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เกาะปีนังตกเป็นเขตการปกครองอย่างเป็นทางการของอังกฤษในปีพ.ศ. 2348⁴⁰

ตระกูล ณ ระนอง มีทั้งธุรกิจการทำเหมืองแร่ในพื้นที่หัวเมืองใต้ของสยามและตั้งห้างโกทงวนบนเกาะปีนังเพื่อการกระจายดิบไปยังตลาดต่างประเทศ ความอุดมสมบูรณ์ของแร่ดิบในหัวเมืองภาคใต้ และการเป็นสถานีการค้าของเกาะปีนังที่ไม่ไกลจากภาคใต้ของไทย โดยใช้เวลาเดินเรือเพียง 1-2 วันนั้น ทำให้พื้นที่ 2 แหล่งนี้เป็นเครือข่ายทางธุรกิจดิบที่สำคัญ ดังจะพบว่านายทุนจีนในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกมีกิจการในปีนังด้วยเช่นกัน

2.4 สรุป

หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกเริ่มปรากฏความสำคัญขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จากความวิตกในการแทรกแซงพม่าจากชาวตะวันตกที่ติดกับดินแดนของฝั่งทะเลตะวันตกของสยาม โดยแต่งตั้งคนจากรัฐส่วนกลางเข้าไปดูแล และจัดการหัวเมืองใต้ คือ ตำแหน่งสมุหพระกลาโหม ซึ่งปรากฏบทบาทสำคัญต่อหัวเมืองใต้อย่างมากในช่วงรัชกาลที่ 3 หลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นีในปีพ.ศ. 2368 กับ

³⁸ เรื่องเดียวกัน. 122.

³⁹ เอน.เจ.ไรอัน, การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์, แปลจาก The Making of Modern Malaysia and Singapore, แปลโดย มรว.ประกายทอง สิริสุข, (กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526), 84.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน. 86.

ประเทศอังกฤษ ที่ส่งผลให้สิทธิ์ผูกขาดทางการค้าของรัฐหายไปจึงต้องการชดเชยรายได้ที่หายไปโดยการนำระบบเจ้าภาษีนายอากรมาใช้ร่วมกับเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศของสยามที่เฟื่องฟูขึ้น ส่งผลให้มีชาวต่างชาติเข้ามาทำการค้าในสยามจำนวนมาก

หลังจากนั้นหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกเศรษฐกิจในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกเฟื่องฟูอย่างมาก ในด้านการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกับเกาะปีนังที่เป็นเมืองทำการค้าที่เดินทางได้สะดวกจากหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก ซึ่งจากการใช้ระบบภาษีอากรนี้ส่งผลให้เกิดระบบการปกครองหัวเมืองรูปแบบใหม่ในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก คือระบบเหมาเมือง ภายใต้ระบบผู้ว่าราชการเมืองจะเป็นผู้ผูกขาดภาษีอากรทั้งหมดไปพร้อมๆกับการบริหารดูแลเมือง ภายใต้ระบบผู้ว่าราชการเมืองจะได้รับผลประโยชน์จากส่วนต่างหลังจัดส่งภาษีให้แก่รัฐส่วนกลาง โดยสินค้าที่ทำรายได้มหาศาลให้แก่รัฐและขุนนางในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก คือ ดีบุก ซึ่งเป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศอย่างมาก

ในเวลาต่อมารัชกาลที่ 5 ทรงเปลี่ยนวิธีการจัดการหัวเมืองเป็นแบบใหม่ คือ มณฑลเทศาภิบาล ที่มีการส่งคนจากส่วนกลางเข้าไปควบคุมหัวเมืองแทนขุนนาง อันคือเป็นการลดอำนาจขุนนางที่มีอิทธิพลมากอย่างตระกูล บุนนาค ที่สืบทอดตำแหน่ง สมุหพระกลาโหมไปด้วยในเวลาเดียวกัน ภายใต้ระบบมณฑลเทศาภิบาลรัฐส่วนกลางได้เข้ามาครอบครองสิทธิ์ในหัวเมืองได้อย่างเต็มรูปแบบ จนกระทั่งสิ้นสุดในปีพ.ศ. 2476 1 ปีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475



บทที่ 3

บ้านพักอาศัยตระกูล ณ ระนอง

3.1 ชาวจีนในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก

ประเทศไทยติดต่อการค้าขายกับชาวจีนมาตลอดตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่เริ่มอพยพเข้ามาในช่วงสมัยราชวงศ์ซ่งภาคใต้ หลังจากถูกทัพมองโกลตีเมืองแตก ส่งผลให้หนีรบและข้าราชการจำนวนหนึ่งหลบหนีเข้ามาในประเทศไทยบางส่วน ช่วงที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากคือช่วงปลายรัชกาลที่ 3 จากปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศจีนประชาชนจึงออกมาเสี่ยงโชคแสวงหาความร่ำรวยนอกประเทศ และประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในตัวเลือกที่น่าดึงดูดใจเนื่องจากทางรัฐไทยก็เอื้อประโยชน์ในการดำรงชีพของชาวจีนมากกว่าชนชาติอื่น ทำให้ในช่วงเวลานั้นมีชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยปีละ 15,000 คน พื้นที่ที่ชาวจีนอพยพเข้ามามากที่สุดคือเมืองกรุงเทพฯ ถัดมาคือหัวเมืองปักษ์ใต้⁴¹ ชาวจีนในหัวเมืองใต้นั้นกระจายอยู่ทั้งหัวเมืองฝั่งทะเลตะวันออกและฝั่งทะเลตะวันตกที่มีความแตกต่างกันในด้านการเมืองและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ฝั่งทะเลตะวันออกธุรกิจการค้าจะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ภาคกลางโดยการค้าสำเภา ฝั่งทะเลตะวันตกจะทำธุรกิจกับหัวเมืองมลายูที่เป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกด้วยการเป็นผู้ผลิตสินค้าจากผลผลิตในพื้นที่⁴²

ในช่วงแรกชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาอยู่ในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นชาวจีนที่อพยพจากประเทศที่ 2 สู่อะเซียน เช่น สิงคโปร์ เกาะปังก เป็นต้น เนื่องจากการเดินทางสู่พื้นที่ของฝั่งทะเลตะวันตกจะต้องอ้อมแหลมมลายูเพื่อมายังหัวเมืองฝั่งตะวันตก ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อพยพมาคือ ชาวจีนฮกเกี้ยน⁴³ ชาวจีนกลายเป็นประชากรกลุ่มใหม่ในชุมชนท้องถิ่นหัวเมืองฝั่งตะวันตก จากความต้องการแรงงานเพื่อตอบสนองความเฟื่องฟูของธุรกิจการค้าเหมืองแร่ดีบุก รองลงมาคืออาชีพค้าขายและช่างฝีมือ ในช่วงที่ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก

⁴¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ดร. ณี แก้วม่วง, สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, เคี่ยม สันติพิทยเสถียร, และติลก วุฒิปาณิชย์, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3 คอกช้าง: การจับช้างเถื่อน – จับ จู๊ดธมโม (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), 1686.

⁴² เรื่องเดียวกัน. 1687.

⁴³ ชาวจีนฮกเกี้ยน มีถิ่นอาศัยเดิมอยู่ที่มณฑลฝูเจี้ยน(福建 Fújiàn) ทางตอนใต้ของประเทศจีน เรียกชาวฮกเกี้ยนว่า ฝูเจี้ยนเหียน(福建人 Fújiàn rén)

ในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 เป็นกลุ่มที่ถูกชักชวนจากนายทุนชาวจีนที่มาจากถิ่นเดียวกันในพื้นที่นั้นๆ โดยการชักชวนด้วยข้อเสนอเช่น ออกทุนให้ล่องหน้า แจกจ่ายสิ่งของ หรือฝิ่น หรือให้บริษัทจัดหาแรงงาน จากปีนัง สิงคโปร์ หรือจากประเทศจีน⁴⁴ โดยทั่วไปฐานะทางเศรษฐกิจของชาวจีนค่อนข้างดีกว่าชาวพื้นเมืองเพราะเป็นอิสระในระบบไพร่ โดยจ่ายเงินอากรแทนที่เรียกว่า ผูกปี⁴⁵ จึงดึงดูดชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ยิ่งเศรษฐกิจในพื้นที่นั้นขยายตัวมากขึ้นเท่าไรการขยายตัวของชุมชนชาวจีนก็เพิ่มขึ้นตามกัน ดังจะเห็นได้ว่าจำนวนในทุกๆเดือนจะมีการนำผู้อพยพรายใหม่เข้ามาในพื้นที่หัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ปีพ.ศ. 2413 มีจำนวนชาวจีนในเมืองภูเก็ตเพิ่มขึ้นถึง 28,000 คน และปีพ.ศ. 2427 เพิ่มขึ้นถึง 40,000 คนโดยส่วนมากจะเข้ามาประกอบอาชีพกุลีจีนในเมืองแร่ดีบุก⁴⁶

ชาวจีนอพยพแม้มีหลากหลายกลุ่มที่มาจากต่างถิ่นและต่างภาษา แต่การสื่อสารด้วยภาษาเดียวกันจึงรวมกันเป็นกลุ่มสมาคม หรือสมาคมลับ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นปรากฏในเอกสารไทยช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 เรียกสมาคมลับนี้ว่า ตัวเหี้ย (大兄 Dàxiōng) ซึ่งเป็นการออกเสียงแบบจีนแต่ใจแปลว่า พี่ใหญ่ กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเปลี่ยนมาเรียกว่า อั้งยี่ (洪字 Hóng zi) แปลว่า อักษรอั้ง⁴⁷ สมาคมลับอั้งยี่ในพื้นที่หัวเมืองใต้ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ยังเป็นสมาคมเล็กๆ คอยให้ความช่วยเหลือแก่ชาวจีนที่พูดภาษาเดียวกัน

กลุ่มสมาคมอั้งยี่ในภาคใต้ที่ปรากฏในเอกสารราชการในสมัยรัตนโกสินทร์มีจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ สมาคมยี่หีน (Ghee hin) สมาคมปูนถ้ำกง (Toh Peh Kong) และสมาคมอั้งยี่โฮเซง (Ho Seng)⁴⁸ โดยลักษณะของกลุ่มอั้งยี่บริเวณหัวเมืองใต้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คืออั้งยี่โจรสลัด

⁴⁴ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิพาณิชย์, และประสิทธิ์ ชินการณ, **จีนทักษิณ : วิถีและพลัง** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544), 48.

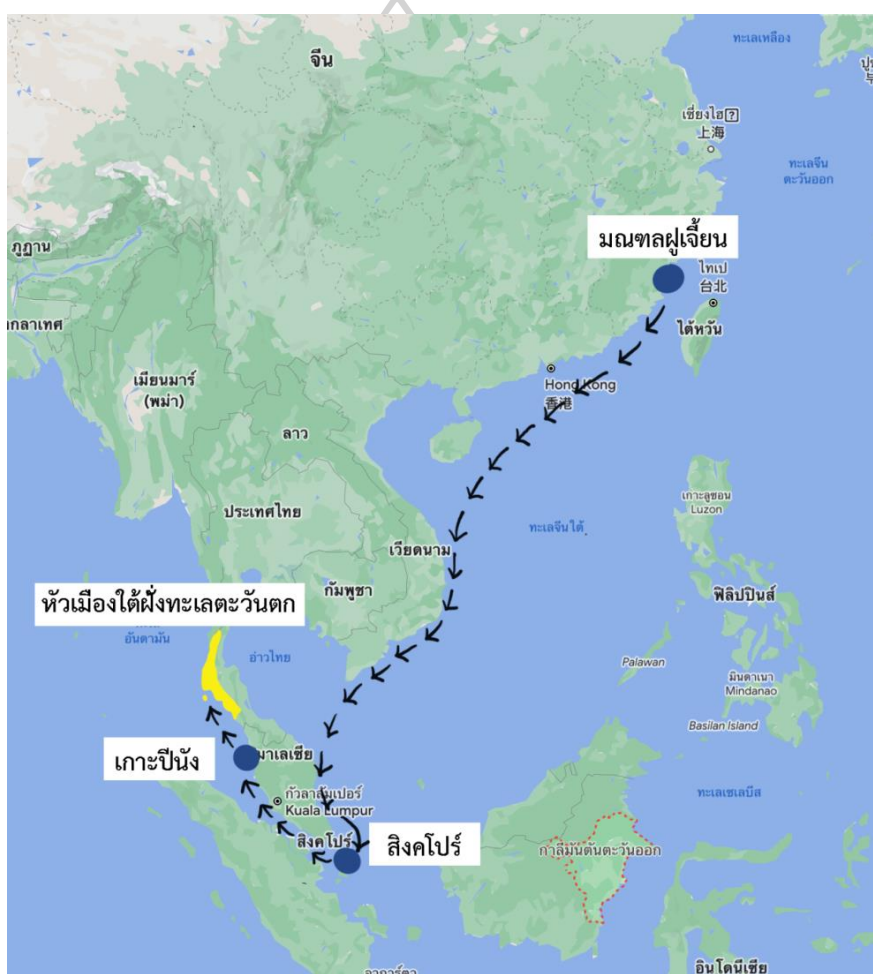
⁴⁵ การผูกปี เป็นภาษีการยกเว้นการเกณฑ์แรงงานและได้รับการยกเว้นการรับใช้มูลนายส่วนตัว การผูกปีนี้ทำให้ชาวจีนโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาในประเทศไทยได้ เป็นภาษีรายหัวที่ต้องชำระทุกๆ 3 ปี

⁴⁶ จี. วิลเลียม สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุงใหม่, แปลจาก Chinese Society in Thailand: An Analytical History, แปลโดยพรณิฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ, (กรุงเทพฯ:มติชน, 2564), 181.

⁴⁷ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526, 34.

⁴⁸ อูมา สินธุเศรษฐ์, "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย : กรณีศึกษาอั้งยี่ภาคใต้," **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี** 10, 2 (2561): 237.

และอั้งยี่ในเมืองแรตึบุก⁴⁹ ซึ่งชาวจีนโพ้นทะเลเมื่ออพยพเข้ามา มักจะต้องเลือกเข้าสังกัดใดสังกัดหนึ่งเสมอ เมื่อชาวจีนหลากหลายกลุ่มมาอยู่ร่วมกันจึงปรากฏในเวลาต่อมาว่าทะเลาะวิวาทกัน กลุ่มอั้งยี่เดียวกันที่ต่างเมืองแม้อาศัยกัน สมาชิกกลุ่มสมาคมลับทุกคนมีกฎที่ต้องรักษาความลับ และช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสมอ แม้เป็นเรื่องนอกกฎหมายก็ตาม กระทั่งบางครั้งร่วมมือกันปล้นฆ่าเจ้าเมือง ในปี พ.ศ. 2421 อั้งยี่ปุ่นเถ่ากงในเมืองกระบี่ ได้ยกกำลังเข้าปล้นฆ่าพระอิศราธิไชย เจ้าเมืองถึงแก่ความตาย โดยได้รับความสนับสนุนช่วยเหลือจากอั้งยี่ปุ่นเถ่ากงในเมืองอื่นๆ⁵⁰ ยังไม่นับการจลาจลช่วงเวลาก่อนนั้นใน เมืองระนอง พ.ศ.2419 และเมืองภูเก็ต พ.ศ.2419 ที่ทำให้เจ้าเมืองแต่ละเมืองความระแวงระวังจนต้องเตรียมการป้องกันการก่อการร้ายของสมาคมลับอั้งยี่



รูปที่ 6 แสดงเส้นทางการอพยพมายังพื้นที่ภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกของชาวจีน
ที่มา : ดัดแปลงจาก **แผนที่โลก**, เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2565, เข้าถึงได้จาก
<http://www.googlemap.com>

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน. 240.

⁵⁰ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453.", 150-151.

นอกจากชาวจีนที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานและนายทุนในกิจการเหมืองแร่ดีบุกแล้ว ยังพบว่า มีชาวจีนที่เข้ารับราชการเป็นผู้ว่าราชการเมืองในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกทำให้สามารถดักดวงผลประโยชน์ในการจัดเก็บภาษีอากรฝิ่น สุรา บ่อนเบี้ย และดีบุก หนึ่งในผู้ว่าราชการเมืองคนสำคัญของหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกที่ชักชวนชาวจีนเข้ามาลงทุนและเป็นแรงงานในไทยคือ คอซู่เจียง ผู้ว่าราชการเมืองระนอง ที่เริ่มต้นอาชีพจากการประมูลอากรดีบุกจนต่อมาได้รับราชการเป็นเจ้าเมือง และเป็นหัวแรงในการชักชวนชาวจีนเข้ามาทำงานในเมืองระนอง จะเห็นได้ว่าชาวจีนมีบทบาทสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองระนองตั้งแต่ชนชั้นแรงงานจนถึงชนชั้นขุนนาง

3.2 ความเป็นมาของตระกูล ณ ระนอง

ตระกูล ณ ระนอง เป็นนามสกุลพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ คอซู่หัง(พระรัตนเศรษฐี) ทายาทผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองระนองรุ่นที่ 3 ต้นตระกูลของ ณ ระนองคือ ซู่เจียง แซ่คอ ชาวจีนฮกเกี้ยนจากเมืองเซี่ยเหมิน มณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน ผู้อพยพถิ่นฐานมายังเกาะหมากหรือเกาะปีนังในปี.ศ. 2340 พงศาวดารเมืองระนองบันทึกว่าแรกเริ่มนั้นคอซู่เจียงประกอบอาชีพเป็นกรรมกร เมื่อสะสมทุนได้แล้วจึงเปลี่ยนอาชีพมาเป็นพ่อค้าที่เมืองตะกั่วป่า ก่อนจะผันตัวมาเป็นเจ้าภาษีและเข้ารับราชการเป็นผู้ว่าราชการเมืองในที่สุด อย่างไรก็ตาม หว่องยี่ถวน(Wong Yee Tuan) เสนอว่าก่อนจะเข้าไปตั้งรกรากในเกาะปีนัง พื้นที่แรกที่คอซู่เจียงอพยพเข้าไปคือ เมืองเบนคูเลน(ปัจจุบันคือ เมืองเบงกูลู ประเทศอินโดนีเซีย) โดยประกอบอาชีพพ่อค้า ก่อนจะถูกชักชวนจากข้าราชการชาวเบงกาลีให้ย้ายไปเกาะปีนัง เพื่อร่วมทำธุรกิจการค้ากับชาวจีนฮกเกี้ยนในพื้นที่ โดยทำการค้ากับหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกของสยามโดยเฉพาะเมืองพังงา⁵¹ ข้อเสนอพื้นฐานของ Wong Yee Tuan นี้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ว่า ท้าวเทพกระษัตรีมีความสัมพันธ์อันดีกับคอซู่เจียงเพราะเคยให้ความช่วยเหลือ เมื่อครั้งที่เขาอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกของสยาม⁵²

ภายหลังการเริ่มต้นธุรกิจในเมืองตะกั่วป่า คอซู่เจียงพบว่าเมืองพังงาทำเลดีจึงย้ายไปพังงา และทำการขยายธุรกิจด้วยการล่องเรือไปค้าขายรับซื้อสินค้าจากในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกไปขายยังเกาะปีนัง และนำสินค้าจากเกาะปีนังกลับมาขายในหัวเมืองใต้ สินค้าสำคัญที่นำไปขายยังเกาะปีนังคือแร่ดีบุก เมื่อธุรกิจมั่นคงขึ้นจึงตั้งบริษัทที่เกาะปีนังเพื่อเป็นฐานหลักของธุรกิจของตระกูล ต่อมาคอซู่

⁵¹ Wong Yee Tuan, *Penang Chinese commerce in the 19th century : the rise and fall of the big five* (Singapore: ISEAS Yusof Ishak Institute, 2015), 20-21.

⁵² สงบ ส่งเมือง, *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6 ตองแห้ง: พิษ-ทะเลสองห้อง* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), 2311.

เจียงคันทพบว่าเมืองระนองเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยแร่ดีบุก แต่คนที่เข้ามาทำเหมืองแร่ยังมีน้อย⁵³ ในปี พ.ศ.2387 นายคอซู้เจียงจึงยื่นเรื่องต่อพระสมุหพระกลาโหมขอประมวลอากรดีบุกในเขตเมืองกระบี่ เมืองระนอง และเมืองชุมพรทั้งหมด 10 ตำบล จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนนางอากรเมืองกระบี่และเมืองระนอง⁵⁴ หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2388 ครอบครัวตระกูล คอ ได้ย้ายถิ่นอาศัยเข้ามาอยู่เมืองระนอง กระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2397 ตำแหน่งเจ้าเมืองระนองได้ว่างลง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้คอซู้เจียงเป็นเจ้าเมืองระนอง⁵⁵ อันคือเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามามีบทบาททางการเมืองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกของตระกูล ณ ระนอง

3.3 บทบาททางการเมืองของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก

ก่อนที่ตระกูล ณ ระนองจะเข้ามามีบทบาทนั้น ระนองมีผู้อยู่อาศัยอยู่เป็นจำนวนน้อยเนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเกษตร คอซู้เจียงจึงชักชวนชาวไทยและชาวจีนในหัวเมืองใต้และในหัวเมืองมลายู ให้เข้ามาตั้งที่อยู่อาศัยเป็นแรงงานสำหรับการทำเหมืองดีบุก ธุรกิจเหมืองแร่ที่เติบโตทำให้ประชากรอพยพเข้ามามากขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่คอซู้เจียงดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนั้นเขาก็ผูกขาดภาษีที่เรียกว่า ภาษีผลประโยชน์⁵⁶ไปด้วยพร้อมกัน เรียกวิธีปกครองเช่นนี้ว่า ระบบเหมืองเมืองซึ่งเริ่มต้นใช้ปกครองขึ้นที่เมืองระนองเป็นแห่งแรกก่อนจะกระจายไปยังหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกอื่นๆ⁵⁷



⁵³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50 เรื่อง **ตำนานเมืองระนอง** (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2502) ,7-8.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน. 3.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน. 9.

⁵⁶ ภาษีผลประโยชน์ ได้แก่ ภาษีดีบุก ภาษีร้อยชักสาม อากรฝิ่น อากรสุรา และอากรบ่อนเบี้ย

⁵⁷ ดร.ณิ แก้วม่วง, **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3 คอกช้าง: การจับช้างเถื่อน – จับ ลูติธมโม**, 1763.



รูปที่ 7 รูปสมาชิกตระกูล ณ ระนอง

ที่มา : The House of Ranong, เข้าถึงเมื่อ 25 ธันวาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.khor-reports.com/malaysia-polecon/tag/Khaw+Sim+Bee+Na+Ranong>

การใช้ระบบเหมาเมืองนี้ทำให้ตระกูล ณ ระนองควบคุมอำนาจการบริหารเมืองและตั้งดวง
 ผลประโยชน์จากการผูกขาดภาษีไปด้วยพร้อมกัน เช่น การผูกขาดอากาศิบุกในพื้นที่บุกเบิกใหม่ผู้ว่า
 ราชการเมืองจะได้สิทธิ์ในการปกครองพื้นที่นั้นๆด้วย⁵⁸ และเมื่อทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนอง
 คือบุตรชายทั้ง 6 คนของคอซู้เจียงเข้าดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองหัวเมืองต่างๆในพื้นที่ฝั่งตะวันตก
 ยิ่งเป็นการขยายอิทธิพลทางการปกครอง และทางธุรกิจของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ได้แก่
 เมืองหลังสวน เมืองกระบี่ และเมืองตรัง ด้วยเหตุดังนั้นตระกูล ณ ระนองจึงสามารถคงสถานะผู้นำ
 อย่างมั่นคง ในช่วงการปกครองแบบระบบเหมาเมือง ทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนองได้แก่
บุตรคนแรก คอซิมแจ่ง รับราชการผู้ช่วยราชการเมือง (เสียชีวิตก่อนรับการสืบทอดตำแหน่ง)
บุตรคนที่ 2 คอซิมก๊อง รับราชการเป็นผู้ว่าราชการเมืองระนอง และผู้ว่าราชการเมืองตรัง
บุตรคนที่ 3 คอซิมจั่ว รับราชการผู้ช่วยราชการเมืองระนอง (เสียชีวิตก่อนรับการสืบทอดตำแหน่ง)
บุตรคนที่ 4 คอซิมซิม รับราชการเป็นผู้ช่วยราชการเมืองระนอง ก่อนจะได้รับตำแหน่งผู้ว่าราชการ
 เมืองกระบี่ต่อจากน้องชาย คอซิมบี ในปีพ.ศ. 2433
บุตรคนที่ 5 คอซิมเต็ก รับราชการเป็นผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน
บุตรคนที่ 6 คอซิมบี ซึ่งกำเนิดจากภรรยาอีกคน หลังจากกลับมาจากเรียนที่ประเทศจีน เข้ารับ
 ตำแหน่งผู้ช่วยราชการเมืองระนอง ต่อมาในปีพ.ศ.2427 ได้รับตำแหน่งผู้ว่าราชการกระบี่ และได้รับ
 การเลื่อนตำแหน่งมาปกครองเมืองที่มีขนาดใหญ่ขึ้นโดยเป็นผู้ว่าราชการตรังในปีพ.ศ. 2433

ในช่วงการปกครองระบบเหมาเมืองตระกูล ณ ระนองได้รับความไว้วางใจจากทั้งรัฐส่วนกลาง
 และสมุหพระกลาโหมโดยเฉพาะกับคนในตระกูล บุณนาค ที่ปรากฏการแต่งงานระหว่างตระกูล เช่น
 ในปีพ.ศ.2423 สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ให้การอุปการะทายาทตระกูล ณ
 ระนอง คออยู่เหล (พระยาประดิพัทธ์ภูบาล) รวมถึงการที่คออยู่เหลได้สมรสกับทายาทตระกูลบุนนาค
 คุณหญิงคล้อย⁵⁹ นอกจากนี้ในปีพ.ศ. 2425 ภายหลังจากที่พระยามนตรีสุริยวงศ์(ชื่น บุนนาค)ได้
 ลาออกจากตำแหน่งราชการ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)ได้ขอให้คอซิมก๊อง
 (พระยารัตนเศรษฐี) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองระนองเข้ารับตำแหน่งข้าหลวงกำกับ
 ราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตกและผู้ว่าราชการเมืองตรังต่อจากพระยามนตรีสุริยวงศ์⁶⁰ นอกจากการมี
 พันธมิตรที่ดีแล้วการปฏิบัติราชการอย่างดีของสมาชิกตระกูล ณ ระนองส่งผลต่อการดำรงตำแหน่ง
 ผู้นำในหัวเมืองใต้ได้อย่างมั่นคง เช่น ในปีพ.ศ. 2433 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพอพระ

⁵⁸ อุษณีย์ ฉวีกุลรัตน์, "ระบบเหมาเมืองในหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก พ.ศ. 2393-2436." ปริญา
 อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529, 5.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน. 126.

⁶⁰ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, วุฒิปาณิชย์, และชินการณ, **จินตทัศน์ : วิถีและพลัง**, 173.

ราชทัณฑ์ในผลงานการบริหารเมืองกระบุรีให้มีความเจริญตามตะวันตก จึงพระราชทานให้คอซิมบี๊ (พระอัยยงคตทิสรักราช) ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองตรัง เพื่อจะได้พัฒนาเมืองให้เจริญก้าวหน้า⁶¹

ตระกูล ณ ระนองดำรงตำแหน่งขุนนางชั้นสูงของหัวเมืองได้อย่างมั่นคงจนกระทั่งช่วงการปฏิรูปประเทศสมัยรัชกาลที่ 5 ที่การปกครองหัวเมืองเปลี่ยนรูปแบบเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล โดยมีการนำคนจากส่วนกลางเข้ามาบริหารและดูแลพื้นที่หัวเมืองแทนเจ้าเมืองท้องถิ่น ตระกูล ณ ระนองถือเป็นหนึ่งในกลุ่มขุนนางที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้ แม้จะยังคงได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมือง แต่ผลประโยชน์ที่เคยตกงายใต้ระบบเหมาเมืองถูกเปลี่ยนเป็นการรับเงินเดือน เช่น ท่านคอซิมบี๊ (พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี) ที่รับตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพรในปีพ.ศ. 2438 ได้ส่งต่อตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองระนองให้แก่บุตรชาย คออยู่หงี่ (พระยารัตนเศรษฐี) และคอซิมบี๊ (พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี) ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต หลานชาย คออยู่เกียด (พระสกลสถานพิทักษ์) ได้รับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองตรังต่อมา

ทายาทตระกูล ณ ระนองคนสุดท้ายที่ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการ คือ คออยู่ไฉย (พระระนองศรีสมุทเขตต์) ผู้ว่าราชการเมืองระนอง หลังจากปีพ.ศ. 2468 เป็นต้นมาบทบาททางการเมืองของตระกูล ณ ระนอง ค่อยๆลดน้อยลง ส่งผลให้ฐานะเศรษฐกิจของตระกูล ณ ระนอง มีได้มั่นคงเฉกเช่นในสมัยเหมาเมือง ความร่ำรวยของสมาชิกในตระกูลที่มีจำนวนมากขึ้นกับธุรกิจของครอบครัวที่ต้องแบ่งส่วน

⁶¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, **สารานุกรมไทย** เล่ม 3 (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2563), 15-16.

ตารางที่ 1 การดำรงตำแหน่งผู้นำในหัวเมืองใต้ของตระกูล ณ ระนอง

	เมือง ระนอง	เมืองหลัง สวน	เมือง ตรัง	เมืองกระ บุรี	มณฑล ชุมพร	มณฑล ภูเก็ต
2397	คอซู้เจียง					
2420	คอซิมก๊อง	คอซิมเต็ก				
2425			คอซิม ก๊อง			
				คอซิมบ๊ะ		
2433			คอซิมบ๊ะ	คอซิมซิม		
2439	คอยู่หัง				คอซิมก๊อง	
2444			คอยู่ เกียด			คอซิมบ๊ะ
2460	คอยู่ง้อย					
2475						

3.4 ธุรกิจของตระกูล ณ ระนอง

ตระกูล ณ ระนองเริ่มต้นดำเนินธุรกิจแรกด้วยการนำสินค้าล่องเรือไปค้าขายยังพื้นที่หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก และเกาะปีนัง ต่อมาตั้งห้างโกหงวน (高源Gāo yuán) และก่อตั้งบริษัทโกหงวน จำกัด (Koe Guan&co.) ที่เกาะปีนังเพื่อเป็นหน้าร้านในการนำสินค้าจากหัวเมืองใต้เข้าไปขาย ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนที่ระบุปีพ.ศ.ก่อตั้ง แต่ตรุณี แก้วม่วง สันนิษฐาน ว่าห้างโกหงวนถูกก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ช่วงก่อนปีพ.ศ. 2397⁶² ก่อนการรับตำแหน่งเจ้าเมืองระนองของคอซู้เจียง ซึ่งประกอบธุรกิจการเดินเรือ เหมืองแร่ดีบุก รวมถึงการนำผลผลิตจากเหมืองแร่ และผลผลิตทางการเกษตรเข้ามาวางขายในห้างโกหงวน ดำเนินควบคู่ไปกับการบริหารดูแลหัวเมืองใต้การปกครองเรื่อยมาจนกระทั่งในปีพ.ศ. 2420 คอซู้เจียง ลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองระนอง ได้ทำพินัยกรรมมรดกแก่บุตรชายทั้ง 4 คน คือ มอบเมืองระนองให้แก่ คอซิมก้อง ส่งต่อกิจการห้างโกหงวนที่เกาะปีนังแก่ คอซิมซิม กิจการเมืองหลังสวนแก่ คอซิมเต็ก และให้คอซิมบี้ ไปศึกษาต่อที่ประเทศจีน และผลกำไรของบริษัทโกหงวนจะเป็นทุนส่วนกลางของตระกูลไปจนกว่าหลังการอนิจกรรมของคอซู้เจียง 30 ปี⁶³



รูปที่ 8 ห้างโกหงวน ในปัจจุบัน

ที่มา : ดัดแปลงจาก **แผนที่โลก**, เข้าถึงเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2565, เข้าถึงได้จาก

<http://www.googlemap.com>

⁶² ตรุณี แก้วม่วง, "พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี้ ณ ระนอง) : ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ.2444-2456." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526, 16.

⁶³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50 เรื่องตำนานเมืองระนอง**,49.

ภายหลังต่อสู้เจียงถึงแก่นิจกรรมแล้วการบริหารธุรกิจของตระกูล ณ ระนอง ในปีพ.ศ. 2425 อยู่ภายใต้การดูแลของทายาทรุ่นที่ 2 ทั้งหมด นอกจากคอซิมซิมที่ได้รับมอบหมายเป็นผู้ดูแลห้าง โโกหงวนแล้ว สมาชิกคนอื่นๆยังเข้ามามีบทบาทในการบริหารธุรกิจเช่นกัน เช่น คอซิมบี คอยู่ตัก และ คอยู่หัง⁶⁴ บนเกาะปีนังนั้นตระกูล ณ ระนองมีอิทธิพลตระกูลหนึ่งในธุรกิจการค้าที่ดำเนินมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยน 5 ตระกูลที่มีอิทธิพลในการทำการค้าบนเกาะปีนังเช่นกัน⁶⁵ โดยเฉพาะตระกูล Lim (林) ได้แต่งงานกับที่ทายาทตระกูล ณ ระนอง

ในช่วงหลังการปฏิรูปการบริหารหัวเมืองในปีพ.ศ. 2435 ธุรกิจของตระกูล ณ ระนองที่เกาะปีนังเริ่มแตกแขนงการทำธุรกิจออกมาจากการบริหารบริษัทโกหงวน โดยเป็นธุรกิจที่เป็นการร่วมมือกันกับชาวจีนฮกเกี้ยน 5 ตระกูลใหญ่ของเกาะปีนังในการลงทุนธุรกิจ เช่น Eastern Shipping Company, Eastern Smelting Company, และ The Tongah Harbour Tin Dredging Company ทั้งที่การขยายธุรกิจเพื่อทดแทนรายได้จากผลประโยชน์ในระบบเหมืองที่หายไประหว่างการทำธุรกิจในปีนังจึงกลายเป็นรายได้หลักของสมาชิกตระกูลที่ยังมีบทบาทสำคัญในตระกูล เช่น คอซิมบี สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต คอยู่หัง ผู้ว่าราชการเมืองระนอง รวมถึงคอยู่ตักที่สืบทอดผู้ดูแลธุรกิจบนเกาะปีนังของตระกูลต่อจากบิดา (คอซิมซิม)



⁶⁴ Wong Yee Tuan, *Penang Chinese commerce in the 19th century : the rise and fall of the big five*, 118.

⁶⁵ ผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยน 5 ตระกูลบนเกาะปีนัง ได้แก่ ตระกูล Khoo (邱 Qiū), ตระกูล Cheah (謝 Xiè), ตระกูล Yeah (杨 Yáng), ตระกูล Lim (林 Lín) และตระกูล Tan (陈 Chén)

ตารางที่ 2 ธุรกิจทายาทของตระกูล ณ ระนอง

ชื่อบริษัท	ประเภทธุรกิจ	ปีที่เข้าร่วม	ผู้เข้าร่วมธุรกิจ
The Penang Khean Guan Insurance Company Limited	ธุรกิจประกันภัยการเดินเรือ	พ.ศ. 2428	คอซิมบี
			คอยู่ตง
			คอยู่หัง
			คอยู่โฉ
Eastern Trading Company	ธุรกิจแลกเปลี่ยน	-	คอซิมบี
The Tongah Harbour Tin Dredging Company	ธุรกิจเหมืองแร่ดีบุก	พ.ศ. 2449	คอซิมบี
		พ.ศ. 2456	คอยู่ตง
Eastern Shipping Company	ธุรกิจการเดินเรือ	พ.ศ. 2450	คอซิมบี
			คอยู่ตง
			คอยู่หัง
Eastern Smelting Company	โรงถลุงแร่	พ.ศ. 2450	คอยู่ตง
			คอยู่โฉ
Opium Farm (PENANG-KEDAH-PERAK-BANGKOK-SINGAPORE)	การผลิตฝิ่น	-	คอซิมบี
			คอยู่ตง
			คอยู่หัง
			คอยู่โฉ

3.5 อิทธิพลรูปแบบที่ส่งต่อสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่ง

ทะเลตะวันตก

รูปแบบบ้านพักอาศัยของชาวจีนในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกที่ยังหลงเหลือในปัจจุบันส่วนใหญ่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นยุคการค้าบริเวณเมืองท่าฝั่งตะวันตกมีความรุ่งเรือง รูปแบบบ้านพักอาศัยในยุคนี้ได้รับอิทธิพลผ่านธุรกิจการค้ากับหัวเมืองมลายูโดยเฉพาะเกาะปีนัง หรือเกาะหมาก ซึ่งตะวันตกมาอีกทอดหนึ่งโดยเฉพาะอังกฤษ ที่เข้ามาเช่าพื้นที่เกาะจากสุลต่านรัฐเคดาห์ ในปีพ.ศ. 2329

เพื่อเป็นเมืองท่าและที่พักสินค้าทางการค้าระหว่างจีนและอินเดีย⁶⁶ ทำให้มีคนไทยในบังคับอังกฤษเข้ามาทำงานในพื้นที่ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างที่อยู่อาศัยในช่วงแรก คือ วิศวกรทหารที่เข้ามาทำงานในพื้นที่อาณานิคม รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นโดยวิศวกรเหล่านี้จึงเริ่มส่งอิทธิพลแก่ผู้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะเศรษฐีชาวจีนที่อยากสร้างบ้านแบบตะวันตกเพื่อเป็นเครื่องแสดงฐานะของเจ้าของบ้านโดยพัฒนารูปให้เข้ากับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง⁶⁷ โดยมีรูปทรงแบบอิทธิพลตะวันตก การวางผังอาคาร เช่น การมีลานอเนกประสงค์ (ฉิมแจ้) และบ่อน้ำ รวมถึงลวดลายการประดับเป็นแบบจีน⁶⁸ ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมนี้กระจายความนิยมไปทั่วแหลมมลายู อินโดนีเซีย รวมถึงหัวเมืองใต้ของสยาม

บ้านตึกอิทธิพลตะวันตกนี้ได้แพร่อิทธิพลเข้ามายังหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกในประเทศไทย เช่นเดียวกัน สันนิษฐานว่านายทุนจีนที่เดินทางค้าขายทำธุรกิจระหว่างหัวเมืองใต้กับป็นัง เป็นผู้นำสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกเหล่านั้นมาสร้างในประเทศไทย เท่าที่ยังคงเหลือให้ศึกษาสามารถแบ่งรูปแบบบ้านชาวจีนในภาคใต้ ออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.5.1 ตึกแถว (Shophouse)

ตึกแถวเป็นที่นิยมในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลที่ตั้งรกรากบริเวณย่านการค้าในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมห้องแถวในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก ของ ปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์, เกรียงไกร เกิดศิริ และอรศิริ ปาณินท์⁶⁹ สามารถแบ่งรูปแบบตึกแถวออกเป็น 7 ระยะดังนี้

ตึกแถวในระยะที่ 1 พบได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 ตึกแถวไม้ มีลักษณะเป็นอาคารไม้ขนาด 1-2 ชั้น หลังคาจั่วมุงด้วยจาก หน้าต่างไม้บานเปิด ประตูเป็นแผ่นไม้ ใช้วิธีปิดด้วยการสอดแผ่นลงร่องบานประตูทีละแผ่น⁷⁰ เรียกว่า ฝาถ้ง หรือในภาษาจีนเรียกว่า เก้อชาน (隔扇) Géshan

⁶⁶ ชุติพร พงศ์สุพัฒน์, "บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีน ในป็นังตอนปลายศตวรรษที่ 19," อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 10, 2 (2531): 65.

⁶⁷ Jon Sun Hock Lim, *The Penang House and the Straits Architect 1887-1941* (Penang: Areca books, 2015), 8.

⁶⁸ Didier Millet, ed., *The Encyclopedia of Malaysia, Architecture Vol.5* 4th ed. (Singapore: Archipelago, 2003), 96.

⁶⁹ ปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์, เกรียงไกร เกิดศิริ, และอรศิริ ปาณินท์, "บทสังเคราะห์ว่าด้วยพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองท่า ชายฝั่งทะเลอันดามัน และคาบสมุทรมลายูฟากตะวันตก," หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 18, 2 (2564): 74-103.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน. 81.

mén) ก่อนจะถูกพัฒนาเป็นประตูบานเพี้ยม⁷¹ แบบที่ 2 คือ ตึกแถวสูง 2 ชั้น เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนโดยใช้ผนังรับน้ำหนักมีความหนาประมาณ 35-50 ซม. มีโครงสร้างหลังคาและพื้นชั้น 2 เป็นไม้ หน้าต่างและประตูใช้เป็นบานเปิดไม้ทึบ ด้านหน้าอาคารมีหลังคายื่นคลุมทางเดินบริเวณหน้าบ้าน หลังคาจั่วนิยมมุงด้วยกระเบื้องดินเผา ที่เรียกว่ากากกล้วย หรือกาบ ในระยะอาคารทั้ง 2 รูปแบบยังไม่นิยมการประดับตกแต่งอาคาร โดยเป็นรูปแบบที่หลงเหลือไม่มากในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก⁷²



รูปที่ 9 เรือนแถวไม้ระยะที่ 1 อำเภอเมือง จังหวัดระนอง

ที่มา : อเนก นาวิกมูล และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, บรรณาธิการ, สมุดภาพเมืองระนอง (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2516), 132-133.

⁷¹ วารุณี หวัง, "การบูรณาการและการสร้างสรรค์ : การประยุกต์ใช้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจินตอนใต้ในฉะเชิงเทรา," *Journal of Mekong Societies* 11, 2 (2015): 81.

⁷² ปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์, เกิดศิริ, และอรศิริ อาณินท์, "บทสังเคราะห์ว่าด้วยพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองท่า ชายฝั่งทะเลอันดามัน และคาบสมุทรมลายูปากตะวันตก.": 81-82.



รูปที่ 10 ตึกแถวก่ออิฐถือปูน ระยะที่ 1 อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา
ที่มา : โดยผู้วิจัย

ระยะที่ 2 มาตึกแถวถูกพัฒนารูปแบบขึ้น ยังคงเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้นโดยใช้ระบบผนังรับน้ำหนัก โครงสร้างหลังคา ผนังกันห้องภายในและพื้นชั้น 2 ใช้วัสดุไม้เป็นหลัก พื้นชั้นล่างปูด้วยกระเบื้องดินเผาที่เรียกกันว่ากระเบื้องหน้าวัว หรือใช้พื้นซีเมนต์ขัดมัน บานหน้าต่างและประตูนิยมใช้เป็นบานเกล็ดไม้⁷³ อาคารในรูปแบบนี้เริ่มมีลักษณะเด่นอย่างหนึ่ง คือ ทางเดินขนาดห้าฟุต โดยต่อกันตามแนวตึกแถวด้านหน้าอาคารโดยมีพื้นชั้น 2 ยื่นออกมากันแดดและฝนรับด้วย เรียกว่า หงอคำกี้(Five footway) โดยหงอในภาษาจีน แปลว่า 5 คำกี้ หมายถึงทางเดิน หรือมีชื่อเรียกอีกชื่อว่า อาเขต(Acade)⁷⁴ รูปด้านอาคารที่สมมาตรโดยก่อด้วยอิฐหรือใช้แผ่นไม้ ชั้นล่างมีประตูกึ่งกลางขาบข้างด้วยหน้าต่าง 2 ข้าง แสดงถึงคตินิยมของชาวจีนที่ให้ความสำคัญกับความสมดุล ซึ่งปรากฏอยู่ในลักษณะบ้านพักอาศัยในตอนใต้ของประเทศจีน รูปด้านชั้นบนแบ่งสัดส่วนออกเป็น 3 ส่วนโดยสัมพันธ์กับจำนวน ประตูและหน้าต่างของชั้นล่าง⁷⁵

⁷³ เรื่องเดียวกัน. 83.

⁷⁴ ปัญญา เทพสิงห์ และวุฒิ วัฒนสิน, **ลวดลายตกแต่งหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุเกสในจังหวัดภูเก็ต** (สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 2547), 27.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน. 27-29.



รูปที่ 11 ตึกแถวกออิฐถือปูน ระยะที่ 2 อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา
ที่มา : โดยผู้วิจัย

ระยะที่ 3 คือในช่วงชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานฐานะที่ต่ำมากขึ้นจากยุคเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูหลังจีนเปิดการค้าเสรีในปีพ.ศ. 2385 ตึกแถวจึงเริ่มเพิ่มการประดับตกแต่งอาคารโดยใช้อิทธิพลศิลปะจากจีน และตะวันตกเข้ามาผสมผสานกัน เช่น หัวเสาแบบจีน หน้าต่างโค้งอาร์ค(Arch) ช่องลมค้ำคาว ช่องลมเซรามิคสีเขียว เป็นต้น อาคารในรูปแบบนี้มีพื้นที่การใช้งานที่สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ อาคารหลักและอาคารรองที่เป็นพื้นที่ ครัว โดยมีลานเปิดหลังคาที่ประกอบด้วยบ่อน้ำเรียกว่า ฉิมแจ้⁷⁶ เชื่อมพื้นที่ทั้ง 2 ส่วนไว้

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน. 21.



รูปที่ 12 ตึกแถวกออิฐถือปูน ระยะที่ 3 อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
ที่มา : โดยผู้วิจัย

ระยะที่ 4-5 ตึกแถวในระยะที่ 4-5 มีรูปแบบที่ใกล้เคียงกันแต่มีความแตกต่างกันในด้านวัสดุ การก่อสร้าง โดยนำวัสดุการก่อสร้างชนิดใหม่เข้ามาใช้ คือ การนำคอนกรีตเสริมเหล็กใช้เป็นโครงสร้าง ผนังรับน้ำหนักในระยะที่ 4 และซีเมนต์พอร์ตแลนด์ในการฉาบผนังในรูปแบบระยะที่ 5 โดยผลจากการนำวัสดุที่มีความทันสมัยเข้ามาทำให้รูปด้านอาคารสามารถเพิ่มลูกเล่นในการตกแต่งมากขึ้นจากความแข็งแรงของวัสดุ เช่นใช้หลังคาแบบมีแผงหน้าจั่ว(Pediment) โดยมักนิยมระบุปีสร้างไว้บนแผง ฑีบ หรือตกแต่งด้วยองค์ประกอบแบบตะวันตกด้วยการเลียนแบบราวกันตก ในการเจาะช่องเปิดที่มากขึ้น โดยเป็นบานหน้าต่างยาวถึงพื้นตกแต่งด้วยกรอบซุ้มหน้าต่างแบบตะวันตก ช่องแสงโค้ง ด้านบนประดับด้วยลูกฟักไม้บานเกล็ด หรือวัสดุชนิดใหม่อย่างกระจกสี นอกจากนี้วัสดุชนิดใหม่ในการตกแต่งอาคารใน 2 ช่วงเวลานี้ เช่น กระเบื้องลายตารางในระยะที่ 4 ส่วนในระยะที่ 5 ประกอบด้วย กระเบื้องลายเคลือบเซรามิก(Majolica tile) เป็นต้น



รูปที่ 13 ตึกแถวที่รับอิทธิพลตะวันตก ระยะที่ 4-5 อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
ที่มา : โดยผู้วิจัย

ระยะที่ 6-7 เป็นรูปแบบอาคารที่เป็นจุดเริ่มต้นของการได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบอาร์ตเดโค(Art Deco)⁷⁷ ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทยช่วงประมาณพ.ศ. 2475-2490 โดยเฉพาะในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกนั้นปรากฏในรูปด้านหน้าของอาคารจากอาคารที่ก่อสร้างขึ้นมาใหม่ และการปรับปรุงรูปแบบด้านหน้าของอาคาร สันนิษฐานว่าอาจรับมาจากทั้งเกาะปีนัง และกรุงเทพฯ โดยมีลักษณะเป็นอาคารที่มีระเบียงด้านหน้า มีลานบ้านที่ถูกล้อมด้วยรั้วเริ่มนำเหล็กเข้ามาทำเป็นบานกรอบหน้าต่าง ในระยะที่ 6 นั้นนิยมฉาบผิวภายนอกอาคารด้วยกรวดล้างทรายล้างแบบหิน อาจมีการประดับปูนปั้นด้วยรูปทรงเรขาคณิต ปีสร้างอาคาร ชื่อกิจการ ชื่ออาคาร หรือเครื่องหมายทางการค้า และถูกกระแสนิยมใหม่กลับทับในระยะที่ 7 กลับมานิยมทำผนังภายนอกเป็นปูนฉาบผิวเรียบโดยมักทำเป็นผนังสีขาว หรือปูนกระเบื้องเซรามิคบนผนังภายนอก

ลักษณะสำคัญของอาคารในระยะที่ 7 นี้คือนิยมใช้หลังคาแบบแผงกั้น(Parapet) ที่ทำให้อาคารดูเหมือนเป็นหลังคาแบน(Flat slab)เพื่อบังหลังคาทรงจั่ว หรือปั้นหยารับกระแสนสถาปัตยกรรมในยุคโมเดิร์นสมัยใหม่ และเป็นอาคารที่อิสระในการออกแบบรูปด้านของอาคารทั้งจากการใช้ครีบบังแดดคอนกรีต และรูปแบบในการวางตำแหน่งช่องเปิด

⁷⁷ สถาปัตยกรรมแบบอาร์ตเดโค คือ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่เริ่มต้นในฝรั่งเศสช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1910 ก่อนจะได้รับนิยามมาแพร่หลายในยุโรปและอเมริกาช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1920-1930 มีรูปแบบที่เรียบง่าย มักใช้รูปทรงเรขาคณิต และมิติแนวเส้นในรูปด้านของอาคาร



รูปที่ 14 ตึกแถวในรูปแบบอาร์คเดโค ระยะที่ 6-7 อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
ที่มา : โดยผู้วิจัย

3.5.2 บ้านเดี่ยว

เมื่อชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหัวเมืองใต้ของสยามเริ่มมีฐานะขึ้น จึงรับกระแสนิยมของการสร้างบ้านเดี่ยวมีบริเวณจากเมืองอาณานิคมอังกฤษ เช่น อินเดีย ปีนัง และสิงคโปร์ เป็นเครื่องหมายของการแสดงฐานะความมั่งคั่งของเจ้าของบ้าน ซึ่งบ้านเดี่ยวในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบได้แก่

3.5.2.1 บ้านบังกะโล (Bungalow)

บังกะโลเป็นคำที่มาจากแคว้นเบงกอล ประเทศอินเดีย ในศตวรรษที่ 17 ที่ใช้เรียกบ้านของชนพื้นเมืองว่า บังกลา(Bungla) หรือบังกาลา(Bangala) โดยเป็นอาคาร 1-2 ชั้น ก่อสร้างจากดิน และมีเฉลียงหรือระเบียงรอบบ้านเป็นเอกลักษณ์ของบ้านลักษณะนี้⁷⁸ ซึ่งชาวอังกฤษนำรูปแบบสถาปัตยกรรมนี้ไปดัดแปลงและนำไปสร้างเป็นบ้านพักอาศัยของคนชาวตะวันตกในอาณานิคมของตนเองโดยปรับให้สอดคล้องกับสภาพอากาศร้อนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บ้านแบบบังกะโลนี้ส่งอิทธิพลของบ้านบังกะโลให้แก่ประเทศไทย เช่น ประเทศมาเลเซีย และประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น

⁷⁸ สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์., *สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480* (กรุงเทพฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553), 34-35.

สมชาติ จิงสิริอารักษ์⁷⁹ กล่าวว่าอาคารแบบบังกะโลในสิงคโปร์ที่สร้างขึ้นได้ส่งอิทธิพลในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1830(พ.ศ.2370) ต่อบ้านขุนนางในกรุงเทพในช่วงรัชกาลที่ 5

นอกจากนี้กลุ่มเศรษฐีชาวจีนในภาคใต้รับกระแสความนิยมการสร้างบ้านแบบบังกะโลที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมจีนด้วย บ้านประเภทนี้มีชื่อเรียกในภาษาจีนฮกเกี้ยนว่า อังหม่อเหลา(红毛楼 Hóng máo lóu) ที่แปลว่าบ้านของคนผมแดง ซึ่งแปลว่าบ้านแบบชาวตะวันตกนั้น แอ่ง การศึกษารูปแบบบ้านบังกะโลบนเกาะปีนังของ เกรียงไกร เกิดศิริ, ปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์, อิศรชัย บุรณะอรจรณ์ และกิตติคุณ จันทรแย้ม⁸⁰ ได้แบ่งรูปแบบของบ้านบังกะโลออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

- บังกะโลแบบปีนังระยะต้น หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บังกะโลแบบอินโด-มาเลย์ เป็นอาคารโครงสร้างไม้ทั้งหมด เป็นอาคารยกพื้น บันไดขึ้นจากนอกอาคาร หลังคาโครงสร้างไม้ไผ่ทรงปั้นหยาชั้น 45 องศาสำหรับการระบายน้ำฝน วัสดุมาจาก หลังคานั้นยกสูงเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้งานภายใน และเริ่มมีการนำเฟอร์นิเจอร์เข้ามาใช้ภายในบ้าน ลักษณะเด่นของบ้านบังกะโลในยุคแรกนั้นคือ เฉลียง (Verandah) ด้านหน้าที่ยื่นออกมาจะไม่มีผนัง เฉลียงรอบบ้านจะมีแผงบานเกล็ดเพื่อช่วยระบายอากาศ ราวระเบียงแบบโปร่งและมักใช้มู่ลี่ไม้ไผ่(Bamboo blinds) หรือผ้าแคนวาส(Canvas blinds)บังแดดที่ส่องเข้ามาแทนผนัง⁸¹
- บังกะโลแบบสรรคัพสานนิยมของแคบระยะต้น ที่นิยมในหมู่เศรษฐีชาวจีนในปี พ.ศ. 2423-2453 เริ่มใช้การก่ออิฐฉาบปูนในโครงสร้างเพื่อให้บ้านคงทนถาวรมากขึ้น เช่น เสา และคาน พื้นที่ใต้ถุนบ้านถูกยกให้สูงขึ้นทำผนังกันเป็นห้องเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย บันไดจึงอยู่ภายในอาคาร เฉลียงหน้าบ้านถูกรับด้วยเสาก่ออิฐฉาบปูนไม่มีหลังคา เรียกว่า porte cochère รับกับเทคโนโลยีใหม่คือการใช้

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน. 30-31.

⁸⁰ เกรียงไกร เกิดศิริ และคณะ., **จอร์จทาวน์ เกาะปีนัง : จากเมืองท่าประวัติศาสตร์สู่เมืองมรดกโลก** (กรุงเทพฯ: ศูนย์ความเป็นเลิศเพื่อการวิจัยแบบบูรณาการด้านมรดกโลก เมืองสร้างสรรค์และภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2564), 112-121.

⁸¹ Peter Jenkins and Waveney Jenkins, **The Planter's Bungalow A journey down the Malay Peninsula** (Singapore: Editions Didier Millet Pte Ltd, 2012), 16-18.

รถยนต์ และวัสดุถุงหลังคาที่ถูกเปลี่ยนมาใช้เป็นกระเบื้องดินเผา ชาวรอบบ้าน เริ่มใส่บานเปิดปิดบานเกล็ดเข้าไปเพื่อยังคงคุณสมบัติให้ลมพัดเข้าออก⁸²



รูปที่ 15 บ้านบังกะโลแบบปีนังตัน (Lo Ami's house)

ที่มา: Peter and Waveney Jenkins, *The Planter's Bungalow A journey down the Malay Peninsula* (Singapore: Editions Didier Millet, 2012) ,16.

- บังกะโลแบบสรรค์ผสมผสานนิยมชองแคบระยะปลาย เป็นอาคารที่มีลักษณะคล้ายกับแบบสรรค์ผสมผสานในช่วงระยะต้น รูปด้านหน้าของแต่ละหลังมีความใกล้เคียงกัน ต่างกันเพียงองค์ประกอบเล็กน้อย โดยเอกลักษณ์ของบ้านบังกะโลในช่วงนี้คือการนิยมใช้ลายปูนปั้นประดับตามองค์ประกอบสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบัน เสา กรอบหน้าต่าง โดยมีรูปแบบต่างกันไปในแต่ละหลัง บ้านในแต่ละหลังจึงมีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไปเสมือนเป็นเครื่องแสดงฐานะให้กับเจ้าของบ้าน หลังจากนั้นๆ ซึ่งบ้านแบบบังกะโลในลักษณะนี้นอกจากได้รับความนิยมในเกาะปีนังแล้ว ยังแพร่กระแสนิยมนี้มายังหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกของไทยอีกด้วย

⁸² เรื่องเดียวกัน. 18.



รูปที่ 16 บ้านบังกะโลแบบสรรค์ผสมสานนิยมช่องแคบ เกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย
ที่มา: โดยผู้วิจัย

- บังกะโลแบบอาร์ตเดโคนิคมช่องแคบ เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนที่ได้รับความนิยมในช่วงปีพ.ศ. 2473 โดยรับอิทธิพลของสถาปัตยกรรมยุคอาร์ตเดโคผสมกับอาคารแบบสรรค์ผสมสานนิยม ส่งผลให้มีการนำรูปแบบบ้านบังกะโลเข้ามาผสมกับศิลปะแนวใหม่ โดยลดทอนการประดับตกแต่งจากปูนปั้น เป็นการเพิ่มลูกเล่นในองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่เรียบง่ายมากยิ่งขึ้น
- บังกะโลแบบอาร์ตเดโค-สมัยใหม่ เป็นลักษณะอาคารที่เริ่มใช้เทคนิคการก่อสร้างแบบสมัยใหม่แล้วคือ การหล่อผนังคอนกรีต โดยได้รับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมโมเดิร์น และอาร์ตเดโค



รูปที่ 17 บ้านบังกะโลแบบอาร์ตเดโคนิคมช่องแคบ เกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย
ที่มา: โดยผู้วิจัย

จากการศึกษารูปแบบบ้านบังกะโลในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก พบว่าบ้านบังกะโลที่พบเยอะที่สุดคือ บังกะโลแบบสรรค์ผสมสนิยมช่องแคบระยะต้นและระยะปลาย โดยเฉพาะในจังหวัดภูเก็ต จากการศึกษาของสุภาวดี จริงจิตร⁸³ ที่พบว่าบ้านบังกะโลแบบสรรค์ผสมสนิยมช่องแคบที่สร้างขึ้นในเมืองภูเก็ต จำนวน 15 หลัง ช่วงพ.ศ.2444-2475 นอกจากนี้การสำรวจยังพบบ้านบังกะโลแบบผสมแบบปีนังระยะต้นและแบบสรรค์ผสมสนิยมที่เป็นอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ และบ้านบังกะโลแบบอาร์ตเดโคนิคมช่องแคบอีกด้วย

⁸³ สุภาวดี จริงจิตร, "แนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอั้งหมอลาวในภูเก็ต" วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.



รูปที่ 18 บ้านบังกะโลผสมผสานระหว่างแบบปิ่นกระยะต้นและแบบสรวงศ์ผสานนิยม
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 19 บ้านบังกะโลแบบสรวงศ์ผสานนิยมช่องแคบในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 20 บ้านบังกะโลแบบอาร์ตเดโคในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก
ที่มา: โดยผู้วิจัย

3.5.2.2 บ้านคฤหาสน์ (Mansion)

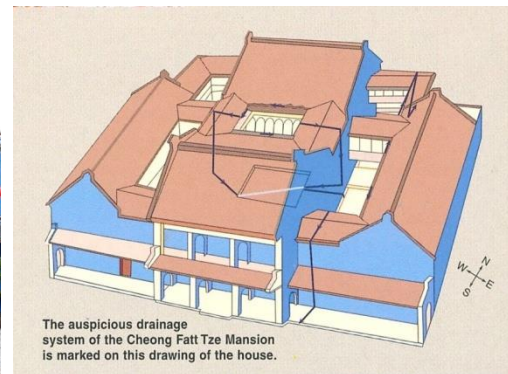
บ้านแบบคฤหาสน์ เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นการผสมผสานกันระหว่างตึกแถว และบ้านบังกะโลขึ้นมาเป็นลักษณะอาคารแบบใหม่ โดยรูปอาคารด้านหน้ามีทางเดินห่อคากี้ (Five foot way) ทำให้ดูเหมือนตึกแถว⁸⁴ และมีการตกแต่งอาคารอิทธิพลจีนและตะวันตกเช่น ระเบียงและเสาเหล็ก จากตะวันตก และแผงผนังไม้แกะสลักแบบจีนเป็นต้น⁸⁵ ผังอาคารแบ่งเป็น 2 ส่วนหลักคือ อาคารหลัก และพื้นที่บริการโดยมีทางเชื่อมระหว่างกัน ในเกาะปีนังพบบางหลังที่มีอาคารหอบรรพบุรุษแยกเป็นอีกหนึ่งอาคาร เช่น CHUNG KENG KWEE MANSION เป็นต้น



รูปที่ 21 CHUNG KENG KWEE MANSION หรือ PINANG PERANAKAN MANSION เกาะปีนัง
ที่มา: (ซ้าย) โดยผู้วิจัย, (ขวา) จาก Pinang Peranakan Mansion

⁸⁴Tan Yeow Wooi, *Kapitan Chung Keng Kwee's Shen Zhi Jia Shu and Hai Ji Zhan* (Penang: n.p., 2015), 52.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน. 57.



รูปที่ 22 CHEONG FATT TZE BLUE MANSION

ที่มา: (ซ้าย) โดยผู้วิจัย, (ขวา) Didier Millet, ed., **The Encyclopedia of Malaysia, Architecture Vol.5** 4th ed. (Singapore: Archipelago, 2003), 49.



รูปที่ 23 TJONG A FIE MANSION เมืองเมตัน ประเทศอินโดนีเซีย

ที่มา : Ronald G. Knapp, **Chinese House of Southeast Asia The Eclectic Architecture of Sojourners and Settles** (Singapore: Turtle Publishing, 2010), 145, 148.



รูปที่ 24 บ้านเทียนสือ จังหวัดระนอง

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 26 มีนาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://welovetogo.com/bann-roi-pi-tian-sue-ranong/>

จากการศึกษาอิทธิพลรูปแบบที่ส่งต่อสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบสถาปัตยกรรมและค่านิยมในการสร้างบ้านของชาวจีนมีฐานะ ความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมนี้สัมพันธ์กับช่วงเวลาของสภาพเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศในช่วงเวลานั้น ที่ได้ส่งผลให้บ้านของตระกูล ณ ระนองได้รับการสร้างขึ้นแตกต่างกันไป

3.6 บ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก

บันทึกการเสด็จประพาสแหลมมลายูของรัชกาลที่ 5 ในปีพ.ศ. 2432-2433 กล่าวถึง บ้านเจ้าเมืองระนองหลังเก่า บ้านพระยาอภัยภูวนศตทศรักษา(คอซิมบี้) เมืองกระบือ และบ้านพระยาจตุรฤทธิโกศกร(คอซิมเต็ก) เมืองหลังสวนความว่า

บ้านเจ้าเมืองระนองหลังเก่า เมืองระนอง

"ที่สุดถนนนี้ถึงบ้านเก่าของพระยารัตนเศรษฐี(คอซิมก๊อง) ซึ่งตั้งอยู่ที่หาดใกล้ฝั่งคลอง ต้นคลองนั้นเป็นที่ทำเหมืองแร่ดีบุก น้ำลำดินทรายซึ่งติดแร่ลงมาถมคลองนั้นตัน ดินกลับสูงขึ้นกว่าพื้นบ้าน สายน้ำซึมเข้าไปในบ้านขึ้นไป

หมด ผนังใช้ก่อด้วยดินปนปูน ตึกรามพังทลายไปบ้างก็มี ที่ยังอยู่ผนังชั้นทำ
ให้เกิดป่วยไข้ จึงย้ายไปตั้งบ้านใหม่"⁸⁶

บ้านพระยาอภัยภูเบศรศึกษา(คอซิมบี๊) เมืองกระบุรี

"บ้านพระอภัยภูเบศรซึ่งเป็นเรือนขัดแตะถือปูนพื้นสองชั้นอย่างฝรั่ง ดูภายนอก
เป็นตึกพอใช้ได้ แลดูจากบนเรือนนั้นเห็นที่ซึ่งปลูกสร้างขึ้นไว้"⁸⁷

บ้านพระยาจรรยาอุไภยภักดี(คอซิมเต็ก) เมืองหลังสวน

"บ้านพระหลังสวนภูมิที่กว้างใหญ่มีกำแพงล้อมรอบมีตึกใหญ่ยาว 80 ฟุต
เป็นสี่มุขหลังหนึ่ง ตึกสำหรับทำครัวข้างหลังยาวใหญ่อีกหลังหนึ่ง เนื่องเป็น
หมู่เดียวกัน ตึกกึ่งสี่สองชั้นอยู่ข้างซ้ายตึกใหญ่อีกหลังหนึ่ง ตึกแปดห้องเป็น
ที่ว่าความและเล่นบิลเลียดสองชั้นอยู่ริมประตูบ้านหลังหนึ่ง หลังตึกมีกำแพง
รอบเป็นสวนไม้ดอกไม้ผล"⁸⁸

การสำรวจภาคสนามในปัจจุบันพบว่า ในปัจจุบันบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัว
เมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตกที่ยังคงหลงเหลือมีจำนวน 8 หลัง ได้แก่

- จวนเจ้าเมืองระนอง จ.ระนอง
- อาคารรับรอง จวนเจ้าเมืองระนอง จ.ระนอง
- บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี จ.ตรัง
- บ้านพระบูรพาพิศอาทร จ.ระนอง
- บ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จ.ระนอง
- บ้านทายาท ณ ระนองรุ่นที่ 4 จำนวน 3 หลัง จ.ระนอง

3.6.1 จวนเจ้าเมืองระนอง

อาคารจวนเจ้าเมืองระนองสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2420 เป็นอาคารที่ก่อสร้างขึ้นใน
ช่วงเวลาที่ทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนอง เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองในหัวเมืองใต้ โดยได้
นำกระแสนิยมในการสร้างอาคารอิทธิพลตะวันตกจากการทำธุรกิจการค้าระหว่างประเทศกับปิ่นมา
สร้าง เป็นบ้านรับรองแขกสำคัญของตระกูล ณ ระนอง ในคราวที่รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เสด็จ
ประพาสเมืองระนอง ได้เคยใช้บ้านหลังนี้รับรอง ในพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ปีพ.ศ. 2433(ร.ศ.
109) บันทึกเกี่ยวกับบ้านหลังนี้ไว้ว่า

⁸⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู
(กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2506), 109-110.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน. 102.

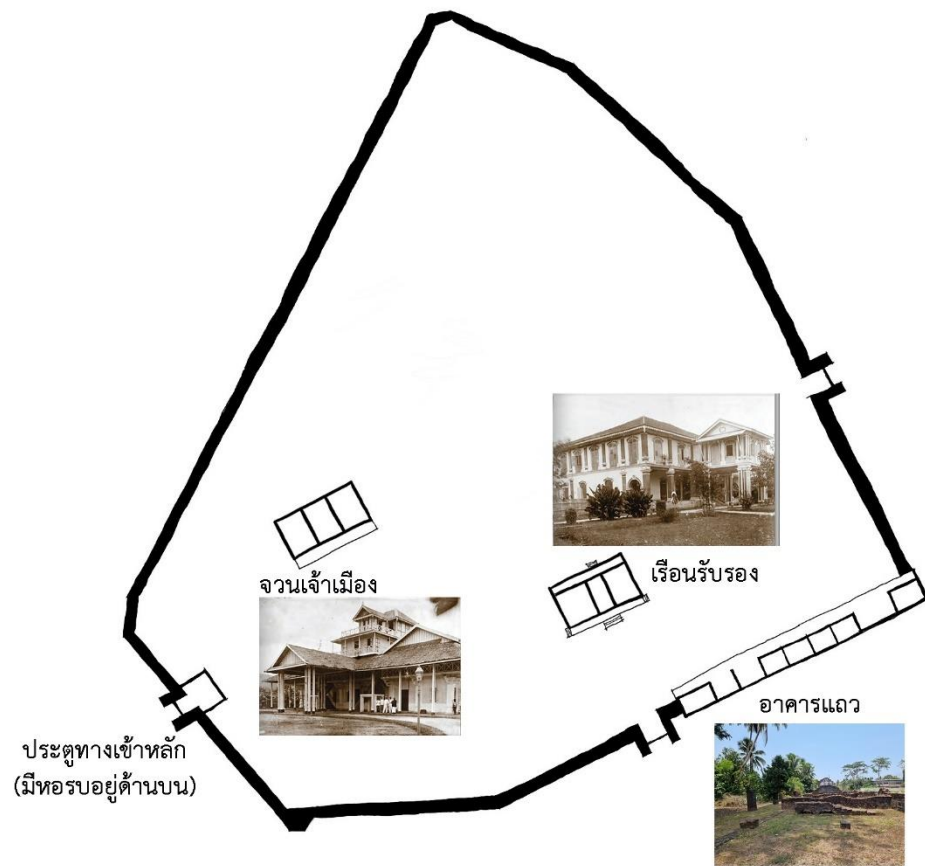
⁸⁸ เรื่องเดียวกัน. 79.

“บ้านพระยาระนองเองก่อกำแพงรอบสูงสักสิบศอก กว้างใหญ่เห็นจะสักสามเส้นเศษสี่เส้น แต่ไม่หันหน้าออกถนนด้วยซินแสว่าหันหน้าเข้าข้างเขาจึงจะดี ที่บนหลังประตูทำเป็นเรือนหลังโตๆขึ้นไปอยู่เป็นหอรบ กำแพงก็เว้นช่องป็นกรแต่อิฐบางๆไว้ ด้วยกลัวเจ้าที่เคยลุลามขึ้นครั้งก่อน เมื่อมีเหตุการณ์ก็จะได้กระทุ้งออกเป็นช่องป็น ที่กลางบ้านทำตึกหลักใหญ่โตมาก แต่ตัวไม่ได้ขึ้นอยู่เป็นแต่ที่รับแขกและคนไปมาให้อาศัย ตัวเองอยู่ที่เรือนจากเตี้ยๆเปียดชิดกันแน่นไปทั้งครัวญาติพี่น้องรวมอยู่แห่งเดียวกันทั้งสิ้น มีโรงไว้สินค้าปลูกริมกำแพงยี่ตยา”⁸⁹

พระราชหัตถเลขาที่แสดงให้เห็นว่าจวนเจ้าเมืองได้รับการสร้างขึ้นหลังการก่อกบฏอั้งยี่ ในปี พ.ศ. 2419 จึงมีการสร้างกำแพงจวนด้วยอิฐฉาบปูนสูง 3.50 เมตร หนา 50 เซนติเมตร โดยยาว 954 เมตรล้อมรอบพื้นที่จวนเจ้าเมือง โดยที่กำแพงมีการออกแบบเว้นช่องสำหรับส่องป็นได้หากมีการบุกรุกประตูทางเข้าจวนทางถนนหลักในทิศตะวันออกมีหอรบไม้ตั้งอยู่เสมือนเป็นซุ้มประตู⁹⁰ สมาชิกในตระกูล ณ ระนองยังไม่นิยมพักอาศัยในบ้านเดี่ยว แต่อยู่อาศัยรวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ในอาคารแถวขนาดเล็กชั้นเดียว จึงสันนิษฐานว่าอาคารจวนเจ้าเมืองนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องแสดงสถานะความมั่งคั่งของตระกูล และใช้รับรองแขกสำคัญเท่านั้น

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน. 110-111.

⁹⁰ สุวรรณี ณ ระนอง, (บรรณาธิการ), **ที่ระลึก อนุสาวรีย์ พระยาดำรงสุจริตมหิครักษ์ดี (คอซู้เจียง) เจ้าเมืองระนอง ต้นสกุล ณ ระนอง** (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2546), 96.



รูปที่ 25 ผังจวนเจ้าเมืองระนอง จังหวัดระนอง



รูปที่ 26 จวนเจ้าเมืองระนอง จังหวัดระนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 27 จวนเจ้าเมืองระนอง จังหวัดระนอง
 ที่มา:อนเนก นาวิกมูล และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, (บรรณาธิการ), **สมุดภาพเมืองระนอง** (นนทบุรี:
 สำนักพิมพ์ต้นฉบับ,2561), 60.



รูปที่ 28 จวนเจ้าเมืองระนอง(ที่เหลือเพียงส่วนเดียวของอาคาร) จังหวัดระนอง
 ที่มา: ประชุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, **ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้ แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่
 สำคัญในประเทศ** (กรุงเทพฯ: สุริยวิยาสาน, 2544), 61.



รูปที่ 29 จวนเจ้าเมืองระนองในปัจจุบัน จังหวัดระนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย

รูปแบบผังอาคาร

สภาพอาคารในปัจจุบันนั้นเหลือเพียงเสาภายในอาคารเท่านั้น แต่ภาพถ่ายสันนิษฐานได้ว่าเป็นผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ถูกแบ่งการใช้ออกเป็น 3 ส่วน เป็นโถงตรงกลางที่ขนาบด้วยห้องใช้งาน 2 ห้อง มีเป็นบันไดภายนอกอาคาร โดยที่ชั้น 2 มีการทำระเบียง(Verandah)เดินได้รอบ

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

อาคารก่อสร้างโดยไม้เป็นวัสดุหลัก เสาก่อด้วยอิฐมีการประดับประดาแบบตะวันตก โครงสร้างมีลักษณะแบบจีนรับโครงสร้างไม้ชั้นบน ราวกันตกของระเบียงรอบอาคารชั้น 2 ทำจากไม้ไขว้กันเป็นตัว X มีหอรบเพื่อใช้สังเกตการณ์ หลังคามุงจั่วด้วยจาก และมีไม้ฉลุประดับบันลุ่มชั้น 3

3.6.2 เรือนรับรอง จวนเจ้าเมืองระนอง

อาคารเรือนรับรองตั้งอยู่ในบริเวณจวนเจ้าเมือง ไม่ปรากฏปีสร้างแต่พบหลักฐานภาพถ่ายที่พิมพ์ในช่วงปีพ.ศ. 2438-2453 โดย August E. Kaulfuss ช่างภาพชาวเยอรมันที่ตั้งบริษัทถ่ายภาพที่เกาะปีนัง ที่เข้ามาบันทึกภาพพื้นที่บริเวณหัวเมืองใต้ของสยาม หัวเมืองมลายู และสิงคโปร์ ก่อนที่จะมีการต่อเติมมุขทางเข้าหน้าอาคารที่ใช้เป็นที่เทียบรถด้านหน้าในช่วงเวลาต่อมา ดังที่ปรากฏในภาพถ่ายจากสำนักหอสมุดแห่งชาติที่ถูกบันทึกในปีพ.ศ. 2452 ปัจจุบันอาคารเรือนรับรองนี้เหลือเพียงฐานอาคารและผนังบางส่วนเท่านั้น



รูปที่ 30 อาคารรับรอง จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง
ที่มา: ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 25 ธันวาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://digitalcollections.universiteitleiden.nl/view/item/2366056>.



รูปที่ 31 อาคารรับรองที่ถูกเติมมุขด้านหน้า จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง
ที่มา: อเนก นาวิกมูล และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, (บรรณาธิการ), **สมุดภาพเมืองระนอง** (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2561), 61.



รูปที่ 32 อาคารรับรองในปัจจุบัน จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย

รูปแบบผังอาคาร

ผังอาคารเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 20 เมตร ยาว 30 เมตร พื้นที่ถูกแบ่งห้องออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ห้องตรงกลางมีขนาดเล็กที่สุดขนานด้วยห้องขนาดใหญ่ 2 ห้อง โดยด้านหน้าอาคารมีทางเดินด้านหน้า (Five footway) มีบันไดหินแกรนิตสามารถขึ้นได้ 3 ทาง ด้านหลังอาคาร มีโถงทางเดินและบันไดทางหลังบ้าน ไม่มีลาน (ฉิมแจ้) ในอาคาร แต่อยู่ในพื้นที่ด้านข้างอาคารที่เป็นส่วนบริการ

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

เป็นอาคาร 2 ชั้น ก่อด้วยดินอัดแน่นผสมกรวดทรายอัดซ้อนกันเป็นชั้น ผสานกับการก่ออิฐฉาบปูนในบางตำแหน่ง ซึ่งการใช้ดินเป็นวัสดุก่อสร้างสันนิษฐานรับอิทธิพลจากชาวจีนฮกเกี้ยน ที่นิยมสร้างใช้ดินผสมกับวัสดุยึดเกาะ เช่น เกลือ น้ำตาลแดง หรือเกลือ ใช้เป็นผนัง⁹¹ โครงสร้างหลังคาทำด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้องประดับด้วยเชิงชายไม้ฉลุ อาคารยกสูง 1.25 เมตรโดยพื้นฐานและพื้นชั้นล่างปูด้วยกระเบื้องหน้าวัว บริเวณขอบฐานปูด้วยหินแกรนิต พื้นชั้น 2 เป็นโครงสร้างไม้ หง่อคาก็ด้านหน้าประดับด้วยซุ้มปูนอาร์คโค้ง ซุ้มหน้าต่าง ประตูประดับปูนปั้นแบบตะวันตก

⁹¹ ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์., สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ : ฮกเกี้ยน (นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543), 8.



ธรณีประตู่หินแกรนิต



ผนังดินอัดผสมกรวด



หัวเสาแบบตะวันตก



บันไดหินแกรนิต



จมูกพื้นหินแกรนิต



เสาหินแกรนิต

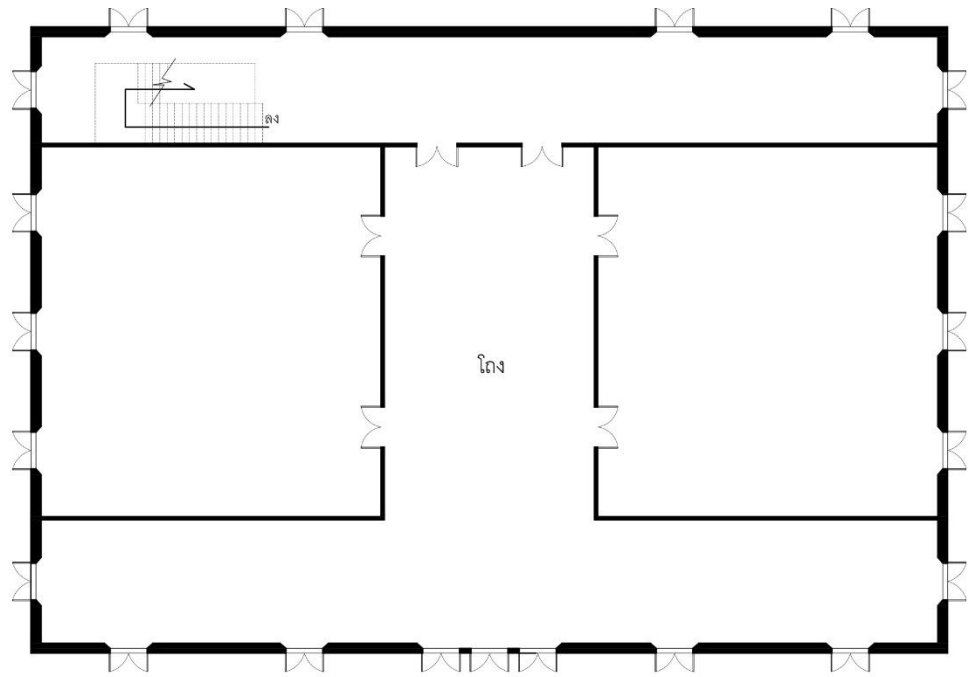


ปูนปั้นบนผนังอาคาร

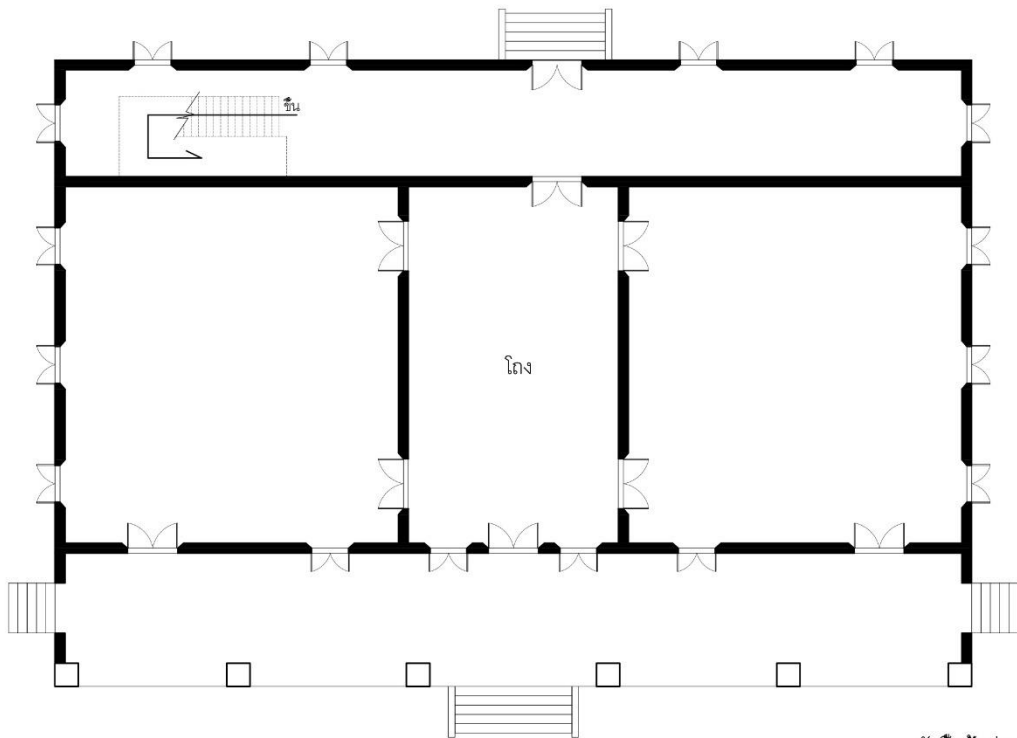


ฐานเสาแบบตะวันตกของมุขหน้า

รูปที่ 33 อาคารรับรองในปัจจุบัน จวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย



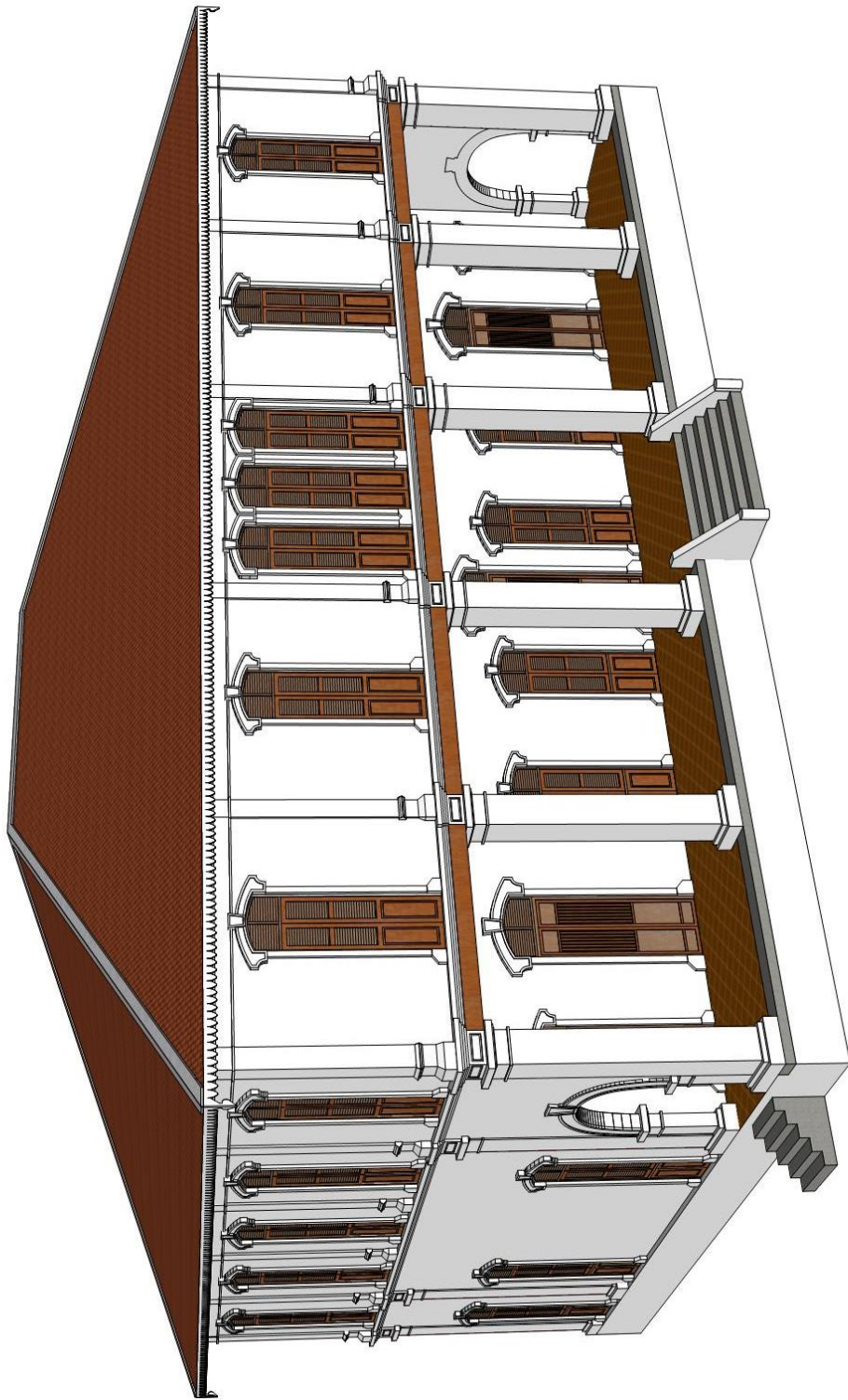
ผังพื้นที่ 2



ผังพื้นที่ล่าง



รูปที่ 34 ผังอาคารรับรองจวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง



รูปที่ 35 ฟังอาคารรับรองจวนเจ้าเมือง จังหวัดระนอง

3.6.3 บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี(คอซิมบี๊)

บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊) สันนิษฐานว่าสร้างในช่วงที่คอซิมบี๊ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองตรัง ในปีพ.ศ. 2433 โดยตั้งอยู่ บริเวณเนินเขาที่เรียกว่า ควนหน้าค่าย ที่เมืองกันตัง ที่เป็นศูนย์กลางของเมืองตรังตั้งแต่ในช่วงพ.ศ. 2436-2458⁹²



รูปที่ 36 บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
ที่มา: โดยผู้วิจัย

⁹² ปัทม์ วงศ์ประดิษฐ์, "การศึกษาพัฒนาการรูปแบบของตึกแถวจังหวัดตรัง" มหาวิทยาลัยศิลปากร ,2557, 20-23.



ระเบียงทางเดินชั้น 2



มุขด้านหน้า ชั้น 2



บันไดภายนอกด้านหลังบ้าน



พื้นที่ภายในอาคารหลักชั้นล่าง

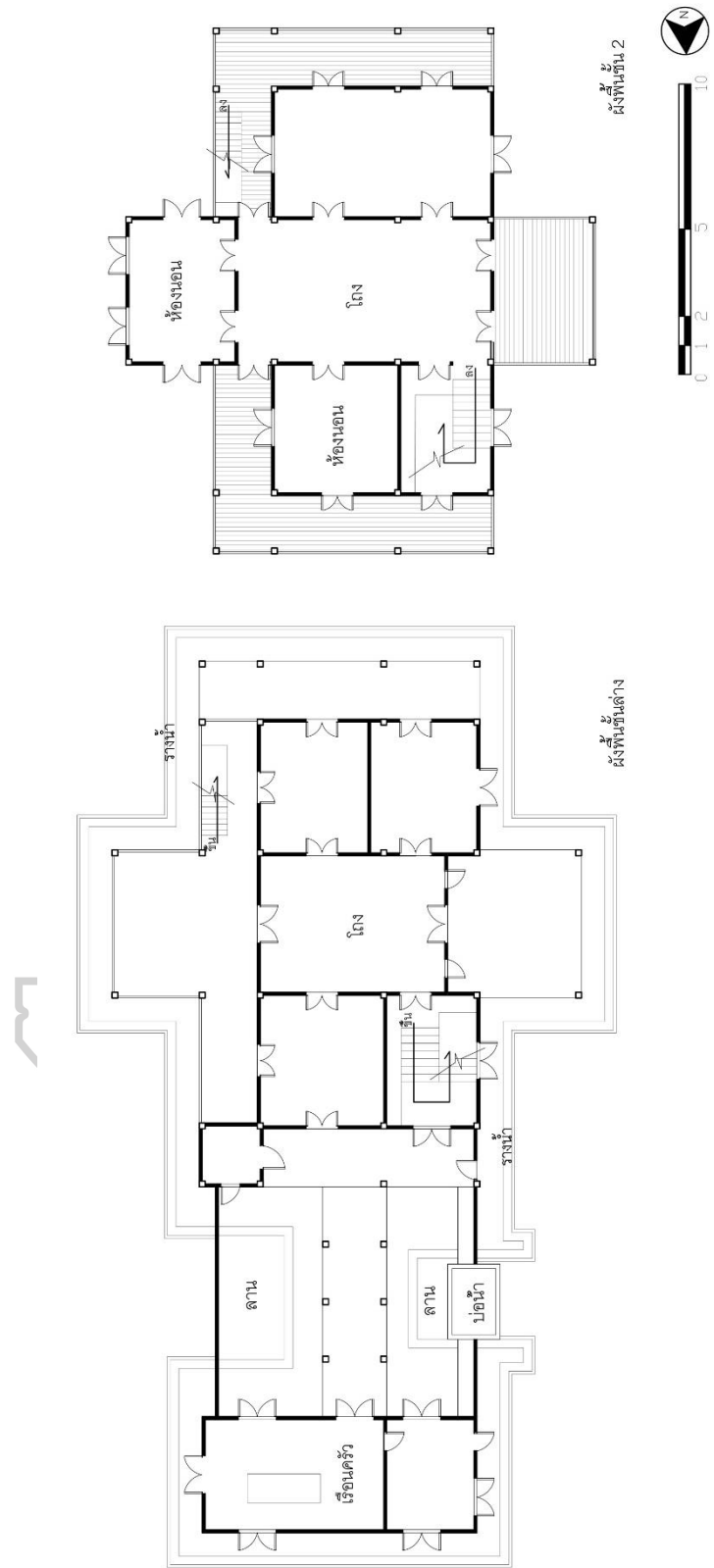


พื้นที่ภายในอาคารหลักชั้น 2

รูปที่ 37 ภายในบ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 38 ลานและเรือนครัว บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 39 ผังบ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

รูปแบบผังอาคาร

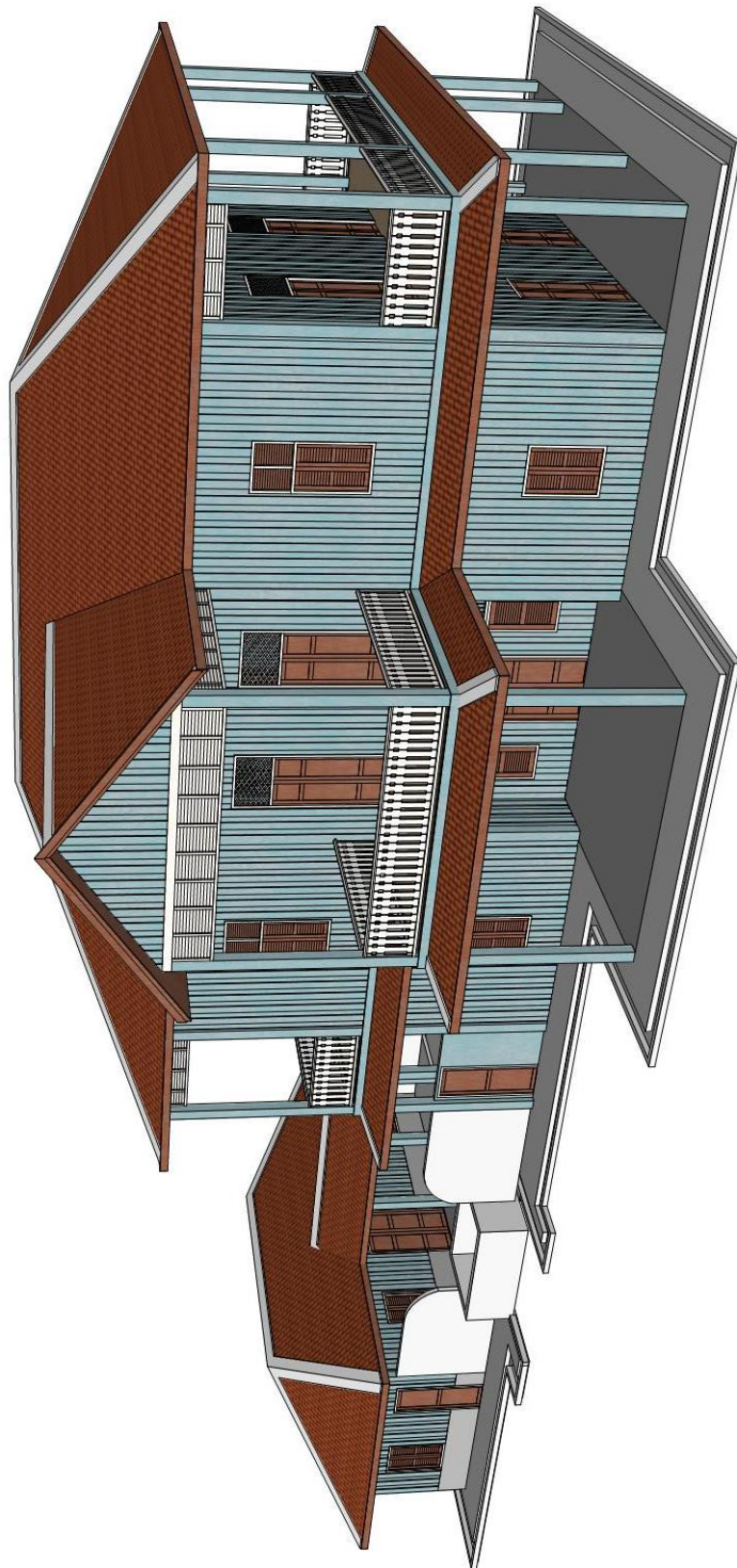
อาคารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคืออาคารหลัก และเรือนครัวที่เชื่อมกันด้วยทางเดิน ด้านข้างอาคาร ผังอาคารหลักมีมุขหน้าและมุขหลังเป็นอาคาร 3 ช่วงเสาแบ่งได้เป็น 3 ห้องหลัก เชื่อมโดยโถงกลาง มุขด้านหลังทิ้งไว้เป็นชาน พื้นที่ชั้น 2 มุขหน้าที่เปิดโล่งสามารถออกมานั่งได้ พื้นที่ภายในแบ่งห้องเป็นฝั่งละห้องโดยมุขด้านหลังกันเป็นอีก 1 ห้องโดยเชื่อมด้วยโถงตรงกลาง ห้องปีกซ้ายและขวาสามารถเปิดประตูออกที่ระเบียงที่ขนาดแนวอาคารทั้ง 2 ฝั่ง สันนิษฐานว่าแรกเริ่มมีเพียงบันไดภายนอกบริเวณชานด้านหลังเพียงตัวเดียวที่สามารถปิดทางขึ้นด้านบนไม้ด้วยแผ่นไม้ ส่วนบันไดในตัวบ้านสร้างขึ้นในภายหลังเนื่องจากปรากฏร่องรอยการสร้างบันไดไปทับกับหน้าต่างบริเวณด้านหน้า ในเรือนครัวยกฐานต่ำกว่าอิฐฉาบปูนแบบจีน มีบ่อเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อใช้งานในครัว และมีรางน้ำรอบตัวบ้านที่ต่อเข้ามายังพื้นที่ลานเพื่อนำน้ำที่เหลือใช้ไปรดน้ำแปลงผักบริเวณรอบบ้านได้

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

เป็นอาคารโครงสร้างไม้ 2 ชั้น หลังคาโครงสร้างไม้ทรงปั้นหยา มีมุขจั่วด้านหน้าและด้านหลัง รั้งชนกับหลังคาหลัก ผนังภายนอกเป็นไม้ตีตามตั้งทับแนว ผนังภายในเป็นผนังตีตามตั้ง ด้านบนทำเป็นช่องลมช่วยให้อากาศภายในหมุนเวียน ฝ้าเพดานไม้ตีตามแนววงศาหลังคา บานหน้าต่างเป็นบานเกล็ดไม้เปิดปิดได้โดยด้านในมีลูกกรงเหล็กแบบจีนเพื่อกันขโมย บานประตูเป็นบานไม้ลายลูกฟัก โดยมีช่องลมด้านบนทั้งประตูภายในและภายนอก บริเวณระเบียงชั้น 2 มีแผงบานเกล็ด ราวกันตกไม้ทำลวดลายเรขาคณิต เรือนครัวยังมีส่วนล่างเป็นการก่ออิฐฉาบปูน ผนังส่วนบนเป็นไม้ ปัจจุบันเป็นหลังคาทรงจั่วที่ถูกสร้างขึ้นใหม่จากเหตุการณ์ไฟไหม้ จึงสันนิษฐานว่าเคยเป็นอาคารทรงปั้นหยามาก่อนจากรูปแบบบ้านในช่วงที่สร้างขึ้นในเวลาเดียวกันอย่างบ้านพระบูรพทิศอาทร



รูปที่ 40 รูปด้านหน้า บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี



รูปที่ 41 บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

3.6.4 บ้านพระบูรพทิศอาทร (คอยู่เพิ่ม)

อาคารนี้ไม่ปรากฏหลักฐานปีสร้าง ตั้งอยู่ที่ถนนเพชรเกษม ออกจากนอกตัวเมือง รัตนอง และห่างจากจวนเจ้าเมืองรัตนองประมาณ 4 กิโลเมตร ทายาทตระกูล ณ รัตนอง⁹³ กล่าวว่าคอยู่เพิ่ม (พระบูรพทิศอาทร) ลูกชายของคอซิมเต็ก (พระยาจรรุณโภาคกร อดีตผู้ว่าราชการเมืองหลังสวน) ได้ซื้อบ้านหลังนี้ ในปีพ.ศ. 2476 ต่อจากลูกพี่ลูกน้อง คอยู่จ่าย (หลวงอัษฎางค์ศิรัรักษา) เมื่อรับตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดรัตนอง



รูปที่ 42 บ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดรัตนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย

⁹³ สัมภาษณ์ โกศล ณ รัตนอง, ทายาทตระกูล ณ รัตนอง รุ่นที่ 5, 15 ตุลาคม 2564.



พื้นที่ภายในชั้นล่าง



ห้องเชื่อมระหว่างอาคารหลักและเรือนครัว



ลานทิศใต้(ฉิมแจ้ง)



ลานทิศเหนือ(ฉิมแต่)



เรือนครัว(พื้นที่หลัก)



เรือนครัว(พื้นที่รอง)



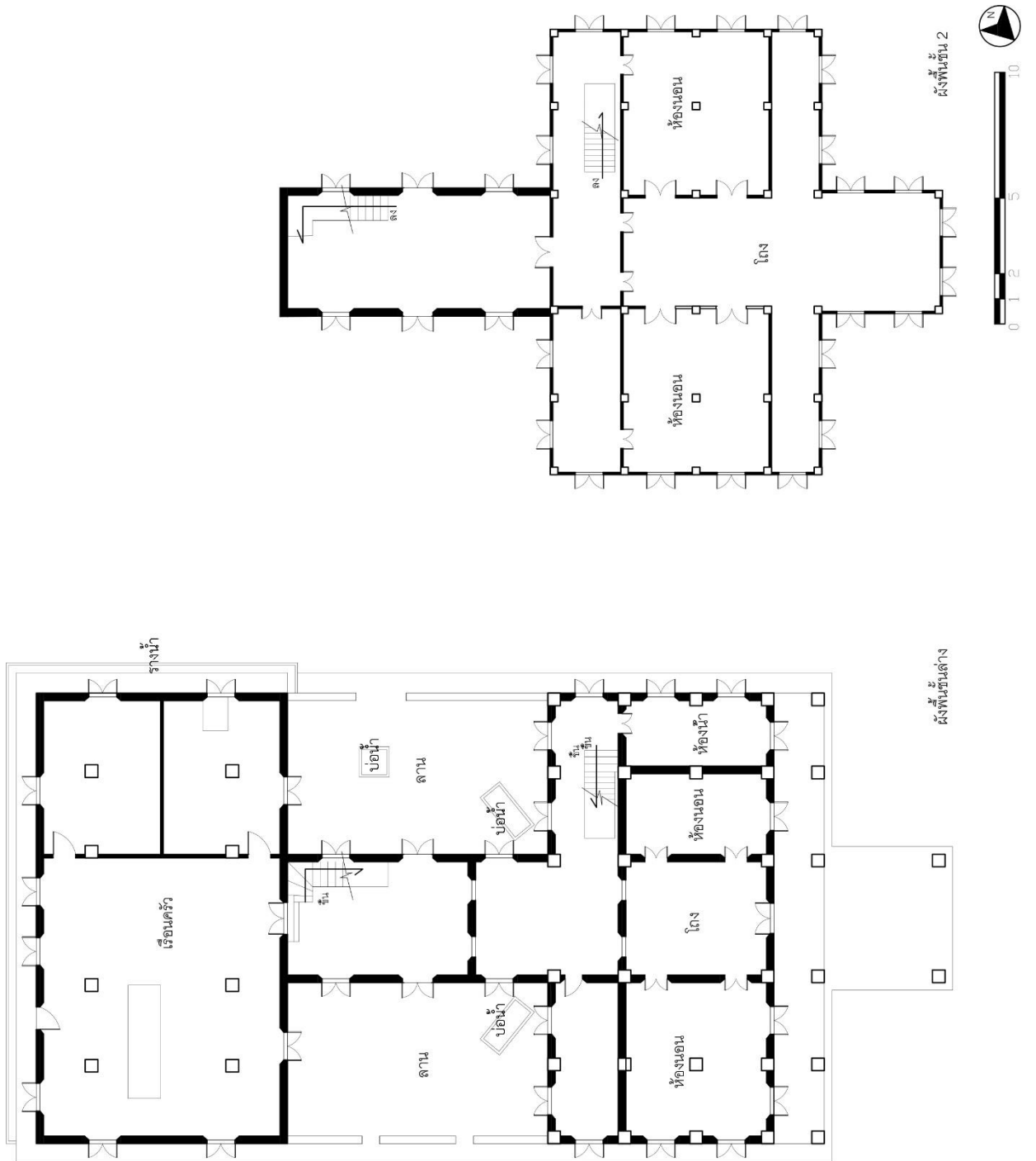
ทางเดินหน้าอาคาร

รูปที่ 43 พื้นที่ชั้นล่างบ้านพระบูรพทิศอาทร
ที่มา: โดยผู้วิจัย



พื้นที่ภายในชั้น 2

รูปที่ 44 พื้นที่ชั้น 2 บ้านพระบูรพทิศอาทร
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 45 ผังบ้านพระบูรพทิศอาทร

รูปแบบผังอาคาร

อาคารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคืออาคารหลัก และเรือนครัวขนาดใหญ่ ผังเป็นรูปตัว I ผังอาคารหลักมีมุขหน้าเป็นอาคาร 5 ช่วงเสา ถูกแบ่งออกเป็น 3 ห้อง เป็นโถงที่ขนาบข้างด้วยห้องทั้ง 2 ผัง ปัจจุบันห้องฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ถูกแบ่งเป็นห้องน้ำที่ต่อเติมเข้ามาในภายหลัง ถัดเข้ามาเป็นโถงรับแขกและบันได ในบ้านพระบูรพทิศอาทรนั้นใช้อาคารหลักยาวเชื่อมต่อกับเรือนครัวด้านหลังแทนการใช้ทางเดินเชื่อมเพื่อเพิ่มการใช้งานห้องได้อีกหนึ่งห้อง ลาน(ฉิมแจ้)จึงถูกแบ่งออกเป็น 2 ผังและมีบ่อน้ำระหว่างอาคารหลักและเรือนครัว จึงสามารถใช้งานได้ทั้ง 2 ผัง พื้นที่ชั้น 2 แบ่งออกเป็น 3 ห้องที่เชื่อมต่อกันด้วยโถง อาคารหลังนี้ไม่มีระเบียงภายนอกแต่ใช้วิธีเปิดช่องเปิดเพื่อให้ระบายอากาศแทน

เรือนครัววางขวางหน้าแกนอาคารหลัก ในครัวปรากฏเตาแบบจีนจำนวน 2 เตา แบ่งเป็นครัวขนาดใหญ่ทำอาหารของภรรยาหลวง และครัวขนาดเล็กของภรรยารองบริเวณชิตริมอาคาร⁹⁴ รอบเรือนครัวมีรางน้ำเป็นรูปตัว L ตามทิศตะวันออกเฉียงใต้และตะวันตกเฉียงใต้ ยาวถึงลาน(ฉิมแจ้)ฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ ปัจจุบันเป็นอาคารทรงจั่ว แต่สันนิษฐานว่าเคยเป็นหลังคาทรงปั้นหยา ก่อนจากการก่ออิฐใหม่ขึ้นไปเป็นหน้าจั่วในปัจจุบัน

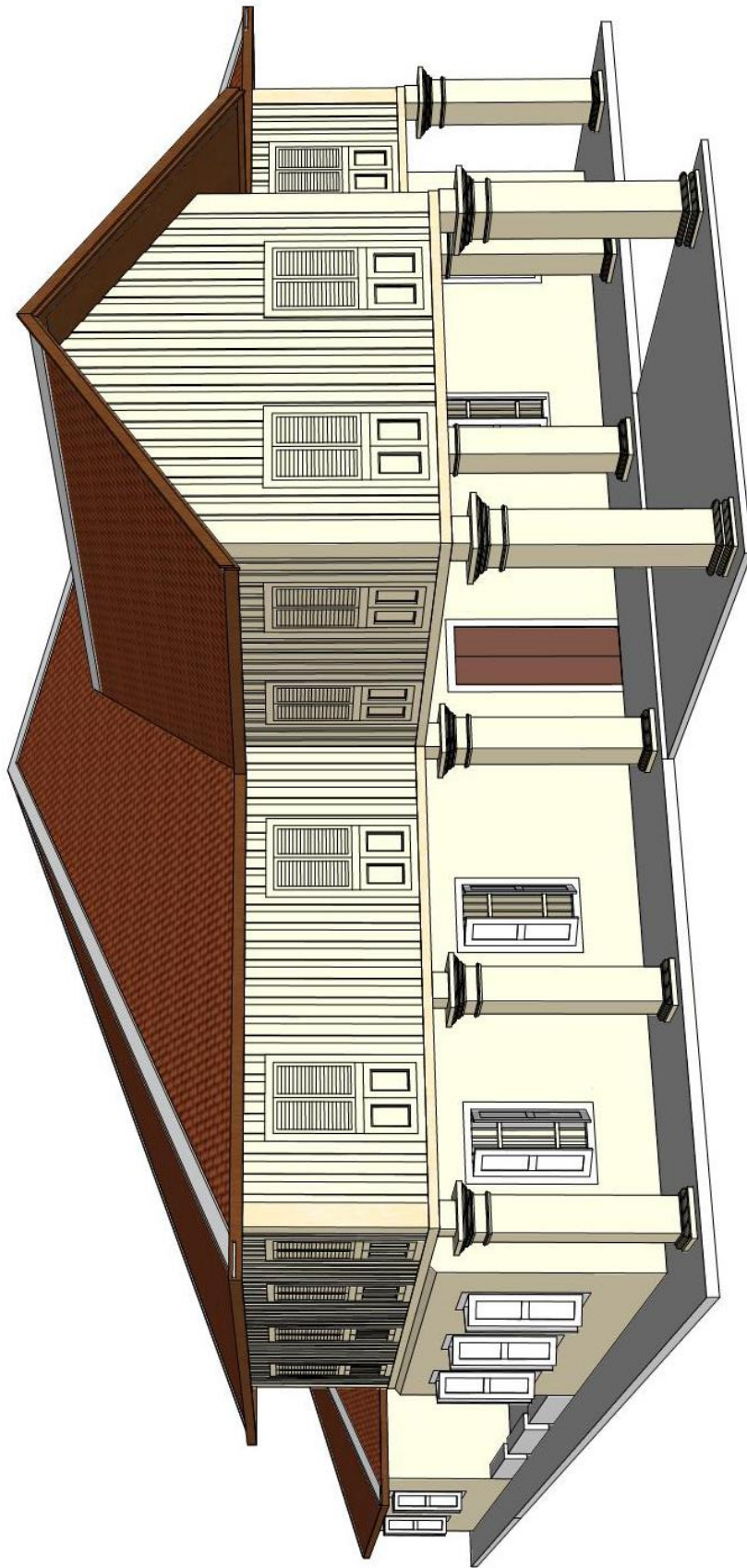
ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

เป็นอาคารครึ่งก่ออิฐครึ่งไม้ ฐานอาคารถูกยกขึ้นมาประมาณ 20 เซนติเมตร ผังชั้นล่างเป็นการก่ออิฐฉาบปูนหนา 30 ซม. โดยผนังภายนอกใช้หินธรรมชาติประดับผนังด้านล่างสูงขึ้นมา 30 เซนติเมตร หน้าต่างเป็นบานคู่ไม้ทึบมีลูกกรงด้านใน และประตูเป็นบานเปิดไม้ พื้นชั้นล่างปูด้วยวัสดุกระเบื้องดินเผาสีเหลืองจตุรัส หรือที่เรียกว่ากระเบื้องหน้าวัว มีมุขยื่นด้านหน้ามีเสารับชั้น 2 ผนังบริเวณชั้น 2 ยังคงใช้ผนังไม้ตีตามตั่งมีช่องลมด้านบนกันห้อง หน้าต่างบริเวณชั้น 2 เปิดได้เป็น 2 ช่วงยาวถึงพื้นโดยมีราวกันตกอยู่ที่ครึ่งล่าง บานบนเป็นบานเกล็ดสามารถเปิดปิดได้ หลังคาของอาคารนั้นใช้โครงสร้างไม้มุงกระเบื้องกาบกล้วยดินเผาแบบจีน

⁹⁴ สัมภาษณ์ โกศล ณ ระนอง, ทายาทตระกูล ณ ระนอง รุ่นที่ 5, 15 ตุลาคม 2564.



รูปที่ 46 รูปด้าน บ้านพระบูรพทิศอาทร



รูปที่ 47 บ้านพระบูรพทิศอาทร



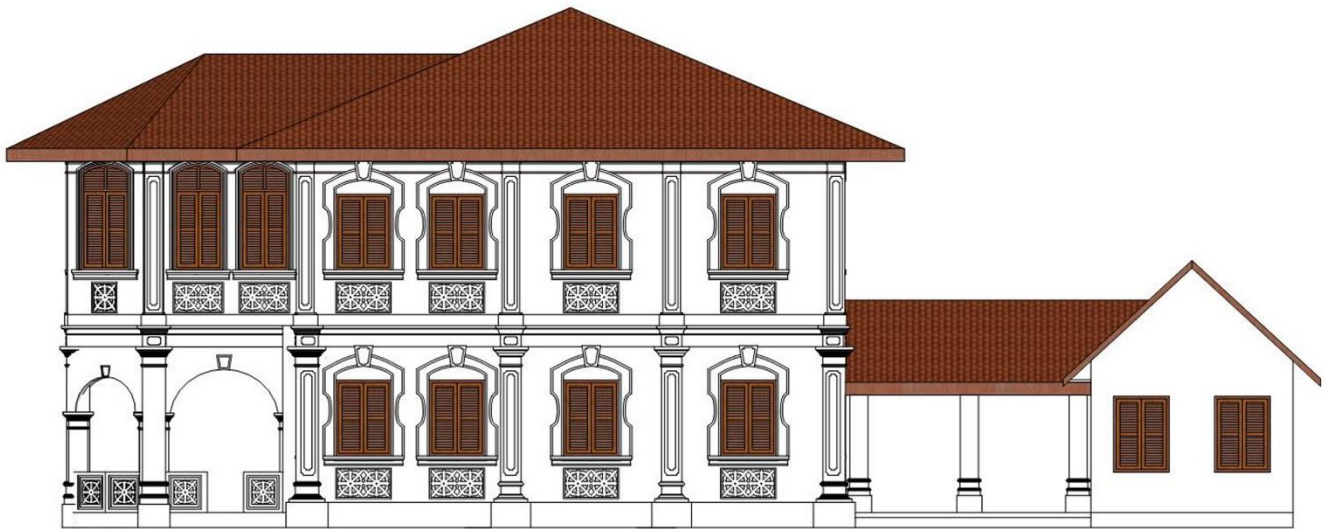
รูปที่ 48 บ้านพระบูรพทิศอาทร

3.6.5 บ้านพระตำรงสุจริตมหิศรภักดี(คอยู่หัง)



รูปที่ 49 บ้านพระตำรงสุจริตมหิศรภักดี ในปัจจุบัน
ที่มา: โดยผู้วิจัย

บ้านพระตำรงสุจริตมหิศรภักดี ตั้งอยู่ที่ตำบลบางนอน อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง ห่างจากตำแหน่งจวนเจ้าเมืองระนองประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นบ้านพักตากอากาศของคอยู่หัง (พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี) ผู้ว่าราชการเมืองระนองคนที่ 3 ของตระกูล ณ ระนอง ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกคนสำคัญของตระกูลในช่วงเวลานั้น โดยสันนิษฐานว่าบ้านหลังนี้สร้างขึ้นหลังช่วงพ.ศ. 2460 หลังการเกษียณราชการของคอยู่หัง (พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี)



รูปที่ 50 บ้านพระตำรงสุจริตมหิศรภักดี

รูปแบบผังอาคาร

ผังคล้ายกับบ้านในรูปแบบที่ 2 คือ การแบ่งพื้นที่การใช้งานเป็น 2 ส่วนคืออาคารหลักทางด้านหน้า และเรือนครัวที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกด้านหลัง มุขโถงทางเข้าด้านหน้าออกแบบเป็นมุขโค้งประดับด้วยซุ้มโค้ง และราวระเบียงก่ออิฐฉาบปูน

เรือนครัวตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกของอาคาร ปัจจุบันไม่มีอาคารเหลืออยู่แล้ว ปรากฏเพียงเสาทางเชื่อมบางส่วนระหว่างอาคารหลักกับเรือนครัว และซากเตาแบบจีนเท่านั้น จึงสันนิษฐานว่าเป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางขวางกับแนวแกนของอาคารหลัก เช่นเดียวกับบ้านในรูปแบบที่ 2

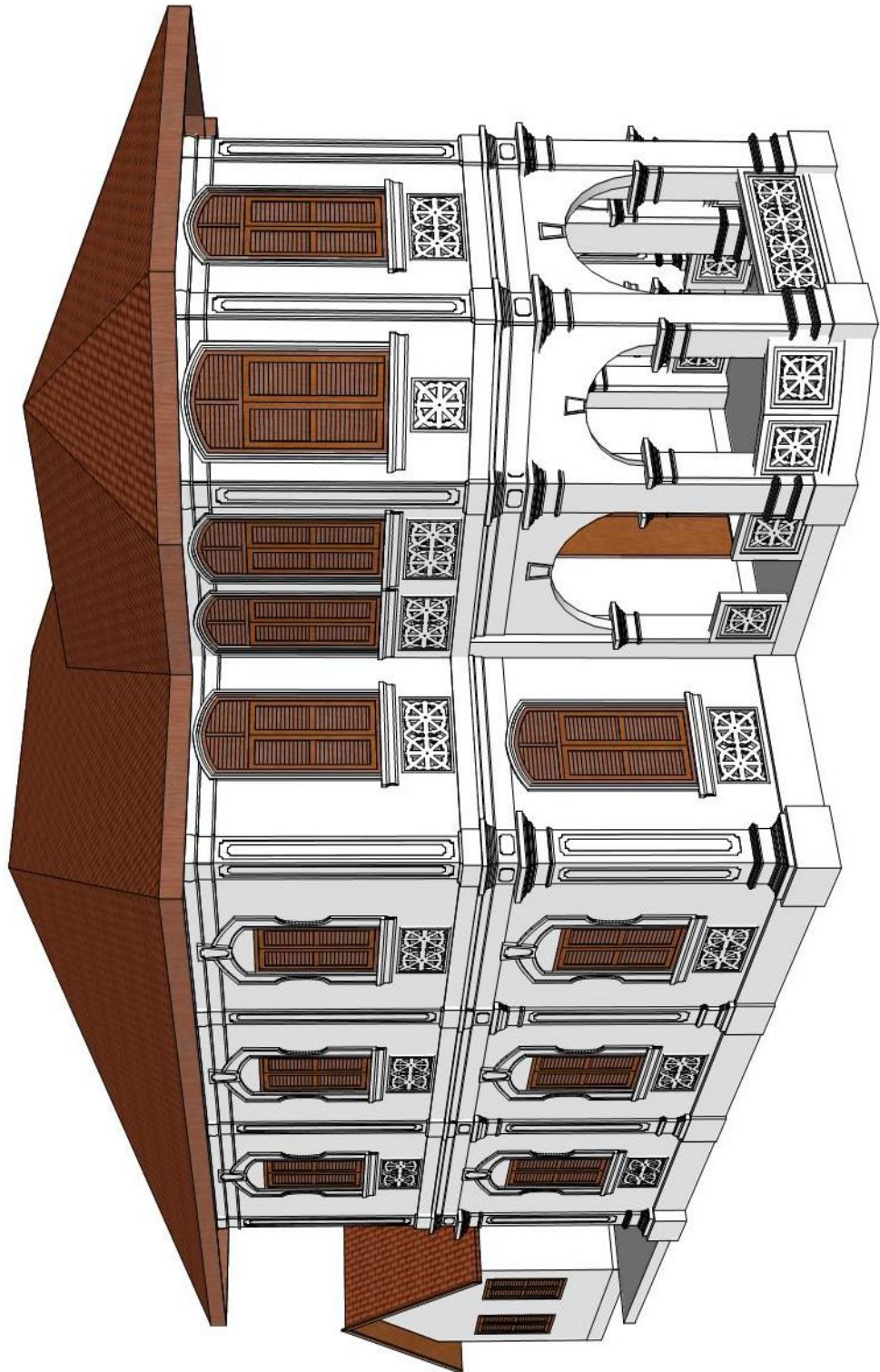
ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

ผนังอาคารก่ออิฐถือปูนหนา 30 ซม. ผนังภายนอกและหน้าต่างประดับด้วยปูนปั้น องค์ประกอบแบบตะวันตก เนื่องจากปัจจุบันสภาพอาคารเหลือเพียงโครงอาคารหลักเท่านั้น จึงสันนิษฐานว่าพื้นและโครงสร้างชั้น 2 เป็นไม้ แต่พบกระเบื้องหินอ่อนในพื้นที่คาดว่าใช้ปูบริเวณมุขหน้า หลังคาสันนิษฐานว่าเป็นโครงสร้างไม้ มุงด้วยกระเบื้องดินเผากากกล้วย

เรือนครัวสันนิษฐานว่าใช้วัสดุก่อสร้างเช่นเดียวกับอาคารหลักคือก่ออิฐ ฉาบปูน โดยใช้ชุดประตูหน้าต่างแบบเดียวกับอาคารหลัก โดยเสาที่เหลือหลักฐานทางเดินที่เชื่อมต่อเป็นทางเดินโปร่งที่มีเสารับหลังคา และสันนิษฐานว่าเป็นอาคารทรงจั่ว จากรูปแบบเรือนครัวของบ้านหลวงพจนวิจิตร ในเมืองระนองที่สร้างขึ้นในช่วงมณฑลเทศาภิบาลเช่นเดียวกัน



รูปที่ 52 บ้านพระตำรงสุจริตมหารัถย์ จังหวัดระนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 53 บ้านพระตำรางสุจริตมหิธรภักดี จังหวัดระนอง

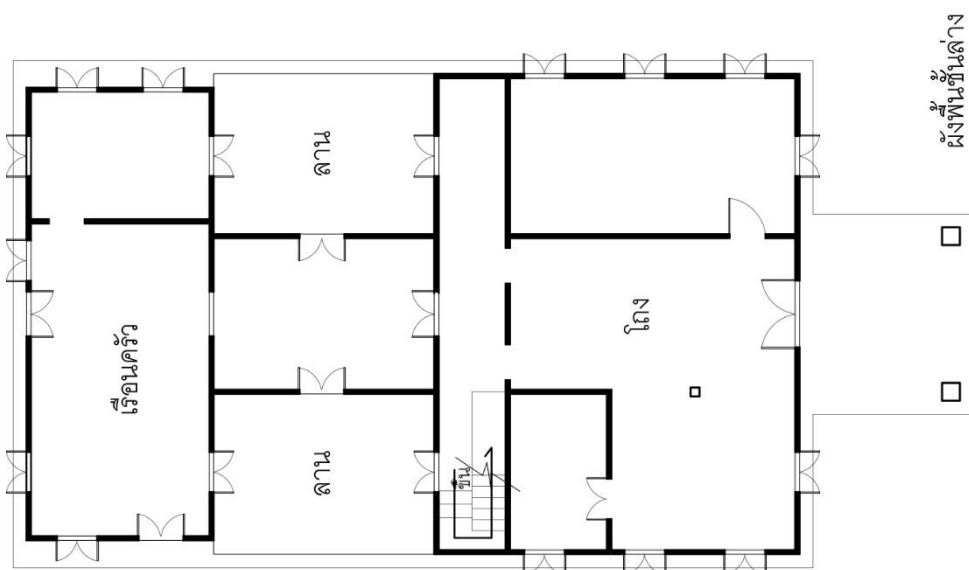
3.6.6 บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์

บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์ ตั้งอยู่ที่เมืองระนอง จังหวัดระนอง เป็นบ้านพักอาศัยของทนายท คอยู่ปิว (พระศรีโลหภูมิพิทักษ์) สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. 2479 โดยนำรูปแบบจากบ้านพักอาศัยของบิดา คอยู่ปิว (พระศรีโลหภูมิพิทักษ์) ซึ่งในปัจจุบันถูกรื้อถอนไปแล้วมาเป็นต้นแบบในการก่อสร้างอาคาร หลังนี้ด้วยช่างจากเกาะปีนัง⁹⁵

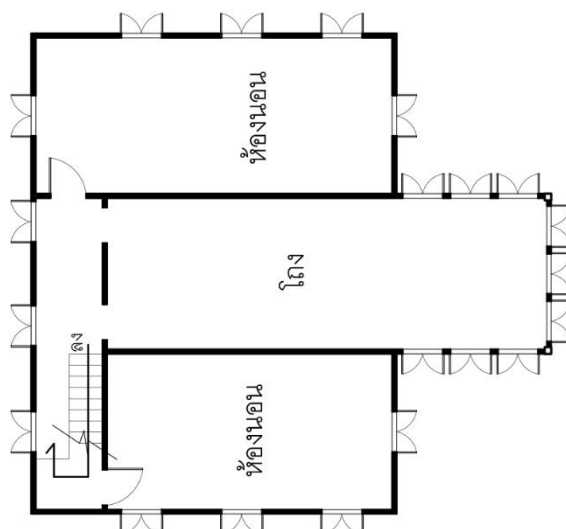


รูปที่ 54 บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์ จังหวัดระนอง

⁹⁵ สัมภาษณ์ โกศล ณ ระนอง, ทนายทระกูล ณ ระนอง รุ่นที่ 5, 16 ตุลาคม 2564.



ผังพื้นที่ชั้นล่าง



ผังพื้นที่ชั้น 2



รูปที่ 55 ผังบ้านพระศรีโศภุมิพิทักษ์



รูปที่ 56 บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์

รูปแบบผังอาคาร

อาคารแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคืออาคารหลัก และเรือนครัวขนาดใหญ่ ผังเป็นรูปตัว I ผังอาคารหลักมีมุขหน้าเป็นอาคาร 3 ช่วงเสา มีโถงเชื่อมกับพื้นที่ฝั่งทิศตะวันตกเป็นพื้นที่รับแขกและห้องนั่งเล่น และกันห้องส่วนหนึ่ง พื้นที่ทิศตะวันออกกันเป็นห้องใช้งานทั้งฝั่ง พื้นที่โถงด้านหลังมีบันได และเป็นทางเชื่อมไปยังห้องโถงทางเชื่อมเรือนครัวด้านหลัง มีลาน (ฉิมแจ้) แบ่งออกเป็น 2 ฝั่ง โดยอยู่ระหว่างอาคารหลักและเรือนครัว เรือนครัวถูกรวบรวมวางแกนกับอาคารหลัก โดยมีเตาแบบจีนแต่ปัจจุบันถูกรื้อถอนไปแล้วพื้นที่ชั้น 2 แบ่งออกเป็น 2 ห้องเชื่อมต่อกับห้องโถงที่ยาวไปถึงพื้นที่ส่วนมุขด้านหน้า

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

เป็นอาคารครึ่งก่ออิฐถือปูนครึ่งไม้ ชั้นล่างเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนหนา 15 ซม. ชั้น 2 เป็นผนังไม้ตีตามตั้ง พื้นอาคารชั้นล่างยกสูงขึ้นมา 10 เซนติเมตร พื้นในอาคารเป็นปูนขัดมันทำลวดลายเป็นสี่เหลี่ยมต่อกันเหมือนกระเบื้องหน้าวัว และพื้นหินขัด มุขหน้ามีเสาก่ออิฐประดับปูนปั้นแบบตะวันตก หน้าต่างชั้นล่างเป็นบานเปิดไม้ทึบ ด้านในมีลูกกรงเหล็กกันขโมยแบบจีน ด้านบนเป็นช่องลมบานเกล็ดด้วยลายปูนปั้นประดับ บานประตูเป็นบานไม้ทึบ พื้นและผนังชั้น 2 เป็นโครงสร้างไม้ ที่ผนังมุขหน้า และเหนือบานหน้าต่างมีการทำช่องลมบานเกล็ดตลอดแนว รวมถึงบานเกล็ดทรงกลมที่อยู่บริเวณหน้าบันของมุขอาคาร หน้าต่างชั้น 2 มี 2 รูปแบบ คือ หน้าต่างบานเกล็ด และหน้าต่างในบริเวณมุขด้านหน้าที่เปิดได้ถึงพื้นโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน บานบนเป็นบานเกล็ด และบานล่างเป็นบานทึบ ด้านในมีราวกันตกทำจากเหล็ก หลังคาอาคารโดยรวมเป็นโครงสร้างไม้ทรงปั้นหยา โดยด้านหน้ามีมุขจั่วที่กึ่งกลางอาคาร

กลุ่มบ้านพักอาศัยของทนายทระกูล ณ ระนองรุ่นที่ 4



รูปที่ 57 บ้านเลขที่ 4 (บ้านพระศรีโลหภูมิพิทักษ์) ถ.ดับคตี อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 58 บ้านเลขที่ 16 ถ.ชลระอุ อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย



รูปที่ 59 บ้านเลขที่ 8 ถ.ดับคตี อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง
ที่มา: โดยผู้วิจัย

3.7 บ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองบนเกาะปีนัง



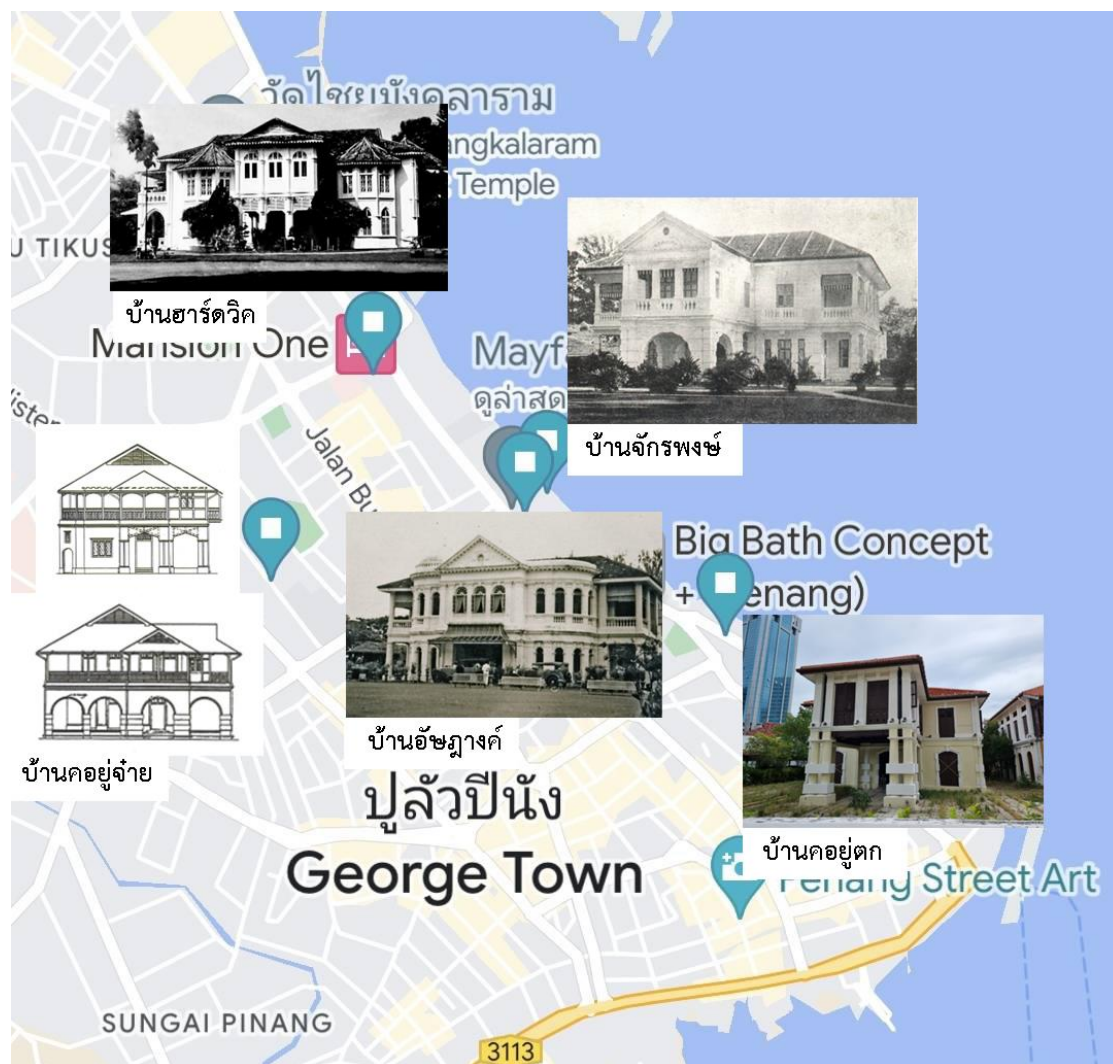
รูปที่ 60 ตระกูล ณ ระนองรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปีพ.ศ. 2433 ณ บ้านระนอง

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 26 มีนาคม 2564, เข้าถึงได้จาก https://digitalcollections.universiteitleiden.nl/view/item/2365969?solr_nav%5Bid%5D=bd1d4fde2fad95b7696f&solr_nav%5Bpage%5D=0&solr_nav%5Boffset%5D=2

บ้านของตระกูล ณ ระนองนั้นไม่ได้มีเพียงในประเทศไทยเท่านั้น ยังปรากฏที่เกาะปีนังซึ่งเป็นพื้นที่ทำการค้าของตระกูล ณ ระนอง โดยผู้วิจัยศึกษาบ้านตระกูล ณ ระนองบนเกาะปีนังจากข้อมูลที่มีผู้ศึกษามาก่อน เพื่อนำมาเปรียบเทียบรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และการใช้งานอาคารกับบ้านตระกูล ณ ระนองในประเทศไทย

บ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองบนเกาะปีนังที่สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2430 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่เป็นบ้านแบบบังกะโลอิทธิพลตะวันตก โดยแต่ละหลังเลือกใช้อาคารประกอบอาคารแตกต่างกันไปตามรสนิยมของเจ้าของบ้าน มักเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน จำนวน 2 ชั้น มีองค์ประกอบตกแต่งแบบตะวันตก บ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองที่เกาะปีนัง ยังเคยใช้ในการรับเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ และพระมหากษัตริย์จากประเทศไทยในหลายโอกาส เช่น บ้านระนอง บ้านจักรพงษ์ บ้านอัมฤกษ์ และบ้านแฟร์มอนท์ ซึ่งในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองปีพ.ศ. 2475 มีพระบรมวงศานุวงศ์ได้ลี้ภัยมายังเกาะปีนังโดยมีตระกูล ณ ระนองเป็นผู้รับรองและดูแล ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จประทับบ้านอัมฤงศ์⁹⁶ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสด็จประทับบ้านแฟร์มอนท์⁹⁷ โดยบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในปีนั้นที่มีผู้ศึกษาแล้วนั้นมีจำนวน 7 หลังได้แก่



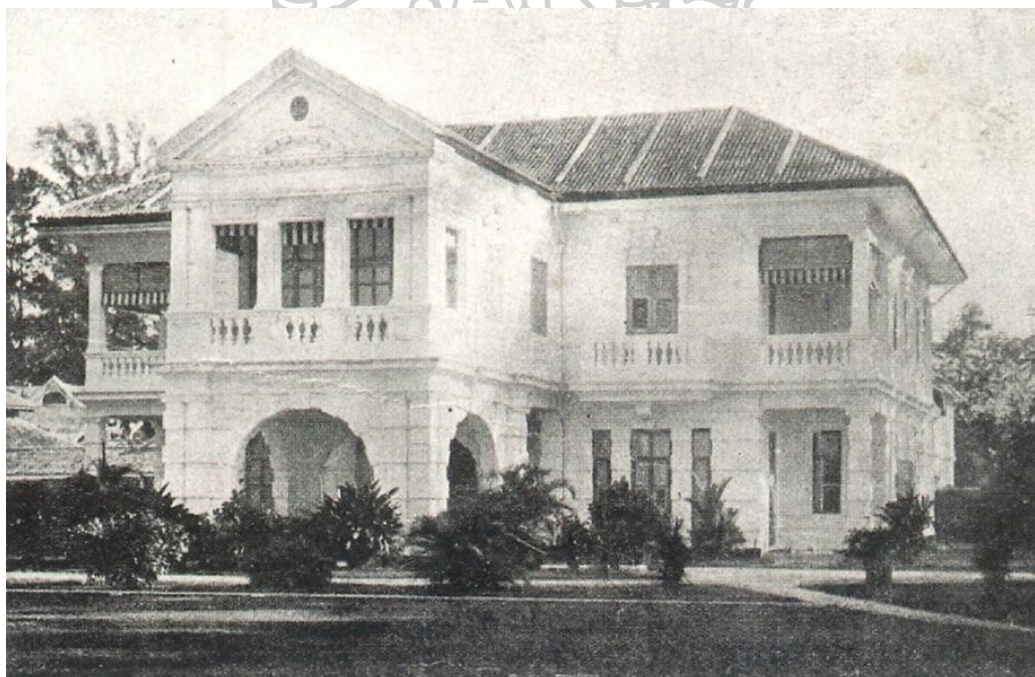
รูปที่ 61 ตำแหน่งบ้านตระกูล ณ ระนองบนเกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย
ที่มา : ดัดแปลงจาก **แผนที่โลก**, เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2566, เข้าถึงได้จาก
<http://www.googlemap.com>

⁹⁶ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, **สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น (รวมเล่ม)** (กรุงเทพฯ: มติชน, 2563), 322.

⁹⁷ **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายสง่า ณ ระนอง**, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2543), 20.

3.7.1 บ้านจักรพงษ์ (Scotia house)

สร้างขึ้นในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2433 เป็นบ้านพักอาศัยของคอซิมบี้ (พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี)เมื่อดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการกระบรีที่สยาม โดยใช้งานเป็นที่รับรองพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และบุคคลสำคัญของสยามเมื่อมายังเกาะปีนัง แรกเริ่มชื่อบ้านสโคเทีย(Scotia) แต่เมื่อหลังจากรับเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ จึงเปลี่ยนเป็นชื่อบ้านจักรพงษ์⁹⁸ ตัวบ้านหันหน้าออกทะเล ตั้งอยู่บนถนน Northam ปัจจุบันคือถนน Jin Sultan Ahmad Shah ซึ่งเป็นถนนเลียบชายทะเลที่เศรษฐีชาวจีนมักนิยมสร้างบ้าน ปัจจุบันบ้านถูกรื้อถอนไปแล้วอย่างไรก็ตาม หลักฐานจากรูปถ่ายแสดงให้เห็นว่า เป็นอาคาร 2 ชั้น ก่ออิฐฉาบปูน ผังอาคารหลักเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาทรงปั้นหยา มีจั่วมุขด้านหน้ายื่นเข้าไปชนกับหลังคาหลัก หน้าบันประดับด้วยปูนปั้น หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาจีน ชั้นล่างมีทางเดิน (Five footway) มุขชั้น 2 ก่อผนังด้านข้างทั้ง 2 ฝั่ง เว้นแต่ด้านหน้าเป็นราวกันตกเปิดโล่ง โดยมีมู่ลี่ไม้บังแดดยามเช้า



รูปที่ 62 บ้านจักรพงษ์

ที่มา: Jon Sun Hock Lim, *The Penang House and the Straits Architect 1887-1941* (Penang: Areca Books, 2015) ,58.

⁹⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ฉบับมีรูปภาพ* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2466), 30.

3.7.2 บ้านอัสสัมชัญ (Nova Scotia)

ไม่ปรากฏปีสร้าง เป็นบ้านของคอปูตัก ผู้นำในการดูแลธุรกิจของตระกูล ณ ระนองบนเกาะปีนัง โดยสร้างอยู่ด้านหลังของบ้านจักรพงษ์หันหน้าเข้าถนน ในปัจจุบันอาคารถูกรื้อถอนไปแล้ว รูปแบบอาคารเป็นการนำบ้านแบบบังกะโลมาผสมกับคฤหาสน์แบบตะวันตก ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมจากเศรษฐีชาวจีนในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 โดยใช้ผังอาคารและลดทอนประดับแบบจีน ที่เรียกอาคารในรูปแบบนี้ว่า Compradore mansion⁹⁹



รูปที่ 63 บ้านอัสสัมชัญ

ที่มา: Jon Sun Hock Lim, **The Penang House and the Straits Architect 1887-1941** (Penang: Areca Books, 2015) ,vi.

⁹⁹ The encyclopedia of Malaysia, 96.

3.7.3 บ้านฮาร์ดวิก (Hardwicke House)

เป็นบ้านพักอาศัยของคอซิมก๊อง (พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี) สร้างขึ้นในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2436¹⁰⁰ เป็นอาคารในรูปแบบ Compradore mansion เช่นเดียวกับบ้านอัษฎางค์ ตั้งอยู่บนถนน Northam ไม่ไกลจากบ้านจักรพงษ์ และบ้านอัษฎางค์



รูปที่ 64 Hardwicke House

ที่มา: เข้าถึงเมื่อ 16 พฤษภาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.pinterest.com/pin/330029478942602276/>



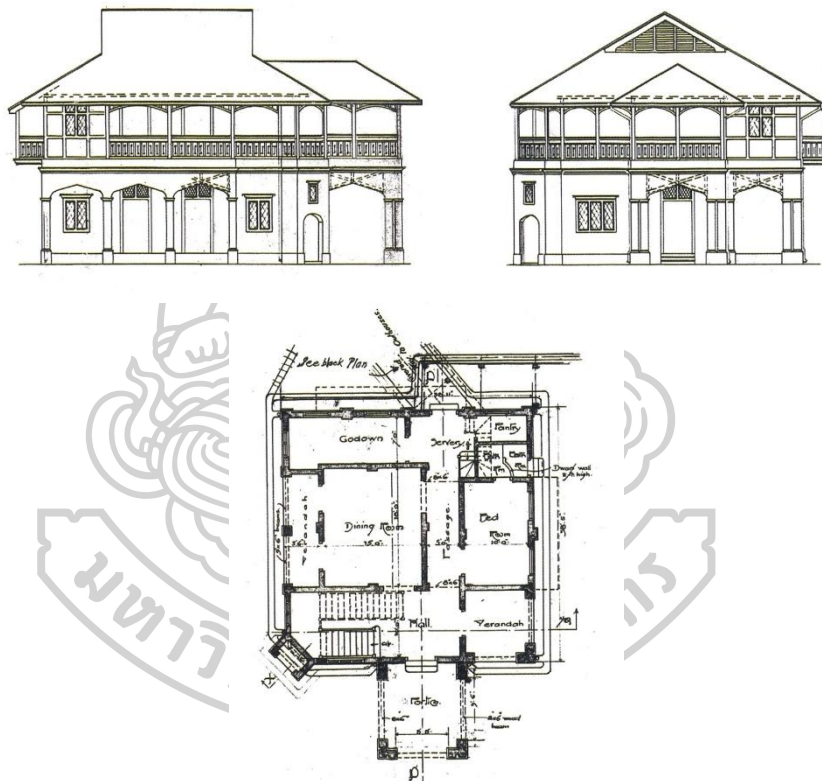
รูปที่ 65 Hardwicke House ในปัจจุบัน

ที่มา: โดยผู้วิจัย

¹⁰⁰ Khoo Su Nin, "The Chinese Residency," *Pulau Pinang A guide to the local way of life & culture of Penang* 3, 1 (1991): 22.

3.7.4 บ้านของคอยู่จ่าย

เป็นบ้านพักอาศัยของ คอยู่จ่าย(พระยารัษฎานุประดิษฐ์) ทายาทของคอซิมบี๊(พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี) ตั้งอยู่บนถนนโลแกน จำนวน 2 หลัง สร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2457 หลังที่ 1 เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน 2 ชั้น เป็นหลังคาที่เป็นหลังคามะนิลาที่เรียกเป็นภาษามลายูว่า Bumbung Perak¹⁰¹ โดยมีมุขทรงปั้นหยาด้านหน้าวิ่งชนผืนหลังคาหลัก ผังเป็นสี่เหลี่ยมเกือบจัตุรัส เมื่อผ่านมุขหน้าเข้าไปเป็นโถง เชื่อมเข้าห้องรับประทานอาหาร และห้องนอน 2 ห้องพร้อมห้องน้ำในตัวบริเวณชั้นล่าง¹⁰² โดยมีบันไดทางซ้ายของโถงแรก ส่วนด้านหลังของอาคารมีทางเดินเชื่อมไปยังพื้นที่บริการด้านหลังเป็นผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวชิดรั้วบ้าน



รูปที่ 66 บ้านของคอยู่จ่ายหลังที่ 1 ถนนโลแกน

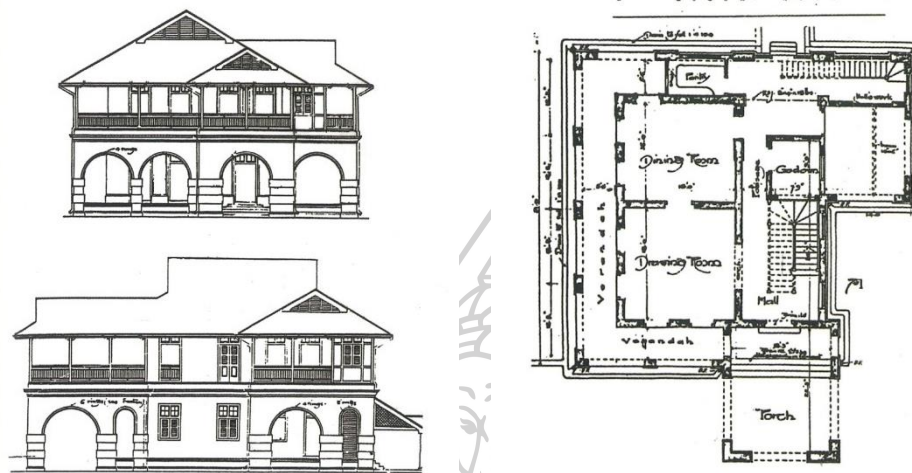
ที่มา: Jon Sun Hock Lim, **The Penang House and the Straits Architect 1887-1941** (Penang: Areca Books, 2015) ,75.

และในหลังที่ 2 เป็นอาคาร 2 ชั้น ทรงหลังคาแบบมนิลา สามารถแบ่งพื้นที่การใช้งานเป็น 2 ส่วนคืออาคารหลัก และพื้นที่บริการ ผังอาคารหลักเป็นรูปตัว L ที่มีมุขยื่นด้านหน้าโดยชิด

¹⁰¹ Jon Sun Hock Lim, **The Penang House and the Straits Architect 1887-1941** ,21.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน. 75.

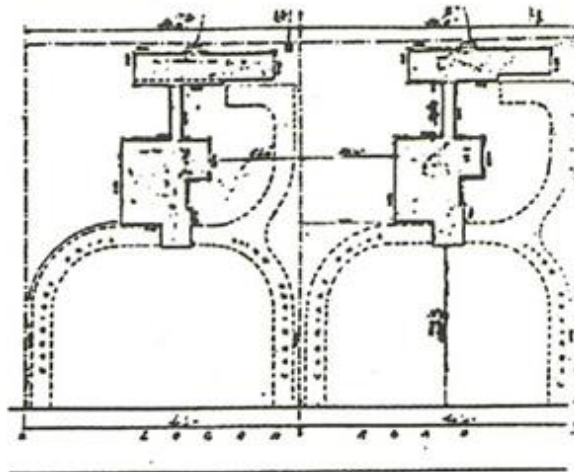
ริมฝั่งขวา และมีระเบียงทางเดินรอบฝั่งซ้ายอาคาร สามารถเข้าถึงห้องทำงานและห้องรับแขก ส่วนด้านหลังของอาคารมีทางเดินเชื่อมไปยังพื้นที่บริการด้านหลังเป็นผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวชิดรั้วบ้าน เช่นเดียวกับบ้านหลังที่ 1



รูปที่ 67 บ้านของคอยู่จ่ายหลังที่ 2 ถนนโลแกน

ที่มา: Jon Sun Hock Lim, **The Penang House and the Straits Architect 1887-1941**

(Penang: Areca Books, 2015) ,75.



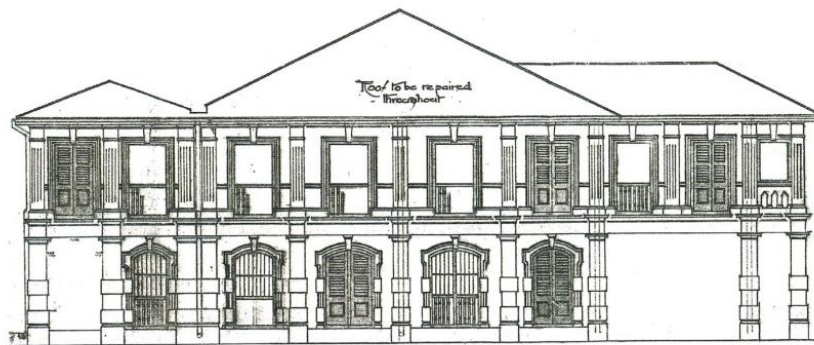
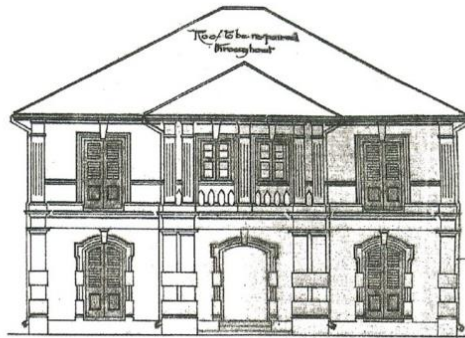
รูปที่ 68 ผังบริเวณบ้านคู่ของคอยู่จ่าย ถนนโลแกน

ที่มา: Jon Sun Hock Lim, **The Penang House and the Straits Architect 1887-1941**

(Penang: Areca Books, 2015) ,75.

3.7.5 บ้านของค้อยู่ตก

เป็นบ้านของค้อยู่ตก สร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2458 บนถนนพาร์คูฮาร์ เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา ผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นแนวยาว แบ่งเป็น 3 โถง มีบันได 2 ตำแหน่ง ตั้งอยู่บริเวณด้านซ้ายของห้องรับแขก และบริเวณด้านหลังอาคาร¹⁰³ รูปด้านอาคารมีการประดับซุ้มหน้าต่างและประตูเป็นซุ้มโค้ง และกรอบสี่เหลี่ยมที่มีคีย์สโตน (Key stone) ตกแต่งหน้าต่างที่บานยาวถึงพื้น



รูปที่ 69 รูปด้านของบ้านค้อยู่ตก ถนนพาร์คูฮาร์
ที่มา: Jon Sun Hock Lim, *The Penang House and the Straits Architect 1887-1941*
(Penang: Areca Books, 2015) ,76.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน. 76.



รูปที่ 70 บ้านของคองคอตก ถนนพาร์คูฮาร์
ที่มา: โดยผู้วิจัย

3.7.6 บ้านแฟร์มอนท์ (Fairmont House) ปีนังฮิลล์

เป็นบ้านพักตากอากาศของคองคอตก(พระยารัตนเศรษฐี)¹⁰⁴ สร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2469 ตั้งอยู่บนภูเขาที่ชื่อว่า ปีนังฮิลล์ ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับการสร้างบ้านพักตากอากาศของผู้มีฐานะและชาวตะวันตก โดยเป็นอาคารชั้นเดียว ยกพื้นสูง หลังคาเป็นทรงมนิลา มีมุขด้านหน้าเป็นแบบ Tetrastyle ก่อจากหิน ผังเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบ่งพื้นที่อาคารได้เป็น 3 ส่วนคือ พื้นที่นั่งเล่น ห้องนอนจำนวน 2 ห้อง และห้องรับประทานอาหาร¹⁰⁵



รูปที่ 71 บ้านแฟร์มอนท์ ปีนังฮิลล์

ที่มา: Jon Sun Hock Lim, *The Penang House and the Straits Architect 1887-1941* (Penang: Areca Books, 2015) ,143.

¹⁰⁴ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายสง่า ณ ระนอง, 19.

¹⁰⁵ Jon Sun Hock Lim, *The Penang House and the Straits Architect 1887-1941* ,143.

3.8 สรุป

ตระกูล ณ ระนองในช่วงตั้งแต่ระบบเหมามาเมืองจนถึงระบบมณฑลเทศาภิบาล มีสถานะผู้นำทางการเมืองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 โดยในช่วงระบบเหมามาเมืองนั้นทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนองได้เข้าครอบครองหัวเมืองใต้หลายเมืองด้วยกันจากการผูกขาดภาษีสินค้าเป็นหลัก ซึ่งการครองตำแหน่งเจ้าเมืองยังช่วยอำนวยความสะดวกในการทำธุรกิจส่วนตัว นำสินค้าจากหัวเมืองใต้ไปขายที่เกาะปีนัง ซึ่งขณะนั้นอยู่ในอาณานิคมของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ช่วงระบบเหมามาเมืองจึงเป็นเวลาที่ตระกูล ณ ระนองรุ่งเรืองที่สุด โดยสถาปัตยกรรมบ้านของตระกูล ณ ระนองในช่วงเวลานี้ในประเทศไทยหลงเหลือหลักฐานในปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งการใช้งานอาคารในช่วงเวลานี้ได้เป็น 2 ประเภท คือ การรับรองแขก ได้แก่ จวนเจ้าเมืองระนอง และเรือนรับรอง จังหวัดระนอง และการพักอาศัย ได้แก่ บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี จังหวัดตรัง และบ้านพระบูรพทิศอาทร จังหวัดระนอง ซึ่งอาคารที่ใช้สำหรับการรับรองแขกบุคคลสำคัญ เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชนชั้นนำ ซึ่งนำไปยังการช่วยเหลือทางการเมือง และการทำธุรกิจการค้าของตระกูล ณ ระนอง ซึ่งการรับรองแขกบุคคลสำคัญของตระกูล ณ ระนองยังส่งต่อไปถึงบ้านบนเกาะปีนัง ที่มีบ้านระนอง เพื่อเป็นที่พักสำหรับบุคคลสำคัญที่มาเยือนยังปีนัง

ในช่วงการปกครองหัวเมืองเปลี่ยนเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ถึงแม้สมาชิกในตระกูลรุ่นที่ 2 จะยังคงได้รับความไว้วางใจจากส่วนกลางในการรับตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลผู้ดูแลพื้นที่มณฑลในหัวเมืองใต้ในระบบใหม่ แต่ผลประโยชน์ที่เคยได้รับก็ลดน้อยลงมาก และเป็นเวลาที่สมาชิกในตระกูล เริ่มเข้าสู่รุ่นที่ 3 จึงเข้ามารับช่วงต่อทั้งตำแหน่งในราชการและการบริหารธุรกิจของตระกูล แต่ไม่ได้มีความรุ่งเรืองเท่ากับช่วงระบบเหมามาเมือง สถานะทางการเมืองที่ลดลงจากการเปลี่ยนแปลงระบบปกครองท้องถิ่นของสยาม และจำนวนสมาชิกของตระกูล ณ ระนองที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้สมาชิกในตระกูล ณ ระนองมีฐานะแตกต่างกัน ส่งผลให้บ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในประเทศไทยในช่วงเวลานี้จึงมีจำนวนน้อย โดยพบในปัจจุบันคือ บ้านพระดำรงสุจริตมหิศรภักดี จังหวัดระนอง ซึ่งเจ้าของบ้านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในตระกูลอย่างคองอยู่หึ่ง ผู้สืบทอดตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองระนองคนที่ 3 ของตระกูล ณ ระนอง

การที่ผลประโยชน์ที่ถูกลดลงจากบทบาททางการเมืองที่เปลี่ยนไป ตระกูล ณ ระนองจึงหันไปทำธุรกิจบนเกาะปีนังมากขึ้น จึงเกิดสถาปัตยกรรมบ้านของตระกูล ณ ระนองบนเกาะปีนังจำนวนมากในช่วงมณฑลเทศาภิบาลของสยาม โดยยังแบ่งการใช้งานเป็น 2 ประเภท คือการรับรองแขก

ได้แก่ บ้านจักรพงษ์ บ้านอัษฎางค์ บ้านแฟร์มอนท์ และใช้พักอาศัย ได้แก่ บ้านฮาร์ตวิก บ้านของค้อยู่
จ่าย และบ้านของค้อยู่ตก

เมื่อหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทายาทตระกูล ณ ระนอง มีความแตกต่าง
กันในฐานะทางการเมือง และการเงิน บ้านพักอาศัยในช่วงเวลานี้เป็นบ้านของทายาทรุ่นที่ 4 ซึ่งเป็น
การนำรูปแบบบ้านของรุ่นบิดา คือรุ่นที่ 3 มาเป็นต้นแบบในการสร้างบ้านพักอาศัยต่อมาโดยลดขนาด
ลงจากฐานะที่กระจายส่วนกันแล้ว ซึ่งจากการศึกษาจึงเป็นถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตระกูล
ณ ระนองที่แปรผันตรงกับสถานการณ์ทางการเมือง และฐานะของตระกูล ณ ระนองในช่วงเวลานั้นๆ



บทที่ 4

วิเคราะห์สถาปัตยกรรม

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านพักอาศัยช่วงแรกของตระกูล ณ หนองใต้ได้รับอิทธิพลจากจีนและตะวันตก ซึ่งอาคารในช่วงระบบเหมาเมือง พบเป็นเรือนแถวสำหรับพักอาศัย และใช้บ้านคฤหาสน์ที่ตกแต่งแบบตะวันตกในการรับรองแขก ต่อมาเริ่มสร้างบ้านพักอาศัยเป็นอาคารเดี่ยวในรูปแบบบ้านบังกะโล โดยใช้วัสดุการก่อสร้างในท้องถิ่น คือ ไม้เป็นส่วนมาก และพัฒนามาเป็นการสร้างอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ เมื่อระบบเหมาเมืองถูกยกเลิก และนำระบบมณฑลเทศาภิบาลเข้ามาปกครองหัวเมือง พบบ้านบังกะโลก่ออิฐฉาบปูน ประดับประดาด้วยปูนปั้นแบบตะวันตกของทายาทตระกูล ณ หนองที่มีบทบาทสำคัญในการทำธุรกิจส่วนกลางของตระกูล ณ หนอง ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมในนายทุนชาวจีนทั้งบนหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก จนกระทั่งประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475 สถานะทางการเมืองของตระกูล ณ หนองของทายาทตระกูล ณ หนองถูกลดบทบาทไปมาก พบบ้านแบบบังกะโลครึ่งปูนครึ่งไม้ คล้ายคลึงกับบ้านแบบบังกะโลในช่วงระบบเหมาเมือง

โดยจากการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ หนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก จำนวน 8 หลังสามารถแบ่งรูปแบบอาคารออกได้เป็น 4 รูปแบบดังนี้

รูปแบบที่ 1

- จวนเจ้าเมืองระนอง จ.ระนอง
- อาคารรับรอง จวนเจ้าเมืองระนอง จ.ระนอง

รูปแบบที่ 2

- บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี จ.ตรัง
- บ้านพระบูรพทิศอาทร จ.ระนอง

รูปแบบที่ 3

- บ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี จ.ระนอง

รูปแบบที่ 4

- บ้านทายาท ณ หนองรุ่นที่ 4 จำนวน 3 หลัง จ.ระนอง

ต่อไปจะได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบและพัฒนาการของบ้านพักอาศัยตระกูล ณ หนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกตามประเด็นการวิเคราะห์ต่อไปนี้

- รูปแบบอาคาร
- แผนผังอาคาร

- การวางผังบริเวณอาคาร
- วัสดุการก่อสร้าง
- การเปรียบเทียบรูปแบบอาคาร

4.1 รูปแบบอาคาร

รูปแบบที่ 1

อาคารในรูปแบบนี้นั้นมีขนาดใหญ่และเพดานสูงโปร่งกว่าอาคารพักอาศัย รูปแบบอาคารเป็นการนำตึกแถวและบ้านบังกะโลมาผสมผสานกัน โดยประดับตกแต่งองค์ประกอบอาคารด้วยลวดลายของจีนและตะวันตกอย่างสวยงาม เพื่อแสดงฐานะที่ร่ำรวยของเจ้าของบ้าน

รูปแบบที่ 2

รูปแบบบ้านพักอาศัยที่ 2 เป็นบ้านแบบบังกะโล มีลักษณะรูปแบบอยู่ระหว่างแบบปั้นงระยะตันและแบบสรรค์ผสมนิยมช่องแคบ โดยมีขนาดเล็กกว่าและแตกต่างจากรูปแบบที่ 1 ตรงที่มีการประดับตกแต่งอย่างเรียบง่าย มีเพียงหัวเสาแบบตะวันตกที่รับมุขด้านหน้า เป็นอาคารทรงปั้นงระยะตัน หลังคาจั่วมุขด้านหน้า หรือทั้งด้านหน้าและด้านหลังวิ่งชนกับหลังคาผืนหลัง มีหน้าต่างลูกกรงแบบจีนที่ปิดด้วยบานเปิดบานเกล็ดในชั้นล่าง ส่วนในชั้น 2 เป็นหน้าต่างยาวถึงพื้นและช่องลมบานเกล็ดไม้เพื่อเปิดระบายอากาศ

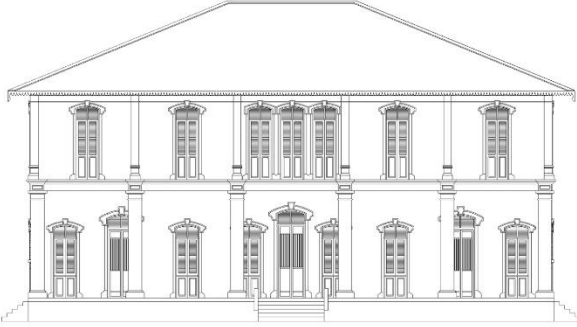

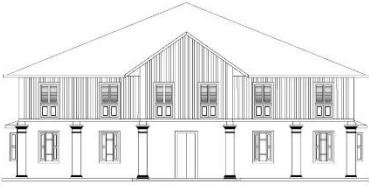
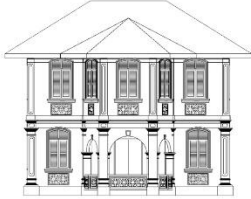
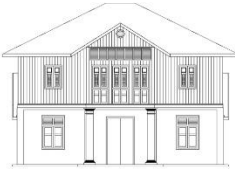
รูปแบบที่ 3

อาคารรูปแบบที่ 3 เป็นบ้านบังกะโลในแบบสรรค์ผสมนิยมช่องแคบ ก่อสร้างด้วยวัสดุที่คงทนถาวรมากขึ้น อาคารมีขนาดเล็กกว่ารูปแบบที่ 2 แต่การประดับตกแต่งกลับมีมากกว่าเช่น การทำคอนกรีตหล่อเป็นลายมาประดับอาคาร การประดับตกแต่งอาคารใช้ลวดลายปูนปั้นบนกรอบประตูหน้าต่าง และบนผนัง นอกจากนี้ยังมีลูกเล่นในการออกแบบอาคารโดยทำมุขด้านหน้าเป็นรูปโค้ง และเริ่มมีการนำวัสดุชนิดใหม่เข้ามาใช้ เช่น กระเบื้องลายเรขาคณิต กระเบื้องหินอ่อน เป็นต้น

รูปแบบที่ 4

เป็นรูปแบบที่พบมากในเมืองระนองโดยเป็นบ้านบังกะโลลักษณะเดียวกันกับบ้านตระกูล ณ ระนองรูปแบบที่ 2 แต่อาคารมีขนาดเล็กกว่าใกล้เคียงกับขนาดของบ้านในรูปแบบที่ 3 ขนาดที่ย่อมลงนี้เป็นไปได้ว่าเนื่องจากงบประมาณที่จำกัด และเนื่องจากสร้างขึ้นด้วยเทคโนโลยีการก่อสร้างทันสมัยมากขึ้น ผนังอิฐจึงขนาดลดลงได้ แต่ยังคงใช้เสาก่ออิฐประดับปูนแบบตะวันตกเป็นองค์ประกอบรับมุขด้านหน้า รูปแบบประตู และหน้าต่างมีลักษณะคล้ายคลึงกับของบ้านในรูปแบบที่ 2

ตารางที่ 3 รูปด้านอาคารทั้ง 4 รูปแบบ

รูปแบบ	รูปด้านอาคาร
รูปแบบที่ 1	
รูปแบบที่ 2	 
รูปแบบที่ 3	
รูปแบบที่ 4	

4.2 แผนผังอาคาร

รูปแบบที่ 1

บ้านในรูปแบบที่ 1 หลงเหลือหลักฐานน้อยมาก แต่สามารถสันนิษฐานรูปแบบได้จากซากฐานอาคารที่หลงเหลืออยู่ และเปรียบเทียบกับผังอาคารคฤหาสน์ที่เกาะปินัง¹⁰⁶ บ้านตระกูล ณ ระนอง ในรูปแบบที่ 1 นี้ไม่ปรากฏลาน (ฉิมแจ้) ในบริเวณบ้าน แต่มีพื้นที่สำหรับงานบริการด้านข้างอาคาร บ้านในรูปแบบที่ 1 มีพื้นที่การใช้งานเป็นอาคารหลักเพียงอาคารเดียวโดย แบ่งเป็น 3 ห้อง มีบันไดภายในอาคารบริเวณโถงด้านหลัง และมีพื้นที่ใช้งานขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตามการใช้งานในที่ที่ยังไม่ใช่สำหรับอยู่อาศัย แต่เป็นที่รับรองแขก

รูปแบบที่ 2

ผังอาคารของบ้านรูปแบบที่ 2 สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ เรือนหลัก และเรือนครัว ซึ่งเชื่อมกันด้วยระเบียงทางเดิน หรือห้องเชื่อมต่อชนาบด้วยลานเอนกประสงค์และบ่อน้ำ การจัดวางเรือนครัวพบทั้งแบบที่วางอยู่ด้านข้างอาคารหลัก และแบบที่วางอยู่ทางด้านหลัง ที่ยังมีเตาทำอาหารแบบจีน อาคารหลักมีมุขหน้ายื่นออกมาเพื่อเป็นที่เทียบรถยนต์ ผังชั้น 2 มีแบบที่มีระเบียงรอบ และแบบที่ทำให้ระเบียงเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ในอาคาร

รูปแบบที่ 3

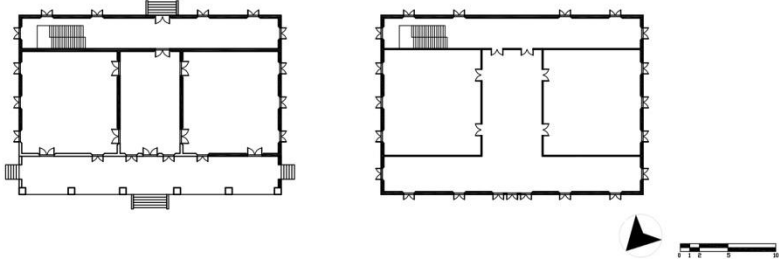
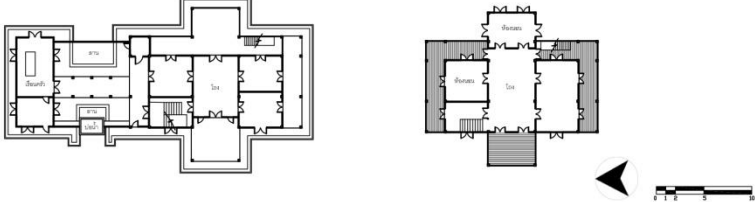
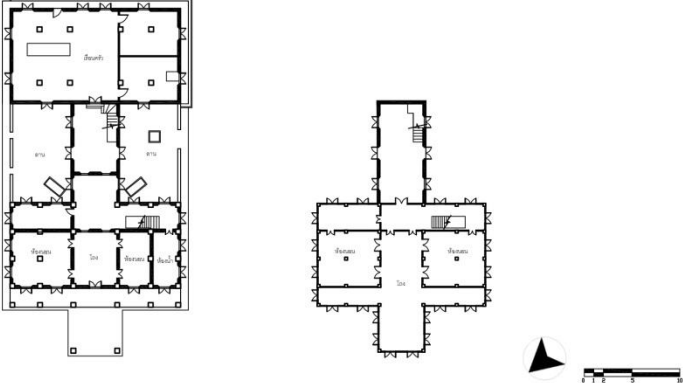
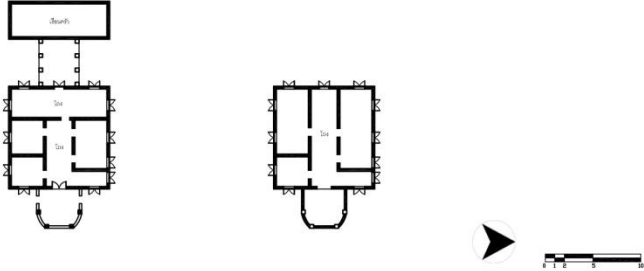
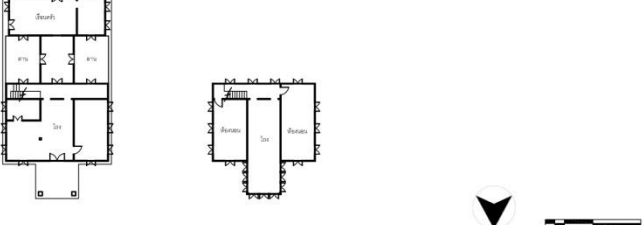
พื้นที่การใช้งานของรูปแบบที่ 3 ใกล้เคียงกับบ้านในรูปแบบที่ 2 แต่ทางเดินหน้าอาคารและระเบียงรอบบริเวณชั้น 2 ถูกกั้นผนังกลายเป็นพื้นที่ในอาคาร ผังอาคารยังคงสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคืออาคารหลัก และเรือนครัว โดยมีทางเดินเชื่อมต่อชนาบด้วยลาน 2 ข้าง เนื่องจากบ้านในรูปแบบนี้ของตระกูล ณ ระนองเหลือจำนวนน้อย และทรุดโทรมจึงไม่พบรายนามที่นิยมทำในบ้านรูปแบบที่ 1 และ 2

รูปแบบที่ 4

ผังอาคารบ้านในรูปแบบที่ 4 คล้ายกับแบบที่ 2 แต่มีขนาดเล็กลง

¹⁰⁶ CHUNG KENG KWEE MANSION เกาะปินัง ประเทศมาเลเซีย

ตารางที่ 4 แสดงผังอาคารทั้ง 4 รูปแบบ

รูปแบบ	ผังพื้นที่
รูปแบบที่ 1	
รูปแบบที่ 2	
	
รูปแบบที่ 3	
รูปแบบที่ 4	

โดยลักษณะผังบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองที่น่าสนใจ ได้แก่ ทางเดิน 5 ฟุต รางน้ำ บริเวณภายนอกอาคาร และมุขหน้าอาคาร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ทางเดิน 5 ฟุต(Five footway)



เรือนรับรอง จวนเจ้าเมือง

บ้านพระบูรพทิศอาทร

รูปที่ 72 ผังอาคารที่มีทางเดิน 5 ฟุต

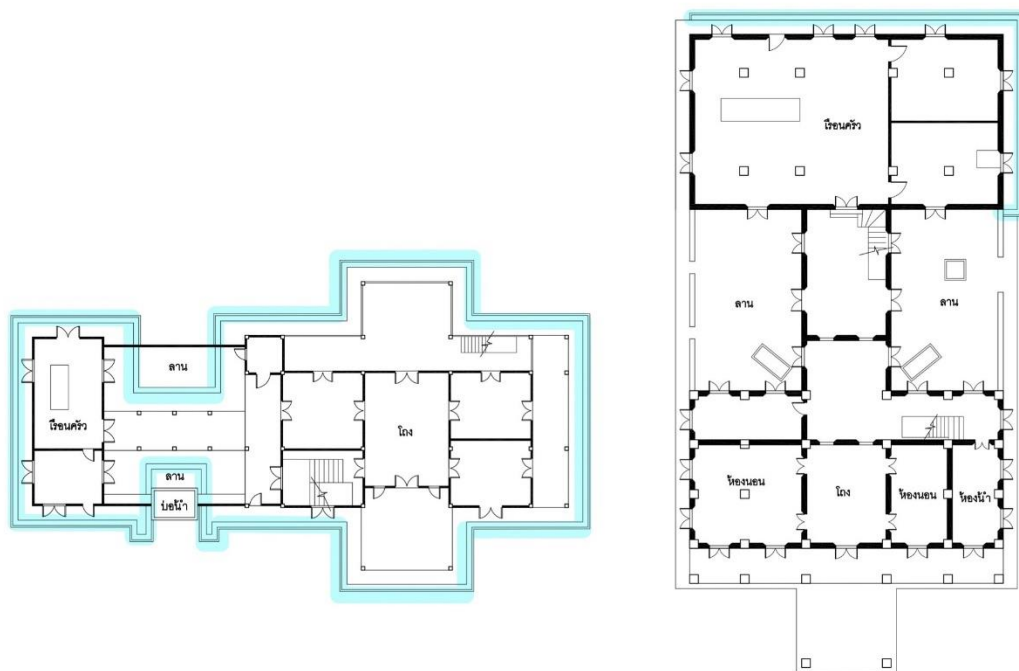
ทางเดิน 5 ฟุต(Five footway) หรือห่อคากี้ ในภาษาจีนฮกเกี้ยน เป็นทางเดินบริเวณด้านหน้าอาคารที่นิยมในตึกแถวในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากสิงคโปร์ที่มีการออกกฎหมายโดยรัฐบาลประเทศอังกฤษเมื่อปีพ.ศ. 2365 ที่กำหนดให้ตึกแถวต้องมีระเบียบบริเวณด้านหน้าอาคาร ขนาดความกว้างอย่างน้อย 5 ฟุต¹⁰⁷ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมนี้เป็นที่แพร่หลายในประเทศอาณานิคมอังกฤษบริเวณคาบสมุทรมลายู ซึ่งหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกของสยามได้รับอิทธิพลรูปแบบนี้ผ่านการติดต่อการค้าระหว่างประเทศ

ทางเดิน 5 ฟุต ที่ปรากฏในบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนอง พบได้ในบ้านรูปแบบที่ 1 และ 2 จำนวน 2 หลัง

¹⁰⁷ ปรีชญัน สายสาครเรศ, "อิทธิพลที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมย่านเมืองเก่าภูเก็ต" วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547, 85.

รางน้ำบริเวณภายนอกอาคาร

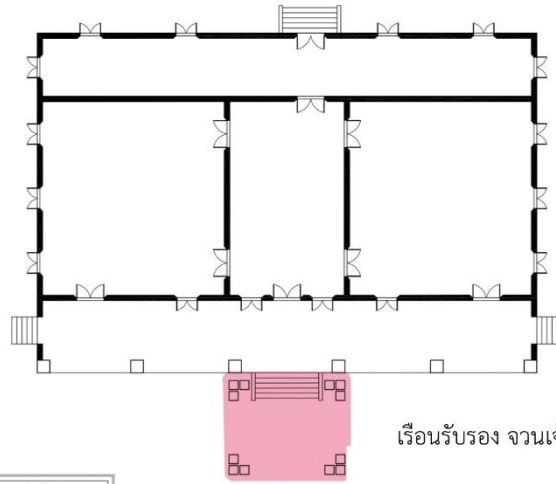
รางน้ำบริเวณภายนอกอาคาร พบในบ้านรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2 เป็นเส้นทางนำน้ำไปใช้งาน เช่น จวนเจ้าเมืองชักน้ำจากแหล่งน้ำแร่เข้าไปในพื้นที่จวน นอกจากด้านการใช้งานแล้วการมีน้ำไหลในบริเวณตัวบ้านยังถือเป็นฮวงจุ้ยที่ดี สายน้ำที่ไหลเข้าเปรียบเสมือนการสะสมลมปราณ และการสะสมความมั่งคั่งอย่างสม่ำเสมอ¹⁰⁸



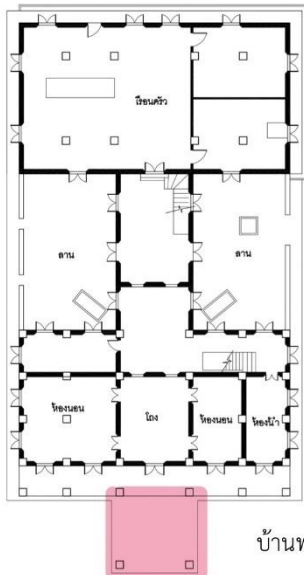
รูปที่ 73 ผังรางน้ำของบ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี(ซ้าย) และบ้านพระบูรพทิศอาทร(ขวา)
มุขหน้าของอาคาร

พบอาคารที่มีมุขหน้าในบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในบ้านรูปแบบที่ 2-4 ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมอย่างมากในบ้านของเศรษฐีชาวจีนในช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นต้นไป ซึ่งบ้านในรูปแบบที่ 1 ของตระกูล ณ ระนองถูกต่อเติมมุขด้านหน้าในภายหลังเพื่อรับกระแสความนิยมในการใช้รถยนต์ โดยบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองพบการใช้งานพื้นที่มุขของอาคารเป็น 2 แบบคือ การใช้งานเป็นพื้นที่เทียบรถ เพื่อรับกับการนำรถม้าและรถยนต์เข้ามาจอดบริเวณหน้าบ้าน และโถงหน้าอาคาร ในกรณีที่ไม่ได้ต้องการพื้นที่จอดพักรถแต่ต้องการทำมุขหน้าเพื่อเน้นแนวแกนในรูปด้านอาคาร

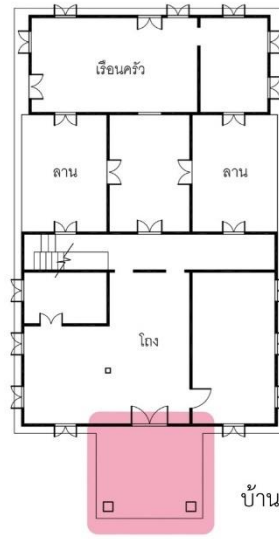
¹⁰⁸ Didier Millet, ed., **The Encyclopedia of Malaysia, Architecture Vol.5** 4th ed. (Singapore: Archipelago, 2003), 49.



เรือนรับรอง จวนเจ้าเมือง

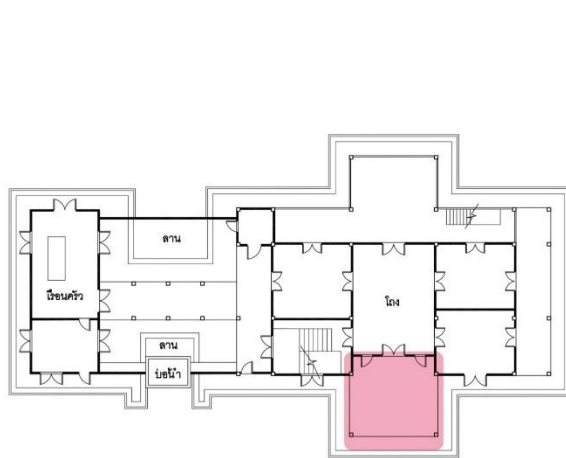


บ้านพระบูรพทิศอาทร

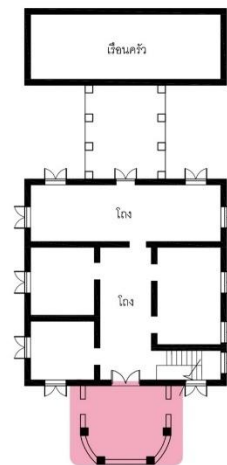


บ้านพระศรีโลหภูมิ

รูปที่ 74 ผังบ้านพักอาศัยที่มีมุขสำหรับจอดไฟกรถ



บ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

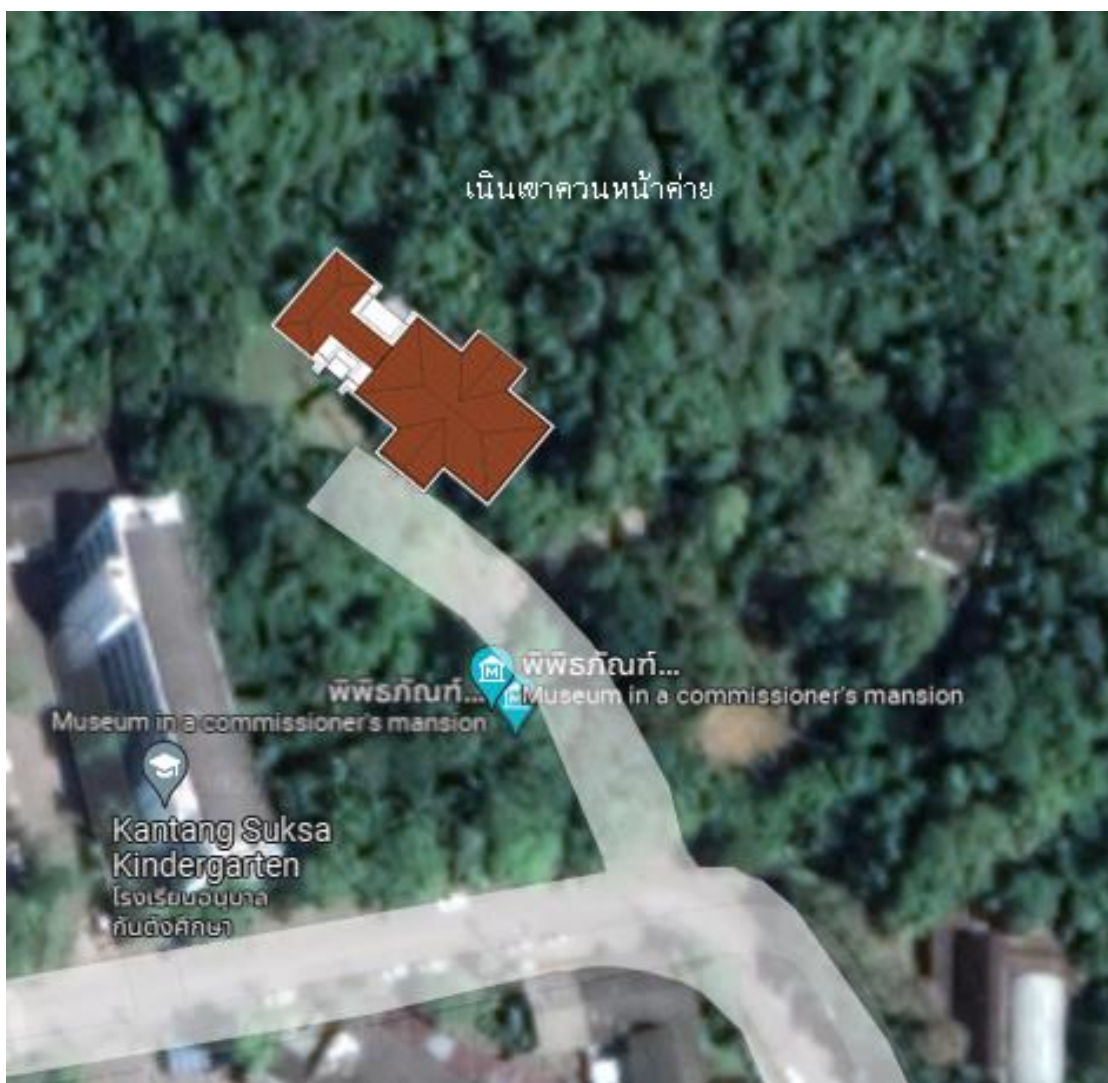


บ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี

รูปที่ 75 ผังบ้านพักอาศัยที่มีมุขเป็นโถง

4.3 การวางผังบริเวณ

การวางตำแหน่งบ้านของตระกูล ณ ระนอง ในรูปแบบที่ 1-3 ให้ความสำคัญกับเรื่องความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย โดยบ้านรูปแบบที่ 1 วางอาคารหันหน้าหาภูเขา และหันด้านข้างออกถนน และบ้านในรูปแบบที่ 2 และ 3 มีการวางผังพิงภูเขา นั้นหมายความว่าพื้นที่ด้านหลังบ้านจะยกสูงขึ้นกว่าด้านหน้าเสมอ ลักษณะการออกแบบเช่นนี้มีความเชื่อว่า ช่วยเสริมสร้างวาสนาให้แก่ผู้อาศัย¹⁰⁹



รูปที่ 76 ผังบ้านพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (ด้านหลังอาคารเป็นเนินเขา)

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน. 49.



รูปที่ 77 ผังบ้านพระบูรพทิศอาทร

บ้านตระกูล ณ ระนองในรูปแบบที่ 2-4 รับอิทธิพลตะวันตกจากพื้นที่หน้าอาคาร ที่เป็นสนามโล่ง โดยมีถนนวิ่งรอบพื้นที่สนามหญ้าหน้าบ้าน สำหรับการนำรถยนต์เข้ามาจอดในบริเวณมุขหน้าบ้าน โดยบ้านของตระกูล ณ ระนองพบเพียงสนามหญ้ารูปร่างกลมเท่านั้น

4.4 วัสดุการก่อสร้าง

ตารางที่ 5 แสดงวัสดุการก่อสร้าง

รูปแบบ	รายละเอียดวัสดุ	
รูปแบบที่ 1	หลังคา	<ul style="list-style-type: none"> ○ หลังคาเป็นทรงปั้นหยา หรือหลังคาทรงจั่ว ○ วัสดุผนังด้วยใบจาก หรือกระเบื้องดินเผาแบบจีน
	ผนัง	<ul style="list-style-type: none"> ○ ผนังภายนอกเป็นดินผสมกรวดอัดกันเป็นชั้นหรือผนังก่ออิฐฉาบด้วยปูนขาว ○ ผนังภายในเป็นผนังไม้
	พื้น	<ul style="list-style-type: none"> ○ พื้นชั้นล่างเป็นการใช้กระเบื้องดินเผา ○ พื้นชั้น 2 เป็นโครงสร้างไม้ที่ปูด้วยแผ่นไม้
รูปแบบที่ 2	หลังคา	<ul style="list-style-type: none"> ○ หลังคาอาคารหลักเป็นทรงปั้นหยา มีมุขจั่ววิ่งเข้าไปชนกับหลังคาหลัก ○ หลังคาเรือนครัว เป็นหลังคาทรงปั้นหยา อาจมีการยกหลังคาจั่วเล็กน้อยเพื่อระบายอากาศ ○ วัสดุผนังด้วยกระเบื้องดินเผาแบบจีน
	ผนัง	<ul style="list-style-type: none"> ○ ผนังภายนอกชั้นล่างผนังก่ออิฐฉาบด้วยปูนขาว หรือผนังไม้ตีตามตั้งทับแนว ○ ผนังภายนอกชั้น 2 เป็นไม้ตีตามตั้งทับแนว ○ ผนังภายในเป็นผนังไม้ตีตามตั้ง ด้านบนมีช่องลมไม้ตีตาราง
	พื้น	<ul style="list-style-type: none"> ○ พื้นชั้นล่างเป็นการใช้กระเบื้องดินเผา หรือพื้นคอนกรีตขัดมันเรียบ ○ พื้นชั้น 2 เป็นโครงสร้างไม้ที่ปูด้วยแผ่นไม้

รูปแบบ	รายละเอียดวัสดุ	
รูปแบบที่ 3	หลังคา	<ul style="list-style-type: none"> ○ หลังคาอาคารหลักเป็นทรงปั้นหยา มีมุขจั่วหรือปั้นหยาพุ่งเข้าไปชน ○ หลังคาเรือนครัว เป็นหลังคาทรงปั้นหยา อาจมีการยกหลังคาจั่วเล็กน้อยเพื่อระบายอากาศ ○ วัสดุผนังด้วยกระเบื้องดินเผาแบบจีน
	ผนัง	<ul style="list-style-type: none"> ○ ผนังภายนอกผนังก่ออิฐฉาบด้วยปูน ○ ผนังภายในเป็นผนังก่ออิฐฉาบด้วยปูน
	พื้น	<ul style="list-style-type: none"> ○ พื้นชั้นล่างเป็นการใช้หินอ่อน ○ พื้นชั้น 2 เป็นโครงสร้างไม้ที่ปูด้วยแผ่นไม้ หรือหินอ่อน
รูปแบบที่ 4	หลังคา	<ul style="list-style-type: none"> ○ หลังคาอาคารหลักเป็นทรงปั้นหยา มีมุขจั่ววิ่งเข้าไปชนกับหลังคาหลัก ○ หลังคาเรือนครัว เป็นหลังคาทรงปั้นหยา ○ วัสดุผนังด้วยกระเบื้องลอน
	ผนัง	<ul style="list-style-type: none"> ○ ผนังภายนอกชั้นล่างผนังก่ออิฐฉาบปูน ○ ผนังภายนอกชั้น 2 เป็นไม้ตีตามตั้ง ○ ผนังภายในเป็นผนังไม้ตีตามตั้ง ด้านบนมีช่องลมไม้ตีตาราง
	พื้น	<ul style="list-style-type: none"> ○ พื้นชั้นล่างเป็นพื้นคอนกรีตขัดมันเรียบ ผนังภายในแบบกระเบื้องดินเผา และหินขัดมัน ○ พื้นชั้น 2 เป็นโครงสร้างไม้ที่ปูด้วยแผ่นไม้

4.5 การเปรียบเทียบรูปแบบอาคาร






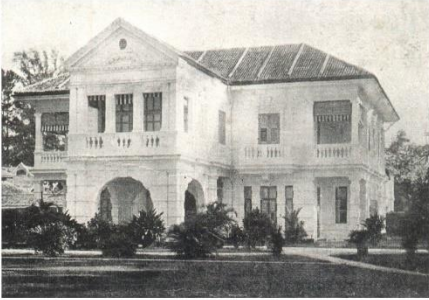
สมาชิกที่สำคัญของตระกูล ตระกูล ณ ระนอง ที่ดูแลธุรกิจทั้งในหัวเมืองใต้ และบนเกาะปีนัง มักมีบ้านพักอาศัยในทั้ง 2 แห่ง เช่น คอซิมบี้(พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี) เป็นผู้ที่มีส่วนในการดูแลธุรกิจส่วนรวมของตระกูล หรือคอยุดก ทายาทคอซิมขิม(พระยาอภัยภูงคตทิสรักรักษา)ที่ดูแลธุรกิจที่เกาะปีนัง ในที่ที่จะได้เปรียบเทียบรูปแบบอาคารเพื่อวิเคราะห์ถึงรูปแบบร่วม พัฒนาการทางรูปแบบ และความแตกต่างระหว่างบ้านพักอาศัยในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก และบ้านพักอาศัยบนเกาะปีนัง โดยแบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 ช่วงเวลาดังนี้




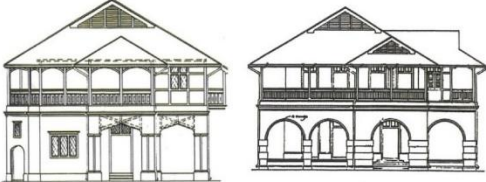


- 1) **ก่อนปีพ.ศ. 2435** ในช่วงการปกครองหัวเมืองเป็นระบบเหมาเมือง เป็นช่วงเวลาที่ตระกูล ณ ระนองรับผลประโยชน์จากการรับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองมากที่สุด รูปแบบของบ้านพักอาศัยในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก คือบ้านในรูปแบบที่ 1 เป็นบ้านพักอาศัยในรูปแบบเรือนแถว ใช้วัสดุก่อสร้างด้วยวัสดุท้องถิ่นเช่น ไม้ และใบจาก โดยมีอาคารคฤหาสน์ก่ออิฐอิทธิพลตะวันตกเป็นที่รับรองแขก ในเวลาถัดมามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้านพักอาศัยแทนการอาศัยในตึกแถว เป็นในรูปแบบที่ 2 บ้านแบบบังกะโลที่ก่อสร้างด้วยไม้ หรือครึ่งปูนครึ่งไม้ ที่ไม่ได้มีการประดับตกแต่งอาคารมากนัก รูปแบบของบ้านพักอาศัยในเกาะปีนัง เป็นบ้านแบบบังกะโลในรูปแบบสรรค์ผสมสานนิยมช่องแคบระยะต้น ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอิทธิพลตะวันตก เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน ใช้เป็นทั้งที่รับรองแขกและที่พักอาศัยเมื่อมาที่เกาะปีนัง
- 2) **พ.ศ. 2435-2475** ช่วงการปกครองหัวเมืองในระบบมณฑลเทศาภิบาล เป็นช่วงที่ระบบเหมาเมืองถูกยกเลิก ทายาทรุ่นที่ 3 ของตระกูล ณ ระนองจึงหันไปทำธุรกิจบนเกาะปีนังมากขึ้นร่วมมือกับกลุ่มผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยนที่เกาะปีนังและชาวตะวันตก สังเกตได้ว่าในช่วงเวลานี้ปรากฏบ้านของตระกูล ณ ระนองบนเกาะปีนังมากกว่าบนหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกในสยาม รูปแบบของบ้านพักอาศัยในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก เป็นบ้านแบบบังกะโลในรูปแบบสรรค์ผสมสานนิยมช่องแคบระยะต้น โดยใช้วัสดุการก่อสร้างที่มีความแข็งแรงมากขึ้นโดยเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน 2 ชั้น ที่มีการทำลวดลายปูนประดับบนรูปด้านอาคารแบบตะวันตก รูปแบบของบ้านพักอาศัยในเกาะปีนัง บ้านพักตระกูล ณ ระนองในช่วงเวลานี้แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบคือ บ้านแบบบังกะโลในรูปแบบสรรค์ผสมสานนิยมช่องแคบระยะต้น และรูปแบบบ้านพักอาศัยจากบังกะโลมาผสมกับคฤหาสน์แบบตะวันตก
- 3) **หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475** เป็นช่วงที่ตระกูล ณ ระนองมีสมาชิกในตระกูลจำนวนมาก ผู้คนในตระกูลและกระจายไปทำมาหากินในพื้นที่ต่างๆ เช่น

กรุงเทพฯ สิงคโปร์ ไม่ได้ใกล้ชิดกันเช่นเดิม เป็นการยากที่จะสำรวจบ้านของตระกูล ณ ระนองในช่วงนี้ได้อย่างครบถ้วน บ้านพักอาศัยของทายาทตระกูลรุ่นที่ 4 พบในจังหวัดระนองเท่านั้น

รูปแบบของบ้านพักอาศัยในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก รูปแบบบ้านพักอาศัยในช่วงเวลานี้นั้น มีลักษณะบ้านแบบบังกะโลคล้ายกับบ้านพักอาศัยรูปแบบที่ 2 ในระบบหมาเมือง ทั้งในด้านรูปแบบและวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง แต่มีขนาดอาคารที่เล็กลง

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบรูปแบบบ้านพักตระกูล ณ ระนอง

ปีก่อสร้าง	หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก	เกาะปีนัง
ก่อนปีพ.ศ. 2435		
		
		
		
		

ปีก่อสร้าง	หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก	เกาะปีนัง
<p>ปีพ.ศ. 2435-2475</p>		    

ปีก่อสร้าง	หัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก	เกาะปีนัง
หลังปีพ.ศ. 2475		

4.6 สรุป

การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมพบว่าบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก สามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบโดยได้ผลการศึกษาดังนี้

รูปแบบที่ 1

เป็นอาคารที่ถูกสร้างขึ้นในจวนเจ้าเมืองระนอง ช่วงทนายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนองเริ่มเข้าสืบทอดบทบาททางการเมืองและการทำธุรกิจการค้าระหว่างหัวเมืองใต้และเกาะปีนัง เป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียว มุงด้วยหลังคาจากใช้อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ โดยทนายาทรุ่นที่ 2 ได้นำกระแสนิยมในการสร้างอาคารอิทธิพลตะวันตกจากเกาะปีนัง ที่แสดงถึงฐานะความมั่งคั่งของเจ้าของบ้าน โดยการใช้งานอาคารลักษณะนี้ของตระกูล ณ ระนองนั้นไม่ได้เป็นที่พักอาศัย แต่ใช้เป็นที่รับรองแขกสำคัญ

มีลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่ เพดานสูงโปร่ง วัสดุในการก่อสร้างมักใช้วัสดุไม้เป็นหลัก ผสมกับการใช้อิฐ หิน และดิน ซึ่งการใช้ดินนั้นเป็นการรับอิทธิพลจากชาวจีนฮกเกี้ยน หลังคาหลักเป็นทรงปั้นหย่าหรือหลังคาทรงจั่ว มุงด้วยจาก ใช้วัสดุปูพื้นเป็นกระเบื้องดินเผาที่เรียกว่า กระเบื้องหน้าวัว และใช้หินธรรมชาติประดับบริเวณฐานอาคารซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่สำคัญของสถาปัตยกรรมของตระกูล ณ ระนองในจังหวัดระนองในช่วงระบบเหมาเมือง พื้นที่การใช้งานอาคารไม่ปรากฏหลักฐานสันนิษฐานว่าพื้นที่การใช้งานถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตรงกลางเป็นโถงเชื่อมกับพื้นที่การใช้งานทั้ง 2 ฝั่ง ไม่มีลาน(ฉิมแจ้)ในอาคาร โดยมีทางเดินห้าฟุต(หง่อคากี้)ด้านหน้าอาคาร และโถงทางเดินด้านหลัง

รูปแบบที่ 2

อาคารในรูปแบบที่ 2 นั้นเป็นบ้านพักอาศัยที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงทวายทในตระกูล ณ ระนอง เริ่มเข้ารับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองอื่น ๆ ในหัวเมืองใต้ ซึ่งบ้านในรูปแบบที่ 2 เป็นบ้านพักอาศัยคนของตระกูล ณ ระนองที่ออกไปรับราชการในพื้นที่อื่น หรือบุคคลที่แต่งงานออกไปสร้างครอบครัวจึงสร้างอาคารขึ้น บ้านพักอาศัยในรูปแบบนี้จึงมีความเรียบง่าย และใช้วัสดุที่ใช้เวลาในการก่อสร้างน้อย

โดยเป็นบ้านแบบบังกะโล เป็นอาคาร 2 ชั้นก่อสร้างด้วยวัสดุไม้ทั้งหลัง หรือเป็นอาคารครึ่งก่ออิฐถือปูนครึ่งไม้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องกาบกล้วยดินเผา การประดับตกแต่งอาคารยังมีไม่มาก มีเพียงการนำรูปแบบเสาแบบตะวันตกเข้ามาเท่านั้น โดยองค์ประกอบอาคารยังคงใช้รูปแบบจีนและเรือนพื้นถิ่นมากกว่า ผังอาคารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ เรือนหลัก และเรือนครัว ถูกเชื่อมกันด้วยระเบียงทางเดิน หรือห้องเชื่อมต่อขนานโตนลานเอนกประสงค์และบ่อน้ำ อาคารหลักมีมุขหน้ายื่นออกมาเพื่อนำรถยนต์หรือรถม้าเข้ามาเทียบ ผังชั้น 2 พบอาคารที่มีระเบียงรอบ และไม่มีระเบียง

รูปแบบที่ 3

บ้านพักอาศัยในรูปแบบที่ 3 นั้นสร้างในช่วงระบบมณฑลเทศาภิบาลของตระกูล ณ ระนอง ตรงกับช่วงบ้านแบบคฤหาสน์ที่ถูกเรียกว่า อังหม่อหลาว ได้รับความนิยมในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกในช่วงปีพ.ศ. 2444-2500 ซึ่งบ้านของตระกูล ณ ระนองในช่วงเวลานี้นับพบเป็นจำนวนน้อยในประเทศไทย เนื่องจากรุ่นที่ 3 ของตระกูล ณ ระนองเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองและธุรกิจการค้าตระกูล ณ ระนองกลายเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ทำให้เงินส่วนกลางจากกงสีถูกแบ่งเป็นส่วนย่อยลง และไม่ใช่สมาชิกทุกคนในตระกูล ณ ระนองจะมีฐานะร่ำรวยเช่นในรุ่นที่ 2 บ้านพักอาศัยจึงเป็นไปตามฐานะของเจ้าของบ้าน บ้านลักษณะนี้จึงต้องเป็นของสมาชิกตระกูลคนสำคัญที่ยังมีบทบาทมากในตระกูล ณ ระนอง

บ้านในลักษณะนี้เป็นบ้านแบบบังกะโล 2 ชั้น เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน มีการประดับตกแต่งอาคารด้วยลวดลายปูนปั้นแบบตะวันตกบนเสาอาคาร ชุ่มหน้าต่าง และชุ่มโค้ง ผนังมีลักษณะเช่นเดียวกับรูปแบบที่ 2 ซึ่งถูกแบ่งเป็นอาคารหลัก และเรือนครัว

รูปแบบที่ 4

บ้านช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่สร้างขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2475-2500 ซึ่งตระกูล ณ ระนองดำเนินมาถึงรุ่นที่ 4 ที่เป็นบ้านส่วนตัวของบุคคลธรรมดาที่ไม่มีบทบาททางการเมืองแล้ว พบมากในเมืองระนองโดยเป็นบ้านบังกะโลที่มีรูปแบบคล้ายกันกับบ้านตระกูล ณ ระนองรูปแบบที่ 2 โดยมีขนาดของอาคารที่เล็กกว่า การวางผังยังคงลักษณะแบ่งเป็น 2 ส่วนโดยการวางเรือนครัวต่อทางด้านหลังของอาคารหลัก โดยสร้างในงบประมาณที่จำกัดกว่าในช่วงรุ่งเรืองของตระกูล อาคารใช้วัสดุการก่อสร้างสมัยใหม่ แต่ยังคงพยายามคงรูปแบบอาคารให้เหมือนกับบ้านในรูปแบบที่ 2 เช่นการทำพื้นปูนขัดมันเป็นลวดลายสีเหลี่ยมเหมือนกระเบื้องดินเผา ที่ตระกูล ณ ระนองนิยมใช้ในช่วงบ้านรูปแบบที่ 1 และ 2 เป็นต้น



บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษานี้อาศัย มีจุดมุ่งหมายในการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม และพัฒนาการรูปแบบของบ้านพักอาศัยของชาวจีนในหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก ผ่านทางประวัติศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของตระกูล ณ ระนอง โดยใช้สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองเป็นกรณีศึกษา เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลสถาปัตยกรรมที่รับผ่านการทำธุรกิจการค้ากับเกาะปีนังและหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย ผลการศึกษารูปเป็นประเด็นได้ดังนี้

5.1 การสร้างเครือข่ายทางการเมืองของตระกูล ณ ระนอง

ตระกูล ณ ระนองเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 จากการรับตำแหน่งเจ้าเมืองของ คอซู้เจียง ต้นตระกูล ณ ระนอง โดยเป็นครอบครัวที่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐเสมอ ตระกูล ณ ระนองมักจะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บังคับบัญชาทั้งจากการแต่งงานระหว่างตระกูล และการผูกมิตรกัน ในช่วงระบบเหมานิโง่นตระกูล ณ ระนองดำรงตำแหน่งที่มีอิทธิพลในหัวเมืองใต้ คือ สมุหพระกลาโหม ซึ่งเป็นตระกูล บุณนาค ที่สืบทอดตำแหน่งนี้มาถึง 3 รุ่น ผลจากการมีความสัมพันธ์ที่ดีทำให้ตระกูล ณ ระนองได้รับการเสนอตำแหน่งผู้นำในหัวเมืองใต้เช่น ผู้ว่าราชการเมือง และข้าหลวงกำกับราชการหัวเมืองฝั่งตะวันตก จากการแนะนำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่นเดียวกัน จากการแสดงความภักดีต่อสมาชิกราชวงศ์เมื่อเสด็จมายังหัวเมืองใต้ฝั่งตะวันตก เช่น การรับเสด็จทุกครั้งเมื่อมีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จ และการจัดที่พักรับรองแก่พระบรมวงศานุวงศ์เมื่อมาเยือนเป็นต้น

ตระกูล ณ ระนองจึงได้รับความไว้วางใจจากรัฐส่วนกลางในการดำรงตำแหน่งผู้นำในหัวเมืองใต้ต่างๆ ได้แก่ เมืองระนอง เมืองกระบุรี เมืองหลังสวน และเมืองตรัง ต่อเนื่องมาในช่วงมณฑลเทศาภิบาลที่รัฐส่วนกลางต้องการที่จะลดอำนาจขุนนางที่มีอิทธิพลมาก แต่ตระกูล ณ ระนองยังคงดำรงตำแหน่งผู้นำในระบบใหม่ต่อไปอย่างสมุหเทศาภิบาล ได้แก่ มณฑลชุมพร และมณฑลภูเก็ต โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นผู้จัดตั้งการปกครองนี้ขึ้นมา มีความสนิทสนมอย่างมากกับทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูล ณ ระนองและเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเลือกบุคคลที่จะเข้ารับตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลอีกด้วย

การสร้างเครือข่ายพันธมิตรกับผู้บังคับบัญชาของตระกูล ณ ระนองจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ตระกูล ณ ระนองสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้อย่างมั่นคงเป็นเวลานาน ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองหัวเมือง จนกระทั่งอำนาจทางการเมืองของตระกูล ณ ระนองที่ลด

น้อยลงไปในวันที่ 3 เป็นต้นไป จนกระทั่งสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองระนองในปีพ.ศ. 2468 ในระบบมณฑลเทศาภิบาล

5.2 การใช้สถาปัตยกรรมเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

บ้านของตระกูล ณ ระนองนั้นสามารถแบ่งการใช้งานได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การใช้รับรองแขกสำคัญ และการพักอาศัย ซึ่งการสร้างอาคารเพื่อใช้รับรองแขกสำคัญนั้น ในระยะแรก ตระกูล ณ ระนองให้ความสำคัญกับการมีอาคารที่ใช้ในการต้อนรับบุคคลสำคัญอย่าง พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ จากการเสด็จประพาสหัวเมืองใต้ โดยลักษณะของอาคารมักมีขนาดใหญ่ และมีความหรูหรามากกว่าบ้านพักอาศัยของตระกูล ณ ระนองเอง เช่น การประดับปูนปั้นแบบตะวันตกบนหัวเสา ผนัง กรอบประตู และกรอบหน้าต่าง โดยสันนิษฐานว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชนชั้นสูงด้วยการรับรองแขกอย่างดี เพื่อเป็นผลประโยชน์ทางการเมืองของตระกูล ณ ระนอง โดยมีอาคารประเภทนี้ทั้งในสยาม และบนเกาะปีนัง จะมีลักษณะการวางผังอาคารคล้ายกันคือ สร้างอาคารรับรองขนาดใหญ่ และมีเรือนแถวเล็กๆเป็นที่พักอาศัยอยู่ข้างๆ โดยจากการปฏิบัติตัวอย่างสม่ำเสมอของ ตระกูล ณ ระนองทำให้ยังได้รับความสำคัญอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองแล้วก็ตาม เช่น การเสด็จประพาสระนองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีพ.ศ. 2471 ยังคงเสด็จไปเยี่ยมเยียนตระกูล ณ ระนอง เป็นต้น

5.3 รูปแบบสถาปัตยกรรมของตระกูล ณ ระนอง

รูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านของตระกูล ณ ระนองในช่วงแรกรูปแบบบ้านถูกสร้างจากความเคยชินของคนจีนที่เพิ่งเริ่มมาตั้งถิ่นฐานจึงอาศัยอยู่ในเรือนแถวรวมกันเป็นครอบครัว แต่จากหน้าที่การงานที่ทำให้ตระกูล ณ ระนองต้องสร้างอาคารที่แสดงถึงฐานะความมั่งคั่งของตระกูลโดยเริ่มจากการสร้างอาคารจวนเจ้าเมือง และเรือนรับรองที่นำรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกจากเกาะปีนัง ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมจีนมาสร้างในจวนเจ้าเมืองสำหรับรับแขกสำคัญ ดังในคราวที่รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เสด็จประพาสเมืองระนองได้เคยใช้รับรอง ซึ่งช่วงในการสร้างอาคาร 2 หลังนี้ถือได้ว่าสร้างในช่วงตระกูล ณ ระนองมีทั้งอำนาจและความมั่งคั่งในหัวเมืองใต้ของไทยจากการเป็นเจ้าเมืองที่ผูกอากรของเมืองระนองทั้งหมด จนกระทั่งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของบ้านที่อยู่อาศัยเป็นบ้านเดี่ยว โดยรับอิทธิพลจากรูปแบบมาจากบ้านเศรษฐีชาวจีนบนเกาะปีนัง คือบ้านในรูปแบบที่ 2

บ้านในรูปแบบที่ 2 เป็นแบบบังกะโล คือ บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ที่ใช้วัสดุเป็นไม้ทั้งหลัง และยังคงรูปแบบบ้านที่มีระเบียงรอบ และชานที่มุขหน้า ซึ่งเป็นรูปแบบของบ้านบังกะโลที่ชาวตะวันตกนิยมสร้างเมื่อเข้ามาสร้างบ้านในประเทศอาณานิคม แต่ผังบ้านยังคงเป็นการใช้

งานแบบจีนโดยอาคารหลักและครัวขนาดลาน(ฉิมแจ้)บ้านไว้ พัฒนาการถัดมาคือบ้านพระบูรพทิศ
 อาหาร โดยชั้นล่างเป็นการก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นโครงสร้างไม้ สิ่งที่ย้ายไปคือระเบียงรอบบ้านและ
 ซาด้านหน้าเป็นการขยายพื้นที่ปิดเต็มขนาดแทน และลาน(ฉิมแจ้)ถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝั่งจากการนำ
 เรือนครัวมาต่อท้ายตัวบ้านและเชื่อมด้วย อาคาร 1 ห้อง สิ่งที่บ้าน 2 หลังนี้มีลักษณะพิเศษร่วมกันคือ
 รางน้ำรอบบ้านที่ไว้สำหรับการชักน้ำไปใช้ตามตำแหน่งต่างๆรอบบ้านที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับฮวง
 จู๋ของจีนที่มีความหมายว่า สะสมความมั่งคั่งอย่างสม่ำเสมอ และในช่วงระบบมณฑลเทศาภิบาลพบ
 บ้านตระกูล ณ ระนองที่หัวเมืองใต้เป็นจำนวนน้อย คือบ้านพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดีเพียงหลัง
 เดียวเท่านั้น ตรงกันข้ามกับบ้านของตระกูล ณ ระนองที่เกาะปឹងที่นิยมสร้างบ้านแบบคฤหาสน์
 จำนวนหลายหลัง โดยในช่วงการปกครองหัวเมืองแบบมณฑลเทศาภิบาลนั้นธุรกิจในการส่งออกและ
 เดินเรือของบริษัทโกหรงวินที่เกาะปឹងมีความรุ่งเรืองมากจึงมีบ้านอย่างหรูหราให้สมกับการประสบ
 ความสำเร็จทางธุรกิจบนเกาะปឹង จนกระทั่งในช่วงหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475
 บ้านตระกูล ณ ระนองในหัวเมืองใต้ฝั่งทะเลตะวันตก เป็นการนำรูปแบบบ้านบังกะโลในช่วงก่อนหน้า
 ทั้งรูปแบบและผังมาเป็นแบบในการสร้างบ้านต่อมา โดยลดขนาดลงจากฐานะที่กระจายส่วนกันแล้ว

5.4 ข้อเสนอแนะ

นอกจากบ้านอั้งหม้อหลาวในจังหวัดภูเก็ต พบบ้านพักอาศัยแบบบ้านเดี่ยวที่น่าสนใจแต่ยัง
 ไม่ได้มีผู้ศึกษาอยู่จำนวนมากหลายหลังที่ เช่นในจังหวัดระนอง จังหวัดตรัง และจังหวัดพังงา บ้านพักอาศัย
 เหล่านี้เดิมเป็นของชาวจีนที่มีฐานะในช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงก่อนปีพ.ศ. 2500 มีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์
 แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ จึงควรทำมีการศึกษาต่อไป

รายการอ้างอิง

The Encyclopedia of Malaysia. Edited by Didier Millet. Singapore: Archipelago Press, 2004.

Jon Sun Hock Lim. *The Penang House and the Straits Architect 1887-1941* Penang: Areca books, 2015.

Khoo Su Nin. "The Chinese Residency." *Pulau Pinang A guide to the local way of life & culture of Penang* 3, 1(1991).

Peter Jenkins and Waveney Jenkins. *The Planter's Bungalow a Journey Down the Malay Peninsula*. Singapore: Editions Didier Millet Pte Ltd, 2012.

Tan Yeow Wooi. *Kapitan Chung Keng Kwee's Shen Zhi Jia Shu and Hai Ji Zhan*. Penang: n.p., 2015.

Wong Yee Tuan. *Penang Chinese Commerce in the 19th Century : The Rise and Fall of the Big Five*. Singapore: ISEAS Yusof Ishak Institute, 2015.

เกรียงไกร เกิดศิริ, ปัทม วงศ์ประดิษฐ์, อิศรชัย บุรณะอรจรจน์, และกิตติคุณ จันทร์แย้ม. จอร์จทาวน์ เกาะป็นัง : จากเมืองท่าประวัติศาสตร์สู่เมืองมรดกโลก. กรุงเทพฯ ศูนย์ความเป็นเลิศเพื่อการวิจัยแบบบูรณาการด้านมรดกโลก เมืองสร้างสรรค์และภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2564.

จรัสจิต, สุภาวดี. "แนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอั้งหม้อหลาวในภูเก็ต." วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

จิ่งสิริอารักษ์, สมชาติ. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480 กรุงเทพฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ญาดา ประภาพันธ์. ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2524.

ดรุณี แก้วม่วง. "พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) : ผู้นำการปกครองหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตก พ.ศ.2444-2456." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2526.

ดรุณี แก้วม่วง, นิธิ เอียวศรีวงศ์, สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, เคี่ยม สังสิทธิเสถียร, และดิลก วุฒิพาณิชย์,. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3 ดอกช้าง: การจับช้างเถื่อน – จับ รุติธมโม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

ดุขฎี ชัยเพชร. "คู่มือแนะนำเอกสารจดหมายเหตุเฉพาะเรื่องของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

ตราชู สุวรรณานนท์. "ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของไทยหลังทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ปีพ.ศ.2398 จนถึงปี พ.ศ.

- 2453." ปริญญาพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.
- ดวงทิพย์ พรหมเขต. "เครือข่ายการค้าปิ่น-ภูเก็-ตรัง เหมือนแร่ และชาวจีนโพ้นทะเล(ทศวรรษ 1910 ถึงทศวรรษ 1980)." วารสารประวัติศาสตร์ (2560).
- ถนอม อานามวัฒน์. "การเดินร่นเป็นอิสระของไทรบุรี : จากอดีตถึงสมัยรัชกาลที่ 2." วารสารประวัติศาสตร์ ฉบับ เกษียณอายุของรองศาสตราจารย์สาคร ช่วยประสิทธิ์ (2535).
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. "การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411)." ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2515.
- ที่ระลึก อนุสาวรีย์ พระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง) เจ้าเมืองระนอง ต้นสกุล ณ ระนอง. Edited by สุวรรณ ณ ระนอง. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2546.
- ประชุมพร คงทน. "ความสนใจในการค้าแถบเอเชียตะวันออกเฉียงอกของอังกฤษและการจัดตั้งนิคมที่เกาะปิ่นและสิงคโปร์." วารสารประวัติศาสตร์ 1, 2(2519).
- ปรีชานัน สายสาครเศ. "อิทธิพลที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมย่านเมืองเก่าภูเก็ต." วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ปัญญา เทพสิงห์, และวุฒิ วัฒนสิน. ลวดลายตกแต่งหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตูกีสในจังหวัดภูเก็ต. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 2547.
- ปัทม วงศ์ประดิษฐ์. "การศึกษาพัฒนาการรูปแบบของตึกแถวจังหวัดตรัง." มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปัทม วงศ์ประดิษฐ์, เกียรติไกร เกิดศิริ, และอรศิริ อาณินท์. "บทสังเคราะห์ว่าด้วยพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมห้องแถวเมืองท่า ชายฝั่งทะเลอันดามัน และคาบสมุทรมลายูปากตะวันตก." หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 18, 2(2564).
- เปรมมา สัตยาวุฒิพงศ์. เอกสารเสด็จตรวจราชการเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ภาพสะท้อนสังคมท้องถิ่นในสมัยรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2563.
- พงศ์สุพัฒน์, สุสิทธิ์. "บทบาทและอิทธิพลทางการค้าของชาวจีน ในปิ่นตอนปลายศตวรรษที่ 19." อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 10, 2(2531): 65.
- พรรณี อวนสกุล. "กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ.2411-2475." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ฉบับมีรูปภาพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2466.
- . พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2506.
- พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล. "บทบาทของชาวจีนและชาวตะวันตกต่อกิจการเหมืองแร่ดีบุกของมณฑลภูเก็ต ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 – พ.ศ. 2474." วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- ไรอัน, เอน.เจ. การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์. Translated by ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526. 1969.

วารุณี หวัง. "การบูรณาการและการสร้างสรรค์ : การประยุกต์ใช้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจินตอนใต้ในฉีโหลว." *Journal of Mekong Societies* 11, 2(2015).

ศศิวงศาโรจน์., ขวัญจิต. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ : ฮกเกี้ยน. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367-2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

สกินเนอร์, จี. วิลเลียม. "สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์." Translated by พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ. 53, 601 หน้า : ภาพประกอบ, แผนที่ ; 24 ซม. กรุงเทพฯ :: มติชน, 2564.

สงบ ส่งเมือง. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6 ตองแห้ง: พิษ-ทะเลสองห้อง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

———. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9 บุ๊ก : พิษ – ปาล์มน้ำมัน : พิษ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. เทศกาล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2545.

———. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50 เรื่อง ตำนานเมืองระนอง. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2502.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. สารานุกรมเล่ม 3. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2563.

สินธุเศรษฐ, อูมา. "สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย : กรณีศึกษาอั้งยี่ภาคใต้." วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 10, 2(2561): 237.

สิริไพศาล, ศุภการ. พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2560.

สุฉวีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, พิสิฐ เจริญวงศ์ และปรีชา สุขนุ่น. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12 ภาควา – เมืองพระเวียง. ภาคใต้. กรุงเทพฯ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

สุฉวีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิพาณิชย์, และประสิทธิ์ ชินการณ. จันทักษิณ : วิถีและพลัง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล. สิ่งที่เขาพบเห็น (รวมเล่ม). กรุงเทพฯ: มติชน, 2563.

อนันตภาค, อาณัติ. ชีวิตพิสดารแขกต่างบ้านชนต่างเมือง กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุ๊คส์, 2546.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายสง่า ณ ระนอง. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2543.

อมรา ศรีสุชาติ. สายรากภาคใต้ : ภูมิลักษณะ ภูมิปัญญา จิตลักษณะ. กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

อุษณีย์ ฉวีกุลรัตน์. "ระบบเหมืองในหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก พ.ศ. 2393-2436." ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.





ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ชนพร สุขคุณอมรรัตน์
วัน เดือน ปี เกิด	22 พฤศจิกายน 2536
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร

